Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
६० ३५ JAMMU

No. २६४८ क

Title स्तोत्रावली (१), विवृतिसहिता (२)

Author उत्पलदेवः (१) क्षेमराजः (२)

Extent ७२ पत्र Age सं. १६४२

Subject स्तोत्र

उत्पलदेवाचार्यकृतस्तोत्रा
वली

नं. १६४८

नं० १५।५८० क

सौभा वती

[illegible]

[illegible] दलाली

श्री [illegible]

श्लोक [illegible]

लि० काल [illegible]

सं० १९४२ वि०

ॐ नमः शिवाय। ॐ नमः परमशिवाय ॐ उद्धरत्स्पन्दतम
सान्द्रिम्बमानन्दकारिणी परिपूर्णा जयत्येका देवी विश्व
न्दचन्द्रिका अभ्यर्थितोऽस्मि बन्धुभिर्बहुशो भक्तिशालिभिः
व्याकरोमि मनाक् श्रीमत्स्वाभिताकृत्स्तुतीः ईश्वरप्र
त्यभिज्ञाकारोऽवन्ध्याभिधानः श्रीमदुत्पलदेवाचार्यः अ
स्मत्परमेष्ठी सततमालान्तरस्वात्ममहेश्वरः स्वरूपेता।
दात्म्येन परामृष्टमर्थिजनानुजिघृक्षया सङ्ग्रहस्तोत्रज
यस्तोत्रभक्तिस्तोत्राणि आह्निकस्तुतिसूक्तानि चका।
निचित् मुक्तकान्येव बबन्ध अथ कदाचित्तान्येव तच्छि
ष्याणि लब्ध्वा श्रीरामः आदित्यराजश्च पृथक् पृथ
क् स्तोत्रशय्यायां न्यवेशयत् श्रीविश्वावर्तस्तु विंश
मास्तोत्रैः स्वात्मोन्मिलितनामभिश्चैव स्थापितवानि।
ति किल श्रूयते तदेतानि सङ्ग्रहादिस्तोत्राणि सूक्तान्ये
व प्रसिद्धवार्त्तिकशब्दोपागतानि सशेषं व्याकुर्मः सोऽत्र
लक्ष्मीसमाश्लेषरसास्वाद्यमस्य परमेश्वरसमावेश
स्यैव परमोपादेयतां दर्शयितुम् परमेशस्वरूपाविभि
न्नतत्समाविष्टभक्तजनस्तुतिक्रमेण स्तोत्रमाह ॥
ॐ यस्यैवमेव मायीयोपायैर्विना शिवः भासः शिव
स्वरूपस्यात्मप्रथा स्यात् तं भक्त्यैव समावेशमय्या शा।
लिने श्लाघमाने नुतनन्दति रिक्तफलाकांक्षकं तकि
तं भक्तजनं नुमः भक्तिचमत्कारवशप्रथितशिवभा।
टारकाऽभेदभक्तिसन्तुति श्रवेन तदभिन्नपिवावेश

मयाः भवामः इतियावत् एवमेवमनेनसूचितमलौ-
किकक्रमं संदर्शयति न ध्यायतः इत्यादिना सर्वस्यस्थित्या
न जपप्रभृतिविध्येयजप्यस्वरूपम् नियताकारमेवप्रथ-
ते भक्तिशालिनस्तु अनुपायमेवनिराकारं सर्वाका-
रं चिदानन्दघनं शिवात्मस्वरूपं सर्वदास्फुरति अत एवा-
ह अविधिपूर्वकमिति विधीयते इति विधिः इत्या-
ध्यानादिः पूर्वं कारणं यत्र तथाकृत्वा सर्वविधीनां

ॐ न ध्यायतो न जपतः स्याद्यस्यावि
धिपूर्वकम् एवमेवशिवाभासः
स्तं नमो भक्तिशालिनम् ।२॥

संकुचितत्वादसंकुचितस्वरूपं प्रत्युपायत्वाभावा-
त्तत्समावेशायैनेनैव प्रतिभाप्रसादनप्रभुत्वमेवा-
प्यते यथोक्तम् श्रीपूर्वशास्त्रे न चात्रविहितं किञ्चि-
दित्यादि अकिंचिच्चिन्तकस्येत्यादि गीतास्वपि मय्या-
वेश्येत्यादिकम् ध्यानजपाभ्यां प्रकाशविमर्शस्वरू-
पाभ्यां पूजाहवनादि सर्वं संगृहीतमितिप्राधा-
न्यमात्रमेवोक्ता ।२॥

उश्लो॰ टी॰ २ हे परमेश्वर मम आत्मा जीवः भवद्भक्तिसुधापानेन।
युवा समुत्तेजितसहजौजः प्रकर्षोपि सन् लोकयात्रा
यैव रजस्या लोकव्यवहाररूपलाङ्कृतोयेरागः ततो हे।
तोः यानि पलितानि जराप्रकाराः तैः धूसरो विश्वाय
इव ननु वस्तुहेतेन भक्तिसुधापानेन नितान्ततरुणी
कृतत्वात् यथा च तरुणस्यापि पलितधूसरतया सञ्ज्ञा

आत्मा मम भवद्भक्तिसुधापान
युवापि सन् लोकयात्रारजोरा
गात्पलितैरिव धूसरः २ ॥

तैः पलितमिव दृश्यमानेनान्तर्म्लानिं मनागास्वाद
यति अपितु विनोदहासरसचमत्कारमेवोल्लासति
तथा लोकव्यवहारो मम रतिरूपकोपमया भवति
पूर्वश्लोके आमन्त्रणपदाभावाद्भवद्भक्तीति न सङ्ग
तमेवेति कथं मिथः श्लोकमध्ये तिष्ठी विष्णावर्त्तेपव
प्रष्टव्यः वयं तस्मादुत्कृष्टव्याख्यानोद्यताः २ ॥

ये समावेशमयप्रशान्तभक्तियुक्ताः अतएव लब्धत्व-
त्संपदः त्वत्पुरे विश्वपूरके त्वत्स्वरूपे वसन्ति तच्छीलाः
तेषां लोकमार्गेपि यः सञ्चारः व्यवहारः स तैरेव समा-
वेशरसानन्दमया विश्वं मया विकस्वरतया स्यात् भ-
वत्येव अथच ये लब्धलौकिकश्रियः तद्भक्तास्त्वत्म-
ण्डलवासिनः ते सर्वे स्पृहणीयत्वात् सदा विभूतिमदि-

लब्धत्वत्संपदां भक्तिमतां त्वत्पुरवासिनाम्
सञ्चारो लोकमार्गेपि स्यात्तैरेव विश्वं मया
र ॐ साक्षाद्भवन्मये नाथ सर्वस्मिन् भुवना-
न्तरे किं न भक्तिमतां क्षेत्रं मन्त्रः क्वैषां न
सिद्ध्यति ४ ॥

ता इति समासोक्त्यागाममयति भक्तिमतां आख्यात
रूपभक्तिशालिनां सर्वत्र भुवनविषये किं न क्षेत्रं पर-
सिद्धिसमुदयस्थानं क्वच एषां मननत्राणधर्मा मं-
त्रो न सिद्ध्यति यतः साक्षादिति समावेशाद्दृष्टानक-
थामात्रेण भवन्मयमेव सर्वं भुवनमेषाम् ॥ भ-
क्तिपीयूषरसपवमानवरः ॥

उस्तो· टी· ३

3

उत्कृष्टपानं तेन तदुत्तरहर्षः येते जयन्ति सर्वोत्कर्षे
ण वर्तन्ते कीदृशाः अद्वितीयाः असमायारणस्वरूपा
अपि त्वद्वितीयाः त्वमेव द्वितीयः स्तत्स्वरूपो येषाम्
अथ च त्वद्वितीया अपि भक्तिसमावेशेनासन्तम
भेदासादनत्वात् त्वमेव द्वितीयः प्रभुत्वेन परिशीलि
तो येषाम् तथाभूता अपि अद्वितीयाः विश्वाभेदिनः
अद्वितीयाश्चकथं त्वद्वितीयाः त्वद्वितीयाश्चकथम

जयन्ति भक्तिपीयूषरसासववरोन्मदाः
अद्वितीया अपि सदा त्वद्वितीया अपि प्रभो
५ अनन्तानन्दसिन्धोस्ते नाथ तत्त्वं विदन्ति
ते तादृशा ये सान्द्रभक्त्यानन्दरसप्लु
ताः ६ ॥

द्वितीयाविरोध च्छाया ५ भ
क्त्यानन्दरसः समावेशानन्दप्रसरः तेन प्लुताः आ
र्द्राशयाः अत एव तादृशा इति अपरिमितानन्द
रससमुद्रात्वत्स्वरूपस्वरूपाः नवनतं त्व
न जानन्ति ये हृदयत्रविद्धा
न्सहितनहेलैव ६ ॥

इतिस्वभावसिद्धांत्वद्भक्तिंजानञ्जयेज्जनः सर्वस्त्वावदा
सर्वस्यात्मेष्टहृदयालुः वस्तुतस्त्वमेवचिद्रूपोऽ
स्यात्मा इति अतस्त्वय्यात्मनि स्वतः सिद्धा भक्तिः।
केवलंसमावेशशक्त्यायदितांजानाति तज्जयेत् स
सर्वोत्कर्षेणवर्त्ततएवनियोगोलिङ् ॥ अन्तर्मुखता
वस्थायांसर्ववेद्योपशमे कस्यनामस्वात्मरूपस्त्वंके

ॐत्वमेवात्मेशसर्वस्यसर्वश्चात्म
निरागवान् इतिस्वभावसिद्धांत्व।
द्भक्तिंजानाञ्जयेज्जनः ७ ॐ
नाथवेद्यक्षयेकेननदृश्यो
ऽस्येककः स्थितः वेद्य
वेदकसंक्षोभेप्यसि
भक्तैः सुदर्शनः ८

वत्नोनस्फुरसि भक्तैः पुनः संसारसंपातेपिवेद्य
वेदकसंक्षोभेपि असित्वं स्वेनदृश्यएवसमावे
शकाष्ठाधिवासितैर्हि सततमेतैः भोक्तैवभोग्यरू
पेणसदासर्वत्रसंस्थित इतिनीत्या शिवमयमेव।
विश्वमीक्षते वेद्यविलापनप्रयासमुद्दासायस्त्रश
श्रः तदुक्तं श्रीपूर्वशास्त्रे मोक्षोपायमनायासमिति ८

उस्तो उपमाश्लेषोत्था परमेशसाम्यमापाद्य भक्तिपदे देवी
टी द्योतमाना एकत्र फलाकांक्षाविरहिता अपरत्र क्रीडा
४ दिशीलापरैव शक्तिः अहं भवन्त्या अवियुक्ताः स्यामिति
वक्तव्ये मम अवियुक्तास्त्वित्ति भक्तिं प्रति प्रेमप्रसरः प्र
काशितः १ आबालप्रकृष्टभक्तिशालिनां अयं ह्ला
ददुःखमोहैरुपलक्षितो लोके यः संविन्मार्गः नीलपी
तादिबोधरूपः त्रिधा स्थितः स सर्व एव त्वत्प्राप्तिहेतुः
वेद्यसोपाननिमज्जनक्रमेणापरमवेदकभूमिलाभात् १

अनन्तानन्दसरसी देवी प्रियतमा यथा अविय
क्तास्ति ते तद्वदेका त्वद्भक्तिरस्तु मे १ सर्व एव भ
वल्लाभहेतुर्भक्तिमतां विभो संविन्मार्गोयमा
ह्लाददुःखमोहैस्त्रिधास्थितः १ भवद्भक्त्यमृ
तास्वादाद्बोधस्य स्यात्परापि या दशा सा मां प्रति
स्वामिन्नासवस्येव शुक्तता ॥

हे स्वामिन् त्व
च्छक्तिपातसमावेशमयभक्त्यानन्दास्वादनासाद्य बोध
स्य परादेहपातप्राप्याप्रकृष्टापि या शान्तशिवपदा
त्मा दशा स्यात् कैश्चित्संभाव्यते सा तैः संभाव्यमाना
मां प्रति आसवस्य यथा शुक्तता पर्युषितता तथाभा
तीति यावत् यत्तैर्भक्त्यामृतमास्वाद्यैव शुक्तीकृते
यैः पुनर्नास्वाद्यते तैः स्वचमत्कारानन्दविश्रान्तीकृत
त्वात् शुक्ततासंभावना आस्वादादिति ल्यब्लोपे पञ्चमी
अथ च आसवरूपमृतास्वादादपि परा मोक्षरूपा या काचि
द्दशास्तीति संभाव्यते सा मह्यं न रोचते भक्त्यमृतास्वाद
स्यैव निरतिशयचमत्कारवत्वादिमेवं परमेतत् ॥

विद्याविद्योभयस्यापि इति विद्याविद्यालक्षणस्योभयस्य
तत्र शिवंमंत्रमहेश्वरंमंत्रेश्वरंमंत्रात्मनो विद्यारूपस्य वि।
ज्ञानाकलप्रलयाकलसकलतद्वेद्यात्मनश्च अविद्यारू
पस्योभयस्यापि तेतत्त्वविदन्ति येषां त्वद्भक्तिरेव महा।
विद्याप्रकर्षप्राप्तां महत्पदेनाह विद्यातोऽपि भक्तेरुत्कर्ष
तत्त्ववेदकत्वम् १२ मूलं परा भूमिः क्रमविस्फारित्वं पा।
पूर्णत्वादिप्रसरः तदस्यां भक्त्यानन्दरसप्रवाहाप्लवस्फीत
तात्मिकां प्राप्तिलक्षणां फलं यस्याः शिवो भूत्वा शिवं य।

भवद्भक्तिमहाविद्या येषामभ्यासमागता विद्या
विद्योभयस्यापि त एते तत्त्ववेदिनः १२ आमूला
द्वाग्लता सेयं क्रमविस्फारशालिनी त्वद्भक्तिसु
धयासिक्ता तद्रसाढ्यफलास्तु मे १३ शिवो भू
त्वा यजेतेति भक्तो भूत्वेति कथ्यते त्वमेव हि वपुः
सारं भक्तैरद्वयशोधितं १४ भक्तानां भवदद्वैत।
सिद्ध्यै कानोपपत्तयः तदसिद्ध्यै निकृष्टानां कानि
नावरणानि वा १५

जेदिति यदाम्नायेषूच्यते त
द्द्रूपापत्तेः एवं शिवतेति ये मन्यन्ते तेषां सति देहादौ शि।
वीभावाभावाद्यजमानतानुपपत्तेः स्वस्वरूपावमा
वेश भक्तिप्राप्त्यैव यजनं जानातीति तात्पर्यम् अनेनै
वाशयेनाह त्वमेव यतः सारमुत्कृष्टं वपुः स्वरूपं अद्व
येन भेदांशाकंशंकशातनशातिना शोधितं निर्मलीकृतं
भक्तैरिति व्याख्यातानां भक्तानां भवदद्वयं दृष्टगाणि निरू
पयितुमसाधनायकानं नु युक्तयः यतः स्फुटं हृदीयमाना

३ स्तो· मायिषिणा वा द्वयद्वयणानि दृष्टयेन्व समा वा विद्रूपेणाव स्व
टी रूपेणाहिं विनानकानि विस्फोरितिघ्नस्या भक्तानां साधना
५ मेव पर्यव स्यन्ति निकृष्टानां त्वभेदस्मयानां तदसिद्धेरिव
क्षयस्यायनाभावायकानि नावरणानि नीत्वा तमपुरस्य
स्थाणेपि समावेशास्सविग्रहोस्य नभिन्नत्वादस्मेव समा
नानि महत्वकारणात पिस्त्वाणेव ।५ ॥ कादाचित्कः
स्यांचित्समाधिदशायां कापिहृदयवक्राद्योयोगेनवि
नहतिनिरोधेन ईश्वरस्वामिन अस्तित्वेनभ्यद्रष्टाव

कादाचित्कापित्वभ्योक्तियोगेनेतीश्वरस्त्वना
श्रमथासर्वकस्याह्माक्तिभक्तिमतांकथं ।६
प्रत्याहाराद्यसंस्पृष्टोविशेषोस्तिमहात्मयम्
योगिभ्योभक्तिभाजांययुष्मान्नेपिसमाहिताः
।७

स्त्वना श्रमथासमाधिश्रुत्यानाद्यभिमताःसकस्या
स्सकथंभक्तिमतांप्रकाशसे ।६ विषयेभ्यः इन्द्रियाणां
प्रत्याहृतस्यनियमनंप्रत्याहारः आदिशब्दाद्ध्यानधारणाद
यः तैरसंस्पृष्टः अकदर्थितः तत्त्विष्टेभ्योयोगिभ्योम
हात्मसामान्यः विशेषः अतिशयोभक्तिभाजामस्ति य
दनैयोगपरेत्वयाश्रुत्यानाभिमतेपिसमयेसमाहिताः
मय्यावेशमनोयोगमामितिगीताक्तमानिसयुक्ताः ।७

शिवमार्गे परेशात्मैक्यपदेऽस्मिन्निति निरतिशयैश्वर्यानुभा।
वैकसाक्षिके मायीयनियमयोगाद्युपायपरिपाटी नका।
विदुपदिश्यते तस्याः मायासम्बन्धेन अन्यतमस्तप्रख्योपाख्या
त्वेद्दविद्याप्रकाशातिशायिमुख्योपायत्वायोगात भक्तिरेव
प्रतिभाप्रसादनात्मा उत्कृचरी प्रशस्यते उपायत्वेनोच्यते ९
अन्तर्बहिरस्वावलम्बनात्मभावेन भक्तितेजसा समावेशप्र।
काशेन ध्वस्ताशा हृतिः अख्यातिध्वान्ततम एव मायीयमलि
विक्षतेः प्रसन्नैर्भैरवसुप्रदाप्रवेशायुनारायालोचनमात्रेणा।

नयोगो न तपो नार्चाक्रमः कोपि प्रणीयते अमाये
शिवमार्गेऽस्मिन्भक्तिरेका प्रशस्यते १८ सर्वतो वि।
लसद्भक्तितेजोध्वस्तावृतेर्मम प्रसन्नसर्वभावस्य
चिन्तानामपि नश्यति १९ शिवबुद्ध्येकशरणस्य जि
ह्वाग्रे नित्यतस्सदा समस्तविषयास्वादो भक्तेष्वेवा।
स्ति कोप्यहे २० ॥

वैरीभूताः स र्वभावाः यस्य तस्य म।
मचिन्तायाः विकल्पस्तस्य नामापि अभिधानमपि न एव
तनिस्तमेव साक्षात्कृतपरभैरवस्वरूपानुप्रविष्टोभ्याम्मि।
त्यर्थः उक्तेष्वेव भक्तेष्वयामहाप्रकाशमयनिजस्वरूपपर
मार्थात्मा शिव इत्येकः असामान्यः सदाशयोस्ति अहोस्त्रा
श्चर्यम तस्य शब्दमात्रस्याप्येककस्य विषयस्य परमान
न्दाभिदायिनः समस्तविषयास्वादोजनादानन्दचमत्का
रः कोपि सानुभवसिद्धोस्ति एकत्र च शब्दलक्षणो विषये
जिह्वाग्रवर्तिनि समस्तविषयास्वादः इति विरोधच्छाया २०

३ स्तो शान्ताः निवृत्ताः विकल्पमयाः कल्लोलाः यत्र तथाभूते संसा
टी र तापापहारिणि त्वादृश्यते विश्वपतिविंबाश्रयत्वात् स्वच्छनिर्मले
६ आनन्दविकासित्वान्माधुर्यमयेऽमृतसमुद्रे अलौकिकरसा
6 स्वादे समावेशचमत्कारे सद्भावेन तिष्ठन्ति स्वस्थाः तैः भक्तिगा
लनात्को नाम गण्यते तदव्यतिरिक्तस्य कस्यचिदप्यप्रति
भासनात् सदावस्थिताः न किञ्चिद्गणयन्तीत्यर्थ चित्तैवोक्ति २१
माहेशैः भक्तिवल्लवैः तादृशीति अलौकिकी भवद्भक्तिरेव
अभीष्टप्रदत्वान्महौषधीः किं न चर्व्यते किं न विचार्यते

शान्तकल्लोलशीतास्वस्वादुभक्तिसुधाम्बुधौ
अलौकिकरसास्वादे सुस्थैः को नाम गण्यते २१
माहेशैः किं न चर्व्येत भवद्भक्तिमहौषधिः ता
दृशी भगवन्नस्मान्मोहाख्यानन्तरोरसुः २२
तापव परमार्थान्नेसंपदः सद्भिरीशयाः त्व
द्भक्तिरससंभोगविश्रम्भपरिपोषिकाः २३

विचारेण स्वाद्यते इति यावत् कीदृशी यस्मात्सर्वेणाप
रामर्षानन्तरमेव जीवन्मुक्ताख्यैः अनन्तरं अष्टवहितोऽर
सर्वेणानन्दः २२ सद्भिः भक्तिशालिभिः तापयति अप्र
मत्वमसमावेशमयः संपदः परं केवलमशक्यान्ते नतच्छ्री
मायाः कीदृश्यो याः त्वद्भक्तिरससंभोगभवत्समावेशास्व
नचमत्कारे विश्रम्भे स्वैरस्वीकारे पुष्णन्ति अतश्च प्रियासंभो
गपोषिका एवमर्थस्य संपदोऽभ्यनीयाः इमद्वारेणन्नस्यापा
साधनिः २३

नाथस्वामिन् इदं चित्रम् दुःखकारणमिदं मनः सर्वस्य
हेयं यदभिमतं तदेव त्वद्भक्तिरसायनेन सिक्तं परमान
न्दमोक्षमहाफलं नाहं कदाचिल्लोके प्रतिविषादेः म
धुरस्वास्वादेः तत्त्वद्भक्तेरेवायमलौकिकः क्रमः इति
यतनीतिशिवं २४ इति श्रीमदीश्वरप्रत्यभिज्ञाकारि
कार्थचक्रवर्तिवन्द्याभिधानोत्पलदेवाचार्यविरचिते भ
क्तिविलासाख्ये प्रथमस्तोत्रे महामाहेश्वरश्रीक्षेमराज
विरचिता विवृतिः ॐ अग्नीषोमरविभिः दाहाप्यायप्र

चित्रं निसर्गतो नाथ दुःखबीजमिदं मनः त्वद्भ
क्तिरससंसिक्तं निःश्रेयसमहाफलम् २४
ॐ अग्निषोमरविब्रह्मविष्णुस्थावरजङ्गम स्व
रूप वरूरूपाय नमः संविन्मयाय ते । विश्वेन्ध
नमहाक्षारानुलेपशुचिवर्चसे महानलाय
भवते विश्वैककविषे नमः २ ॥

काशकारीच्छाक्रियाज्ञानरूपस्य शक्तित्रयस्य ब्रह्म
विष्णुमहेशाधिष्ठातृदेवतावर्गस्य स्थावरजङ्गमात्म
मधिष्ठितस्य प्रमेयप्रमातृराशेश्चैकीकृतत्वाद्विश्वात्म
नः स्वामिनस्तत्त्वमिदं स्वरूपं स्वभावम् तेन अग्नीषोमरविब्र
ह्मविष्णुस्थावरजङ्गमस्वरूप हे परमेश यत्त्वमतानि ज
ङ्गमानामपि भूतदेहत्वात् यं वच अग्निसोमसूर्यस्थाव
रजङ्गमैरष्टमूर्तितया ब्रह्मविष्णूपलक्षितशेषाधिष्ठा
तृतया विश्वमयत्वम् अतएव वरूरूपायेत्युक्तम् ॥

३ स्तो· टी ७

एवंविश्वरूपत्वेपिप्रधानमस्य स्वरूपमाह संविन्मयायेत
ति एतदेवहिसंविन्मयत्वंयत्स्वात्मन्यमृतासितशेषवि
श्वनिर्भरत्वम् । भवतेमहानन्दायपरमामृतस्वरूपेणनमः
कोरशायविश्वस्यभेदराशेरित्यनन्तरूपस्यसंवन्धियन्महा
हारंभस्मतन्संहारशेषःसंस्कारः तेनयदनुलेपनंसंस
कारसंहारेणापिप्रमात्रतेजनंतेनशुचि शुद्धमद्वयरूपं
वर्चस्तेजोयस्यतस्मै अथशुचिरितिनामग्निहृदितः संव
र्तान्तोमसूर्यपावारिमागामिकभावयाशुचिनाम्नेतेनसे
विश्वमेकंहविःयस्यमनेनश्रमनन्तदीमवरूपस्येते श्रीम

परमामृतसान्द्रायशीतलायशिवाग्नये कस्मै
चिद्विश्वसंप्लोषविषमायनमोनमः ३ महा
देवायरुद्रायशंकरायशिवायते महेश्वरा
यापिनमःकस्मैचिन्मन्त्रमूर्तये ४ ॥

मन्तायागामस्थितस्यारहस्य वर्यो र्थस्यान्तमस्वनाद्विरो
यस्थायापि चिदानन्दघनत्वाम्परमामृतसान्द्रकं भवता
पहारित्वाच्छीतलत्वम् अपेक्ष कथमानलवशीतलत्वं
इतिविरोधाभासच्छाया कस्मैचिदिमलौकिकस्वरूपा
यः ॥ देवःसृष्ट्यादिक्रीडापरः विश्वोत्कर्षेणावस्थितयावि
जिगीषुः अशेषव्यवहारप्रवर्तकः द्योतमानः सर्वस्य
स्तोतव्योगन्तव्यश्चदीव्यतेःक्रीडाद्यर्थत्वात् स च महान्
ब्रह्मादीनामपिसर्गादिहेतुत्वात् विश्वस्य च संसारोद्रा
द्रावणाच्चरुद्रः शर्मणोहन्तापरामर्शमयत्वान्मन्त्रमूर्तिः

निष्कले अख्यातिलक्षणमलासंस्पर्शनिर्मलरूपः कृते
भवाभवाति भवत्वलक्षणं यत्त्रैलोक्यानन्तसंविन्निर्णीवोत्थान
लोदीपिनी आनन्दरससाररूपा यावस्था तत्कृतोयः अव
सेकः आकृतिः ततो विषमाय असन्तेजाज्वल्यमानाय
अत एव स्फुरति संसारा मङ्गलपरिहरति प्रदत्वान्मङ्ग
लाय शिववरूपेनमः शरीरप्राणाकृतिप्रमातृपदं त
त्रैव समावेशयामङ्गलार्थः सर्वे वसावसेकविषमः प्रमा
णानिकाभिः कथं मङ्गलं इति विरोधयिस्थायां समस्ता

नमो निष्कलनिःशेषत्रैलोक्यविगलद्दशा
वसेकविषमायापि मङ्गलाय शिवात्मने १
समस्तलक्षणायोग एव यस्योपलक्षणं
तस्मै नमोऽस्तु देवाय कस्मैचिदपि शम्भवे २

लक्षणानामभिज्ञानानां च तथाविधमहेतृत्वाद्रुपचार
करणध्यानादीनां यः अयोगः असंबन्धः स एव यस्य
उपरमात्मसमीपे लक्षणं हृदयङ्गमीकरणं समस्तचि
न्ताविस्मरणस्यैव तत्त्वशिवसिद्धेर्हेतुत्वात् अत एव कस्मैचि
दिति संप्रवृत्तिवक्र्तेयास्तस्य विस्फुरद्रूपायेति धन
ति निःशेषंनियमयन्त्रणात्रोटनालम्भनत्वाद्वेदविरुद्धः
यस्य यद्विरुद्धाः स कथं तद्धियते नस्वच्छन्दस्वरूपः वि
माय शस्तस्मात्तद्रूपा ज्ञातविशोपायिषु वेदं विषयते ॥

उ.स्तो. वेदान्तदृष्ट्या नपरमार्थरूपस्य अत एव सर्वस्यास्य विषय-
टी. त्वाद्गुह्यः १ मायादेस्तस्य तस्य संसारस्य एक एव नि-
८ मित्तं तस्य विरोधी संहर्ता स एव तथा संसाररूपता-
याभाति न पुनस्तद्रूपशिवव्यतिरिक्तं संसारस्य निजं
रूपम् किञ्चित् एवमपि संसारातिक्रान्तत्वेन निःसंसारं
तेनास्य स्पष्टं रूपस्य रूपमिति विरोधाभावः विश्वस्य का-
रणत्वात्स्वरूपत्वाद्विश्रान्तिस्थानत्वाच्च मूलम् मध्य-

वेदागमविरुद्धाय वेदागमविधायिने वे-
दागमसतत्त्वाय गुह्यस्वामिने नमः १
संसारैकनिमित्ताय संसारैकविरोधिने
नमः संसाररूपाय निःसंसाराय शंभवे २
मूलाय मध्यायाग्राय मूलमध्याग्रमूर्तये
क्षीणाग्रमध्यमूलाय नमः पूर्णाय शंभवे ३
नमः सुकृतसंभारविपाकः सकृदप्यसौ
यस्य नामग्रहस्तस्मै दुर्लभाय शिवाय ते ४

मग्रं च यथा हि वृक्षस्य मूलादिरूपः तथा युगपदपि अ-
क्रमानन्तविश्वरूपत्वात् न चास्य स्वात्मनि मूलादि कि-
ञ्चिच्चिन्मात्रैकरूपत्वात् अत एव सर्वसंहर्तृत्वात्पूर्णः वि-
रोधाभासः प्राग्वत् ४ यस्य सकृदेव नामग्रहः अस्मा-
दिति लोकोत्तरः पूर्णविश्रान्तिप्रदत्वात्पुण्यराशेः
परिपाकः तस्मै दुर्लभायेति महायोगिगम्याय नमः

४

कपालिश्वतत्त्वंयद्भगवतिशशिद्वं ततत्वतोयतनक्रिचराच
राकाराः जङ्गमस्थावररूपा येपरेताः पंरचिन्मयस्वरू
पयताःप्राप्ताः तद्विनाशानिर्जीवत्वाद्पिपरेताः तेषां
निचयेस्मदागुगापश्वक्रीडते ततंसंयोजनवियोजनवै
विश्वसहस्रविधायिने चिन्मयायचिसरमार्थायकपा
लिनेतिःशेषकपालयुक्तायश्रस्थिशेषीभूतविश्वया
रिणेनमः ॥ भेदोल्लासंहेतुःस्वातन्त्र्यशक्तिः मायाया
स्यास्ति स चिद्रूपत्वाद्विशुद्धः मायावीमायाजीवकथं

नमश्चराचराकारपरेतनिचये सदा क्रीडते
तत्त्वभस्मैकसे चिन्मयायकपालिने ॥
मायाविनेविशुद्धायगुह्यायप्रकटात्मने
सूक्ष्मायविश्वरूपायनमश्चित्रायशंभवे ।२
ब्रह्मेन्द्रविष्णुनिर्व्यूढजगत्संहारकेलये
आश्चर्यकरणीयायनमस्तेसर्वशक्तये ।३

विशुद्धइतिविरोधाभासः एवममत्र गुह्यःसर्वस्यागोचर
प्रकटःप्रकाशचनस्वात्मरूपः सूक्ष्मोध्यानादिनिष्ठैरप्य
लक्ष्यः विश्वरूपःस्वातंत्र्याद्गृहीतविश्वाकारः अतएवचित्रो
विचित्रआश्चर्यरूपश्च ॥ ब्रह्मेन्द्रविष्णुभिःसृष्ट्यादिस्थिति
स्थितिकरैः कथमपिनिर्वाहितत्वात्पन् निर्व्यूढंसंपन्नं
गत् तस्यसर्वैःसर्वार्थमापाद्यसंहारःक्रीडामात्रंयस्य
अतएवाश्चर्यकरणीयःसर्वशक्तिः ब्रह्मादीनामपिस्व
कर्मण्येतदीयसंनिहितौभावाभावप्रवृत्तिशक्तित्वात स
वेसामर्थ्यंश्रुतक्रीयास्मैतस्मैनमः ।३

उस्तो.
टी.
९

9

मंत्रशुद्धाचकभूमिकादिज्ञानेषुचिद्दसमस्तवासम्
भिषुपरिभ्रान्तेः पवनभ्रमणाभ्रमणविक्षेपादिकृतभ्र
माः कुहकादिषुयेभ्रान्ताभ्रान्तास्तेषपरमेपदे ३न्ना
न्नायस्थितास्तन्तस्पारानामादनाङ्गाम्पद्धिः नाम्ना
इतिभेदमध्योणिमादिकाः अगाधहरासिन्धवे इति
अपरिच्छेद्यानन्तसत्वाय महेश्वरसमुद्राय समुद्रस्य
वतटेषेवयेभ्राम्यन्तितेतस्मौक्तिकायाशुवक्तियेत
भ्रन्तविक्षेपहस्माः तेमहानि शृतिप्रदमस्तमध्यस्थः

ॐ तटेषेवपरिभ्रान्तैलब्धास्तास्ताविभूतयः
यस्यतस्मैनमस्तस्मअगाधहरासिन्धवे १४
मायामयजगत्सान्द्रपंकमध्याधिवासिने अ
लेपायनमःशंभुशान्तपत्रायशोभिने १५ म
ङ्गलायपवित्रायनित्ययेभूषणात्मने प्रि
यायपरमार्थायसर्वोत्कृष्टायतेनमः १६

न्नोतिरूपकस्त्रोषेणाधवति मायाचिन्मयप्रत्याख्योतिः
सैवप्रकृतेरूपंयस्यजगतः तदेवसान्द्रःपंकोयतः
कोत्रमः तन्मध्याधिवासिनेपिव्यापकत्वात्तत्राभुवते
पिअलेपायशुद्धविदेकरूपायशंभुरेवशान्तपत्रैअनन्तप
त्रिदलेनतत्संकोचविकासयथमेकेकमलेनतस्मैनमः
पंकमध्यस्थितेप्यलेपत्वाभगवतस्त्रिदन्नतेनतत्संस
र्गोदितिविरोधाभासः। मङ्गलेत्यादिस्पष्टंसर्वोत्कृष्टाये
तिसर्वत्रयोजंयेनयेनग्रवेनविचार्यते तेनतेनोत्तमत्वं
सर्वोत्कृष्टत्वात् १४ १५ १६

भावनप्रबन्धसुक्तनयावगमात्मनस्तथात्वम् वस्तुतस्तवि
द्रूनत्वात्तद्रूपीनंविरोधात्तमाम: सर्ववत् एवमुक्तस्या
पि १ तस्यस्वरूपत्वाउपहसनीयपरमार्थ एतावतित्रति
विततेजगत्त्रयेभावाभवातिभवात्मनिश्रद्धितीयाय अ
मायारणैककरणायनिमहवोसिनेआनन्दघनायोपाद
यतमायात्मपमेवनम: ९ दक्षिणाचारोभैरवतन्त्रे अ
विपरीतानुष्ठानंचसार: सारत्वनाभिमतोयस्य वामा

नम: सततवद्धायानिमनिर्मुक्तिभागिने वद्धमो
लविहीनायकस्मैविदपिशंभवे १ उपहासैक
सारेस्मिनेनावतिजगत्त्रये तस्यमेवाद्धितीयाय
नमोनिमहवोसिने ९ दक्षिणाचाररताय
वामाचाराभिलाषिणे सर्वाचारायशर्वायनि
राचारायतेनम: ९ यथातथापियः कृष्णायत्र
तत्रापियेस्थितः योपिवासोपिवायोसौदेवतस्मै
नमोस्तुते २

वारंवादितन्त्रे विपरीतक्रमेवाभिल
षतियस्तस्मै सर्वत्राचारोनिजः परिस्पन्दोयस्य निष्क्रा
न्ताश्चाचारायस्मात् आचारोभ्यस्तथ्यानष्टजादिभ्यो
निष्क्रान्तायतस्मै ॥ अथचश्रीसर्वाचारनिराचारा
दिरूपंयन्मतक्रमादिस्वरूपार्थतन्त्रंतद्रूपायनम: । ये
नयेनप्रकारेणयत्रकचिद्यत्किञ्चिदाचर्यते तत्रस्या
त्मदेवताविश्रान्तिरूपाश्रृजा अनायासेनैवसिद्धा तेन
वियामितितात्पर्यं यतस्त्वक्तः नियमसुहासाय यदा
गमः यथालाभंप्रपूजयेदिति १ ९ १९ २

३ स्तो॰ साधकानां मन्त्राणां प्राणनानुगुणत्वाभिरेव समनन्तरो
टी॰ क्तयुक्त्या निर्णेतुं णं सेवितं शक्याय सर्वेषां भेदमयानां स
१ न्तापानां हारिणे प्रपदैर्वितन्तैर्युक्तिः परमानन्दघनत्वे
10 नातिस्पृहणीयत्वात् वाराः समूहः समूहनिवहव्यूह
वारसंघातसंचयाः इत्यमरः वरदाय सर्वविनेर्भस्तमा
रपमात्स्वप्रदाय । प्रागिव त्रिलोकस्यापि विश्वस्य स्वस्यानन्दा
रसेन तर्पणात्स्वामिने इत्युचितोक्तिः निरुपद्रवेण सदा
विश्वतर्पकरूपाय पूर्वं तर्पणे इत्यस्य प्रयोगः सर्वस्वाप

शमस्वच्छजनसेव्याय सर्वसन्तापहारिणे नमो
विततलावण्यवाराय वरदाय ते २१ सदा निरन्त
रानन्दरसनिर्भरिताखिल त्रिलोकाय नमस्तु
भ्यं स्वामिने नित्यपर्वणे २२ सुखप्रदानसंवे
द्यसंभोगैर्भजते च यत् त्वामेव तस्मै घोराय
शक्तिवृन्दाय ते नमः २३ मुनीनामप्यविज्ञे
यं भक्तिसंबद्धचेष्टिताः आलिंपन्त्यपि यं त
स्मै कस्मैचिद्भवते नमः २४ ॥

र्वणा आनन्दरसनिर्भरितं निखिलं करोति । यत् शक्तिवृ
न्दं संविद्देवीचक्रं चमत्कारेणानन्दघनप्रमातृविश्रा
न्तासुखप्रदानसंवेद्य संभोगैः आनन्दसारविषयग्रासा
स्वादैः त्वामेव संबन्धिने नमः । तपोयोगादिनिष्ठानां क
पिलादीनामपि विज्ञातुमशक्यं भक्तिसंबद्धचेष्टिताः
समावेशरसानुविद्धव्यापाराः आलिङ्गन्त्यपि दृष्टावष्ट
भ्यत्या संभोगपात्रं कुर्वन्त्यपि यं तस्मै कस्मैचित्स्वात्मनि
स्फुरते नमः २४

परमानन्दरसस्य कोशो गञ्जमिव अनन्तसंपूर्णत्वाद्दारि
स्वहिर्पितमयत्वात् सर्वस्यैव यादेः पारस्य परमंप्र
काशमानता तस्यापि पारं स आनन्दघनस्वमत्कारः
शाकः सकलामलः तेन शाप्यायाय। महामैत्रमयं अस्त्रि
मांरूपरागशर्म्मयं नवरूपैर्नोमिरितिभावत् स्वस्थं वि
श्वप्रतिबिंबाधारणात् शीतलं संसारतापहारित्वात्
अपूर्वेणाह्लादेन अलौकिकेन व्यापिना परिमलेन ह्ला
दिनाद्यरूपेण स्वभांगस्य पूर्णीयं परमामृतरसेन परमा

परमामृतकोशाय परमामृतराशये स
र्वपारस्य पारस्य प्राप्याय भवते नमः २१

महामैत्रमयं नौमि रूपं ते स्वच्छशीतलम्
अपूर्वामोदसुभगं परामृतरसोज्ज्वलं २२

स्वान्तममृतपूर्णं त्वदैक्याप्नोति महापटे
चित्रं नास्त्येव यत्रेश तन्नौमि तव शासनं २३

नस्वैतोत्वर्णं हृदितम् स्वान्तं अमृतेन संपूर्णं स्वान्त
स्वैतानन्दघना यात्वदैक्याप्नोतिः मदभेदप्रथा सैव
विश्वचित्रं तेनास्या महापटः तत्र विषये यत् शास
नम् शास्यते नेति कृत्वा तदुपदेशकोय आगमः तं नौ
मि यत्र विश्वास्यं अयं अनेदैक्यप्रथनसारेपि चित्रं ना
नारूपं नास्त्येव त्वदैक्याप्नोति प्रति प्रतिपादनपरत्वात्
चित्रमद्भुतं च नास्ति अनुत्तरत्वादागमस्य सर्वस्य सं
भावनाभूमित्वात् अथ च पटे स्थितम् ॥

३स्तो. शाम्भनमविविचित्ररूपंचेतिविचित्रम् २२ सर्वासामाशां
टी. कानांद्रव्यसृष्टानामवादि संकीर्णितानुत्पानांविविचित्रमं
॥ सारबीजभूतानांचित्तवृत्तिसन्ततानांग्रशानिस्वरूपथ
स्वकम् आम्नायेपिच शंकापिनविशतेतनि:शंक
त्वमिदंस्फुटमिमकं ग्रलक्ष्मीनांग्रनानन्ददशानां
कालानलंमहादाहकं सर्वामङ्गलानामशुभमसूच
कानांकल्याणांतनि:शेषेणनाशकं माहेश्वरंमार्ग
शांकंप्रसरंतुमः ॥ परमेकोस्मीतिदेहाद्यभिमाने

ॐसर्वाशंकाशनिंसर्वालक्ष्मीकाला
नलंतथा सर्वामङ्गलसकल्याणंतमांग
माहेश्वरंनुमः ८ ॐजयदेवनमोन
मोस्तुतेसकलंविश्वमिदंतवाश्रितं
जगतांपरमेश्वरोभवानेकःशर
णशानोस्मिते ९

किंबहुनेन वि
नवस्मायाश
स्याविमेदेनत्वत्त:पृथगिवकृत:ग्रतएवशरणमाय
न: यूकंचेतत् यतोविश्वमिदंतवाश्रितंचिन्मयत्वस्त्र
पमंततनश्चजगतांभवानेवपरमेश्वर:ब्रह्मादिभ्य: स
दाशिवान्तेभ्य:उत्तम:ग्रतएवहेदेव कीडादिशीलजय
देहाद्यभिमानमिमसमंसस्वरूपेणप्रथयस्वइतिभागवदि
तिशिवम् २९ इतिश्रीमदुत्पलदेवाचार्यविरचितस्तो
त्रावल्यांसर्वात्मपरिभावननाम्निद्वितीयस्तोत्रेश्री
क्षेमराजाचार्यविरचिताविवृति: ॥ ॥

भावानांप्रमेयादीनांजन्मसत्तादिरूपतया प्राक्प्रध्वंसा
भावादिरूपतयावहितोयरूपाद्वितयीयुक्ता यतस्तेभावाः
भावनीयाः संपादनीयाः तामुल्लंघ्यतान्शुक्तिकत्वायस्तती
यः सदसत्ताभ्यामव्यपदेश्यत्वात्तुर्यादिव स्तव्यपेवव्यप
देश्यः स्थितः तस्मैचिद्रूपाय आश्चर्याय विश्वचित्रायचन
मः इति प्राग्वत् जगत्त्रयं प्राग्वत् महर्षिजनात् मरीच्या
दिदेवर्षिजनात् आत्रातु. अभिविद्यो भुवनेत्रयेत्वसदृशं
स्रागोचरत्वमवस्तुदिरूपत्वंशंभुरेव सत्तन्त्रः तस्यचयो

ॐ सदसत्तेन भावानां युक्ताया द्वितयीस्थि
ता तामुल्लंघ्यतेयस्मै नमः चिद्रूपशंभ
वे । आमहर्षिजनादस्मिन्नसत्त्रैजगत्त्रये
स्वतंत्रास्तेसतत्रस्यये नैवानुजीविनः २
अपोषविश्ववैचित्र्यभवद्वपुरनुस्मृतिः
येषांभवरुजामेकं भेषजं ते सुखासिनः ३

नुजीविनः तदात्मकत्वात्ममात्मालंकारिणः तेपित
दावेशात्स्वतन्त्रा एव भवरुजां संसाररोगोपतापानां भे
षजमौषधं विश्ववैचित्र्यवात्तत्वोपक्रतिकरत्वमा ॥
भवद्वपुरनुस्मृतिः चिदात्मनस्तवस्वरूपस्यानुगतत
यास्मरणं समावेशमयंयेषामस्ति ते सुखासिनः स
त्यपि देहादिनानाविधदुःखेस्पर्शशुद्धपरमानन्द
घनेमूर्व एव तिष्ठन्ति २ ॥ ८

३ स्तो इन्दुः सर्वमेव रूपः प्रकाशादृशायां स्वप्रभाभिश्च तत्तन्म
टी० मरीचिभिः परिष्कृतिं प्रापितः यस्य सितं शुद्धं स्वात्मल
१२ ग्नत्वाच्छत्रं छत्रम् पाशवद्वेद्योपादेयतादिकल्पनोष्मात
श्चातपत्राय च इत्यातपत्रम् तथा स्वः स्वर्गतत्त्वपलक्षिता
तं च निरयपर्यायमेफलं धुनतीति स्वधुनी मध्यवाहि
नी चिच्छक्तिः सैव प्रसरद्रूपत्वात्स्रोतः तद्यस्य चामरं स
हत्या प्रथयेति सः एकोऽनन्यश्च सः परमेश्वरः स्थू
लदृष्टान्तेन निजरश्मिस्फुरणैः शोभेन्दुः गङ्गा च यस्या

सितातपत्रं यस्येन्दुः स्वप्रभापरिष्कृतः
चामरं स्वधुनीस्रोतः स एकः परमेश्वरः ४
प्रकाशशीतलामेकां शुद्धां शशिकलामिव
दृशं वितर मे नाथ कामप्यमृतवाहिनीं ५
त्वच्चिदानन्दजलधेश्च्युताः संवित्तिविप्रुषः
इमाः कथं मे भगवन्नमृतास्वादसुन्दराः ६

साधारणं छत्रं चामरं चेति स्पष्टम् प्रकाशं स्वप्रक
टां शीतलां सन्तापहरां शुद्धां भेदकलङ्काशान्तां नीच
प्रकाशरहितां नाथ कामपि स्वरूपां वा स्मरतवाहिनीमानन्द
स्यन्दिनीं दृशं संविदं मे मह्यं नाथ वितर प्रयच्छ शशिक
लापत्ते श्लिष्टोक्तेः स्पष्टोऽयः त्वत्तश्चिदानन्दसमुद्रात् याः
संवित्तिविप्रुषः नीलसुखादिज्ञानकणिकाः प्रकाशमा
नत्वाच्चिदानन्दसारा एव च्युता निर्यातः समकालममृता
स्वादसुन्दराः इमाः विस्फुरन्त्यः कथं न भवन्ति मदमेव।
स्पष्टः ६

त्वद्विषये रागरसो भक्तिप्रसरः तत्र येषां हृदयं न मग्न-
न समाविष्टं ते अविद्यमानतात्त्विकहृदयाः ईदृशाद्
तिसंसारक्लेशभाजनभूताः अवञ्चास्ते भक्तिमताम
ग्रगणीयाः । उक्तार्थं प्रातिपक्ष्येणोक्तिः ये तु कस्य
चिदेव अहृदयास्तस्य यावद्वंशनिबद्धवचनं मतेनोक्ते
हृदयमेलनेन समावेशेनैकध्यं विभूतयः स्वहृदयानन्द-
संपदः यस्य च लौकिकेश्वरेण हृदयमेलनं भवति स
एवैकस्तद्विभूतीनां पात्रं नान्य इति श्लेषेणाभिधत्ते ।

त्वयि रागरसेन नाथ न मग्नं हृदयं प्रभो येषामहृ
दयाप वते ऽवस्तास्तदमीदृशाः ८ प्रभुणा भवा
नाथ स्वजातेहृदयमेलने प्राभवीणां विभूती
नां परमेकः संभाजनं ९ दृक्षिणामथ श्रीकाला
सर्वेषां प्लावकः स्से भवद्ध्यानामन्नाहृदोऽनिश्रा
त्रिभुवनामिव १ केवलस्याहशानेषां महाव
संभारनिर्भरा येषामान्नायिकेनशनकापि

भवद्ध्यानानां समावेशरूपं तत्त्वक्लिन्नतनमेव अमृतानुहः
सयथानि ह्मानि प्रभुत्वामस्तु हेतत्स्वप मायाविद्याभूती-
नां संयुगपल्लावकः सामरस्यपादकः तथा लौ-
किकेशाकरूपवादीनामपि समाविष्टस्य हि युगपदे
वनिखिलं परमानन्दव्याप्तिमयं जायते जलावृक्षस्य नि
म्नोन्नताखिलभूमीः प्लावयति । येषां मान्नायिकेनेश
देहादिनिमज्जाविष्टत्वेन स्फुरता व्याकदाचिदपि न

उस्तो. वियोगः तेषांसुखसंभारनिर्भरापरमानन्दपूर्णे कार
टी. णस्यानस्मात्सर्वैवभवतीत्यर्थः जीवन्तः ईश्वराविष्टका
१२ श्चमल्पाः खलु विनो भवन्ति ९ अतिभक्तिरसानन्दपूर्णत
मोयमुक्तिः असन्तोरोचयः अतिशयेनप्रियः पथईतिव
ऋमशाक्यः स्यात्तु भवंसंसिद्धः तथाच असन्तोरोचनः वि
षयात्मकत्वेन अतिदोषप्रकाशवपुर्येतत्त्वं स्वामीमयैव
टितः सम्यावेशेन मयापादितः ततो गाढमिमं स्माद्वयुष्मा
दयामि तस्मात्सिद्धं प्रसरमभरेणसर्वतोमायायाप्रसादभा
दयूततमारंगाद्वविक्षेपकरोमि ममचमनोरथाः पूर्णाः
निराकांक्षोस्मि जातइत्यर्थः वततिशुद्धतरविस्तरपथ

गतोसि च तत्स्मात्सिद्धपूर्णाममममनोरथाः स्वामि
ममैव घटितो यत्वाममत्वान्तरोचनः ॥ नामहेदं
क्रियायत्रनाममोयोगाविदाचयत् तानेस्मात्
किन्तविशेषकपूर्णाविद्वविन्दभते १२ ॥

न भिन्नानाहि स्मयमुद्रानप्रवेशंभवति । तथावियोग
मखामीघटितोयत्र स्वामिनिमृत अस्मद्विदंवेद्यं अस्मा
क्रिया अस्मायोगः अस्माचविदामविनाशिघटितस्वामि
अतिविक्त ममन किंविदपि भातीत्यर्थः क्रियाविदार
मवअस्यारतियोजना तत्र पूर्णत्वमस्वैवेति आह किन्तप
स्तानेस्या तद्विशेषकपूर्णाविश्वेशस्यकापूर्णाशपूर्णात्कृ
तिः वोधाग्निप्रज्वलितोपूर्णोहंपरामर्शस्यक्रियाशक्ति
स्वरूपमेतज्ज्ञानमितियावत् यस्मिन्संज्ञानेनदेवचिन्त शि
वप्रकाशरूपत्वंविन्दभतेतावत् यदागमः तथागमः
क्रियानाम्ना तत्रान्तरापेक्षयामतिः स्वचितवामनाशान्ता
साक्रियमभिधीयते इति १२

हृल्लासमलायिताः इत्यनेन नशिवधनिश्रमवाचः सर्वेऽत्रबो
ज्ञान्ता इति ध्वनति तथा चोच्यते अत्र ब्रह्मणास्य कोटाश्चत
कश्चित्तत्वतः स्वतो करोतित्तात्मा विकृतीः सर्वा प्रवत्ति
नो विभुरिति । हरिः पुरुषो न मत् इति प्रसिद्धः सप्तमश्चेष
नता वकेन अमेदसारविद्यायिषान् प्रमात्मश्च विलक्षा
दसेन अधिष्ठानात्मना स्वरूपेण विशेषितः संपादितवि
शेषः तथा चागमः वेलप्रात्मस्वरूतो विश्वरिति त्वंस
कलादिसदाशिवान्ततिः शेषपुरुषा अधयत्वात्मनहाप
रुषः अनसशाद्धः कश्चिदर्थः एकः अद्वितीयः इसेकः ॥

उंजेया नाम नन्ता नंतोऽत्र बोनां सहैसे वते
हृल्लासमलायिताः येषां वा विशश्वाच्छिवध
नि: १२

श्लोकार्थः । अपरहृत्माकरणप्रक्रियया उत्तमपु
रुषः अस्मदर्थयः सपुरुषश्चेषामां करणप्रक्रियया उ
त्तमपुरुषा अधयत्वात्महापुरुषः अनसशाद्धः कश्चिदर्थः
एकः अद्वितीयः । मध्यमप्रथमपुरुषाभ्यां विशेषि
तः सत्ज्ञानविशेषोस्ति तस्यच ॥ नटस्थपरामर्शण
प्रथमपुरुषा युष्मदर्थोनुवाच्यमध्यमपुरुषादयं वि
शेषः यदेशेषपुरुषा अधयत्वेन हि प्रोक्तिर्यामहं पद
मि अहं पचामीति विवक्तायो चयं पचाम इत्यादौ प्र
योगे यमेवाशयस्मात्मम ॥ १२

३ स्तो· त्वं तु निःशेषाणां प्रथममसंख्यमोनमपुरुषाणां कलिता
टी नाम कलितचिद्रूपश्चाश्रयः यथोक्तं श्रीमत्प्रत्यभिज्ञायां ग्रा
१४ ह्यग्राहकताभिन्नावर्थौ भातः प्रमातरि इति अत एव महा
पुरुषो महेश्वरो महादेव एव वन्मस्तुरश्लोकस्त्वमेव प्रश्नेनका
त १४ नगाहत्यत्वं शिवसमावेशपात्रत्वात् जगतो विभो
न वदासास्ते जयन्ति येषां संसारसमुद्र एवैष स्वातिशयो
पि चिद्रूपतया ज्ञातपरमार्थः सन् क्रीडामहासरः कल्पः
यथोक्तं इतिवायस्य संवित्तिः क्रीडात्वेनाखिलं जगत्

अतस्समः पुरुषार्थोस्मि तुभ्यमस्त्येवविशेषतः
त्वं महापुरुषश्लोको निःशेषपुरुषाश्रयः १४
जयन्ति ते जगद्वन्द्या दासास्ते जगतां विभो
संसारार्णव एवैषां क्रीडामहासरः १५
आसतां तावदन्यानि दैन्यानीह भवज्जुषां ·
त्वमेव प्रकटीभूया इत्यनेनैव लज्जते १६

सपश्यति सादि । अन्यानि दैन्यानि अणिमादिप्रार्थना
भवज्जुषां सत्समावेशप्रथमानत्वत्स्वरूपाणां मत
पं त्वमेवार्थनीयान्तरविरहात् प्रकटीभूया इत्यनेनै
व कदाचिन्नमाविष्टः प्रार्थनेयेन यतो लज्जते ततो द
ण्डप्रयमायनदैन्यान्तरसंभावनैव नास्ति १६ म
हेशितरपि जगद्देवतानन्तस्तरमपि श्रुत्वमालायो
गादिनियमहत्तान्ति नान्वयपिदमाह १६ ॥

मतः। परं तावन्नास्ति तथापि ज्ञापको ऽस्ति यत् तत्समादे
कान्तपक्षेन चिरंभेदेन परमार्थतो न नयः इत्यादि भूतविम
र्शात्मनि स्मितितो भवतीति शब्दमालया कविर्दीपरीष
णया हृतो दिशासि कथयसि तच्छब्दार्थस्वरूपं ग्राह्यः
शब्दवाच्यशब्दमालया करणेऽपरोपं कुर्यास समस्तार्थसार्थ
सर्गसंहारपरंपरां संपादयेत् पुनः पुनरावर्तमानायाः ये
कान्तो महार्थं नयाभेदस्मारेणोकत्वेन वज्रपोऽतस्तरविम
र्शसारो भवतो महत्ममालयैव वर्णलिपिन्यायेन पुनः व्या
शिवयसि ॥ ८ भावाभावो परस्परं भिन्नो त्वेव मतः स्व

ममैवं नास्ति तत्रापि ज्ञापको ऽस्ति तदेकतः
तत्वेन ज्ञापः सत्वमालया दिशासि कविन ॥ ८
सतो वशेन परमसत्वस्य तत्समो मरे प्रभो त्वे
वासतस्तस्थानमत्ते नामिसदसन्मयः ॥ ९

पुष्पादेः सतस्य नीलपीतादेः स्यो विलक्षणः चिदानन्द
घनः शान्त एव सदसन्मयः सद्रूपोऽप्यसद्रूपोऽपि सदसद्रूपो
ऽपि विश्वात्मकस्त्वं नतु सद्रूपपरत्वेन असद्रूपपरत्वेन सद
सद्रूपपरत्वेन उभयोत्तीर्णतया व्या तथाच श्रीमर्गशिखायां
न सन्न चासत्सदसन्न चेतदुभयोत्तीर्णमितं परं रूपं तु विश्वे
यादि सा च व्याकिमप्येनद नुत्तरमिमं निर्विचलीपनये
वं विश्वोत्तीर्णं विश्वमयं चिदानन्दघनं मनोविस्मरं स्वरूपं सद
सत्वेन नेति श्लोकेन भावाभावीयमदसत्ताको दिक्कुयैवेल
एणगुक सनेनत सर्वभावाभावोत्तरत्वम ॥ १०

अस्तो॰ सहस्रसूर्यकिरणेभ्योऽप्यधिकः तेषामपि तत्प्रकाशना
टी॰ त् शुद्धविवेकरूपः प्रकाशोऽभूः स्वप्रापणमेन च यस्य अत
१५ एव सर्वभुवनव्यापकोऽपि त्वं मायायाव्यामूढैर्न दृश्यसे।
भासमानोऽपि न प्रसभं ज्ञायसे इति यावत्। जगतीति
मादिमहाशिवावसाने जडे वेद्ये सति न च अस्ति त्वं विरू
पो वेदको व्यापकस्वघनस्ततः सर्वोत्तमोऽसीति संबन्धः।
मुख्यानन्दशापरवशसमावेशस्तत्त्वं ज्ञानमपि उत्सा।
मीति मुख्यानो समावेशाविवशोऽभवामीति शिवम् २०

सूक्ष्मसूर्यकिरणाधिकशुद्धप्रकाशवान् अपि त्वं
सर्वभुवनव्यापकोऽपि न दृश्यसे १९ जडे जगति चि
द्रूपः किल वेद्योऽपि वेदकः विभुर्मितेन च येनासि ते
न सर्वोत्तमो भवान् २० अलमाक्रन्दितैरित्थं यदे
व प्रभोः पुरः तोषविरोमथनाथसुखाम्बवं विद
मपि २१ शैवपदमस्य परमान्मतत्त्वापि स्मा।
ख्यास्यते भजस्व शरणानामपि शरणं भक्तरु
क्मे विकाकान्तम् १

इति श्रीमदु त्पलदेवाचार्यवर
विरचितस्तोत्रावलौ नन्तीयस्तोत्रम् क्षेमराजविरचि
ताविवृतिः चापलाद्यद्यपि भगवद्गुणैर्नेनप्ररोहस्तित
स्यापि कृतार्थमस्मि त्वन्नामात्रमपि तत्सेवाया हर्षव्याप्ति
प्रदत्वात् अनन्तवशारणानामपीत्सकामामातां भगव
तां स्तूयते शरणानां ब्रह्मविष्ण्वादीनामपि शरणं स्म
अयं त्रिभुवनशक्तिविषयस्योपदेष्टा रश्मसंव अविकाप
राशक्तिः १ ॥

विविधानि ब्रह्मविष्णुरुद्रेश्वरसदाशिवादिरूपाणि दैव
तान्येव सोपानक्रमः तमुल्लंघ्य विश्रान्तिपदीकृतम् उप
यस्योपान्तस्य आत्मसमीपप्राप्तस्य शिवस्य च
रणेन मरीचीन आत्मसमन्तात् प्रसृतां समावेशयुक्ता
लोकमापि विवृण्वत्यापि अथ रतं तं रामं मिलुस्यानाप
तितामाधीपदेहादिप्रमातृतांनम्रजामि । दैवतानां
सोपानक्रमेणाग्रपादेयतां भगवतश्चरणसमाश्रये

उल्लंघ्य विविधं दैवतं सोपानक्रममप्युपेशिवच
रणं आश्रिताम्यथ रतं रामं मिलिनायापि वि
श्रम्हन्कास्मि २ प्रकटयनिजमधानं स्वयगप्तन
गमखिललोकचरितानि यावद्भवामि भग
वत्तवमपदिम्रदोदितोदासः ३ शिवशिवश
म्भोशंकरशरणागतवत्सलाशुकुरुकरु
णाम् तवचरणयुगलमस्मरणपरस्य हि मे
पदोहरे ४ ॥
णोपादेयतमस्तां प्रकाशयन्नात्मन
तत्समाश्रयेणाह्मात्मतां भजति । निजमधानं स्वशा
कं माया मखिलस्य लोकालोकपिम्रस्पर्शलोकस्य मे
यमातत्ववर्गस्य सदाशिवान्तस्य चरितानि स्य गपतत्तं निः
शेषेणाशमयया वत् तवमदाउदितोदासो भवामि तव
स्मरणमयधीपोरनिसमसमाविष्टः स्फुरामीतियावत्
तवचरणयुगलं ज्ञानक्रियामयमरीचिद्वयं संपदः स
मावेशसाराः परानन्दमय्याः प्रहेरेनिकटे ४ ॥

३स्तो॰ संकोचविकासपरावत्मरीचिविश्रान्तः ततएवास्मा।
टी दितस्यातेस्माहृष्णाकृविकरणेश्वरोपमस्तुत्यायेजगद्
१८ वयन्तितेविरिञ्चिकमलाणमधिकारमलेन श्यासमला
16 लिसमतएवनियतिपरंतन्त्रत्वादस्यवशामसंतंवेदंश
स्यतेवहसन्ति कमलासनोपितेषांहासास्पदमित्यर्थः
हेईश्वरशम्भित्यप्रकृतितः विद्रेपिस्वरूपगोपनादशाप्य
पिसदैवपरिलब्धः श्रस्माभिरितिशेषः यतः यत्किंचित्स
तिभातेप्रभवतिभासतेतत्तवतः प्रकाशवपुषस्फुरणात्

तावकांक्षिकमलासनलीनाध्येयथात्कृविजगद्
वयन्ति तेविरिञ्चिमधिकारमलेनालिप्तमस्तव
शामोपहसन्ति ८ त्वत्प्रकाशवपुषोनविभिन्नं
किंचनप्रभवतिप्रतिभातम् तत्सदैवभगवन्परि
लब्धो साप्रकृततोपिविदूरः ९ पादपंकजर
सेतवकेचिद्वद्रपंवृषितहृतिमुपेताः केचनापि
रसयन्तेत्वमथोभावमहत्तत्तवपुष्पयस्मृमम ॥

नविभिन्नंप्रकाशमयस्यैवप्रकाशायत्वात् यथोक्तं य
स्मात्सर्वमयोजीवाइत्यादिभोक्तैवभोग्यभावेनसदासर्वत्र
संस्थितः इत्यन्तम्। तवज्ञानक्रियामरीचिदयमयचरण
कमलरसेकेचित् हेतनिष्ठः भेदेनपर्युषितार्फगीति ३
पभोगानामास्वादेनतच्छ्रीकृतप्रायाशक्तिः स्वरूपमस्पन
मुपेताः श्रामाः नतमयश्रास्वादयन्ति केचिसतः परशक्ति
पातपवित्रितः सयोभावंफगीति ३पनते स्वत्तनवपुर्वन्ति
मस्फुरत्स्वरूपंहृदयस्थसे विदानैवेकरचनेरसयन्तिचमत्कु
र्वन्ति केचिदितियुक्तं ... केचनापीत्यत्रकंपधनेति ॥

हेनाथतवविभापरःशाक्तःस्पन्दःअमृतदिग्धापरमा
नन्दोपचिताविद्युदिवक्षणमात्रंयाकदाचिन्ममाव
भातिसमावेशेनस्फुरति सायदि बलवद्व्युत्थानेप
हस्त्यनिमेषोदितास्यात्तर्हिप्यविधियथातत्वंपूजितोस्मि कि
मुतान्यत् परिसमाप्तकरणीयकृतकृत्यताजायतेमेयतः ॥
अस्मिंश्च सर्वमपरंवस्तुयदिदंवावस्तुनकिंचिदस्ति स
र्वस्यचिद्रूपत्वेनास्यकाशकमयत्वेनप्रकाशनात् इ
मेवशुद्धविद्यामध्यास्यैवमहम्नाप्रत्ययाज्जागतिंव

नाथविद्युदिवभातिविभातेयाकदाचनममामृ
तदिग्धा सायदिस्थिरतरैवभवेत्तत्पूजितोस्मि
विधिवत्किमुतान्यत् ८ सर्वमस्यपरमस्तिन
किञ्चिद्वस्त्ववस्तुयदिवेतिमहिम्ना प्रत्ययाद्व
वसितोत्रयथैवत्वंतथैवभवसुप्रकटोमे ९
स्वेच्छयैवभगवन्निजमार्गेकारितःपदमहंप्रभु
णैव तत्कथंजनवदेवचरामित्वत्पदोचितमेव
मितःकिञ्चित् १०

निश्चितमत्थैवमेशुद्धव्युत्थानेपिसमावेशवशात्मक
टोमभवहेभगवन् शंकरप्रभुणैवनत्वम्मेनकेनचित्
स्वेच्छयैवनिरपेक्षशक्तिपातयुक्त्यानिजमार्गेविका
सस्वशक्तिवत्मेनिपदंकारितःविश्रान्तिलंभितः
तत्कथंजनवदेव लोकवदेवचरामिव्युत्थानेप्यवहरा
मित्वत्पदोचितंत्वन्मरीचिपरिचयसमुचितम् स
मावेशवशान्नकिंचिदवगच्छामि १० ॥

३ स्लो· हे देव तेषु केषुचित् प्रागुक्तमकितुरुहूतदिनावकतउन
टी· मउत्कृष्टः समागमावः कोपिउच्छलदानन्दरसोलब्ण
१८ नं किमपि जं भते येन नेपीति समावेशसङ्गिन्नद
याश्चपि श्रुतपवनत्वत्कथैव शुभ्रदन्निनादः नत्रयान
काः स्वसमावेशशालि प्रतमसमानशिवकथाकर्णन
प्रहृष्टहृदयाश्चपि चिरं समगीकृताः समावेशभूमिं
लेभिताः यत्कथामात्रेण समावेशावतरतीत्यर्थः ॥
कपापीति श्रुतेनसमावेशशालिमालीलयात्वद्रु

कोपि देवहूतिदिनेषु तावकोऽङ्गभृते सुभगमा।
वउत्तमः त्वत्कथा वुदन्निनादयानकाये नतेपि
समगीकृताश्चिरम् ॥ त्वज्जुषां त्वयि कथापि।
लीलया रागपदपरिपोषमागतः यद्वियोगभु
विसंकथा न तथा संस्मृतिः फलति संस्सभो त्ससवे
१२

षां त्वां प्रीमासेवमानानां तु भवइति श्रमामामेरागः प
रिपोषमागतः यद्वियोगभुवि त्वयाने संकथा संस्मृति।
श्चकत्रीसंभोगोत्सवे संभोगादशाफलति वियोगभु
विसङ्गमोत्सवमित्यर्थात् श्रलौकिकत्वमनुरागस्योच्य
नेति। नेजयन्ति स्वबमाउले श्रमनमत्तिये सुनियतं
शिवधृतिः यः शशीवविसृतोम्रूतोशयात्सांउ सम्सव
तिचासूतेपरम्। युगलकम् नेजयन्तिये भमवेम
एउले नियतं निश्चितं कृत्वाऽमृतमन् १२ ॥

शिवध्वनिरस्ति यः स्वातन्त्र्यं वा महान्तं समस्तकृत्यवन्ति
शानन्दा समस्तमुज्ज्वलयति कोऽहं कुं अमृतनाशयात् सा
त्वात्कृतचिद्घनपरमेश्वररूपात् समस्तः स्वरसेनोच्छ्रि
तः यथा अमृतनाशयात् शशी चन्द्रमाः प्रसृतः मण्ड
लेस्फुरन् परंस्वात्मसन्तं स्रवति यद्येव विविधेन समा
वेशरसमेकेन वरितोऽपि अतएव शान्तशोभ्यधीरितः
शंकरेस्मयं शङ्कुः तिर्यगाशये स्वपञ्चकृदयेऽपि नवनव
प्रयोजनः प्रदत्तिं णनतत्त्वं वचमत्कारकारी अवि।

येर्विविचित्र रससेकवर्वितः शंकरेतिशान्तशो
भ्यधीरितः शङ्कुर्याविशन्तितिर्यगाशयेस्वप
ञ्चनवनवप्रयोजनः । २ परिमसमाप्तिर्वोप
मितं जगद्विगलितो विरलो मनसो मलः तद
पिनास्ति भवरोगो दुरागेलकवाटविघटा
नमएवपि । ३

शान्तिपरिस्फुरति । २ प्रस्फुरस्य
मग्नसमावेशसंस्कारस्य कण्ठ्यानम्भसि भवतितोर्ष्या
रियशक्तिः उग्रभेदमयत्वाद्दोषेणं जगद्विश्वं परिस
समसि वसमा विष्टस्य हिनवांशविश्वं विभाति अ
थ च संस्कारशेषतया स्फुरति इव शङ्कुः मनसश्च अ
विरलोऽपि नः मलः अविद्याकलात्मा विगलितः त
थापिनिःशेषशान्ताशेषविश्वमयप्रफुल्ल महा
विद्योज्ज्वलानन्दमयस्य स्वरकन्धामरसस्वरूपस्य प्रत्ये
कं द्वारं परशक्तिरूपं तत्त्वार्गलयुक्तकवाटविघटानमस्ति

स्तो॰
टी॰
१८

हृत्ताप्यातिपुटविपाटनेन ममनागपि नास्ति येनेन।
प्रविगलितनिःशेषदेहादिसंस्कारपरां भूमिमेवाप
देयत्वेन घटनमिति यदुक्तम् सर्वथा त्वन्तरालीनेमादिश्री
प्रतिभिन्नार्थो सर्वातीतः शिवो ज्ञेयो यं विदित्वा विमु
च्यते इति शैवशास्त्रे। सततं फुल्लेन नित्यं विकसितेन यत्त्व
न्मुखकमलं शैवीमुखमिहोच्यते इति स्थितमात्म
राशक्तिपर्यन्तस्य यदुदरं मध्यपरं तावकं परशक्तिसाम
रस्यमयं पाडवं रूपं तस्य विलोकनसमावेशः तत्र ला

सततफुल्लभवन्मुखपङ्कजोदरविलोकन
लालसचेतसः किमपि तत्कुरु नाथ मनागिव
स्फुरति येन ममाभिमुखस्थितिः १४ त्वदविभेद
मतेरपरं नु किं सुखमिहास्ति विभूतिरथापरा
तदिह तावकदासजनस्य किं कुपथमेति म
नः परिहाय ताम् १५

लालसं सातिशयाभिलाषं चेतो यस्य तस्य मे किमपि
तदसंभाव्यमुपायप्रदर्शनेन मनागिव हेलामात्रेण कु
रु येन मम अभिमुखस्थितिः सततं स्फुरति। समावेश
स्फुरितायास्त्वदद्वयसंविदः अपरं सुखं विभूत्यादि
वा किंचिदस्ति तस्या एव सर्वातिशायित्वात्। ततः
किमिति तावकदासजनस्य तां त्वदविभेदसंविदं प
रिहृत्य मनः कुपथमेति व्युत्थानभूमिमेव धावति १५

यदि भवद्धृदयानन्दरसास्रवमजस्रमविरतं नास्वादयेयं
तत्किं वदासततां प्रतिक्षणमपि भाजनं न भवेयम् । मानद
चेतस्त्वत्स्मरणापरित्वित्वात् । अयं तावज्जनः भेददृ
ष्टिमलीमसत्वात्तवसमं विदृष्टतेन वपुः न पश्यति त
थापि त्वं सर्वविस्तदेवत्तः आश्रितवत्सलो भक्तानुकू।
लः अतएव स्वयमेवोचितत्स्वात्मदर्शनदानेनापि मे
किमिमारटितं आक्रन्दितेन तत्क्षणेऽपि दर्शनं न ताव
।

क्षणमपीह न तावकदासतां प्रतिभवेय
महं किल भाजनम् भवदभेदरसास्रव
मादरादविरतं रसमयेयमहं न चेत् ७
न किल पश्यति सत्समयं जनस्तव वपुर्हृ
यद्दृष्टिमलीमसः तदपि सर्वविदाश्रित
वत्सलः किमिदं मारटितं न शृणोषि मे ८
स्मरसि नाथ कदाचिदपीहितं विषयेषु
त्वमथापि याचितम् सततमेव भवद्वपु
रीक्षणामृतममीप्समलं मम देहि तत् ९

न्क्षणिति ममम्यारटितं भक्तिविवशचित्तस्याक्रन्दित
मातेन शृणोषीति प्रार्थयेत् ८ ईहितं चेष्टितं प्रयत्नेना
र्जितं अथवाभ्यर्थितं कांक्षितं कदाचिदपि मया विष
येषु त्वमिति नाथ स्मरसीति यं निर्यन्त्रणो लयागा।

उ.स्तो. टी. १९

ष्ठप्रभृतयश्चिवयं भवन्ति केवलं मम देव भवद्वपुरीक्षण
मनेन चस्वरूपप्रकाशरसायनमलममोघं तदेव शोद्धि
प्रयच्छ । शिवधनिष्ठ्रयः शान्तशालिनि परेशाके मार्गेकु
तपदः प्राप्तविश्रान्तिः २१ सा कापि लोकोत्तरा शिवरात्रिः
शिवसमावेशभूमिः समस्तमायीयप्रत्ययाः संहरणा
द्रात्रिरिव रात्रिः कीदृशी स्वप्रभाप्रसरेणाविनप्रकाशं जेभ

किलयथैव शिवधनितावके कुत्र पदेऽस्मि
महेशं तवेक्षया श्रमशान्तमुदितानि तदे
वेक्षकिम परं महता ये भवतः प्रभो २१ यत्र
सोऽस्तमयमेति विवस्वांश्चन्द्रमःप्रभृतिभिः
सह सर्वैः कापि सा विजयते शिवरात्रिः
स्वप्रभाप्रसरभास्वररूपा २२ अप्युपा
र्जितमहं त्रिषु लोकेष्वाधिपत्यममरेश्व
रमम नीरसं तदखिलं भव देहि मे स
नामसन्तरसेन विहीनम् २३

णेन भासनशीलं स्वरूपं यस्याः तादृशी सहसमशेषप्र
पंचप्रथमांकुरः विवस्वान्प्राणः चन्द्रमःप्रभृतिभिरपाना
दिभिः सहास्तमेति प्रशाम्यति यदि वा विवस्वान् प्रमा
णप्रकाशश्चन्द्रमःप्रमातृःप्रमेयादयः । त्रैलोक्यरा
ज्यमपि त्वन्मतिचिमोसस्पर्शरसविनाविरसं मम २२

प्रार्थयेम् अयमात्मबन्धो देहादिप्रमातृताभिमानः ।
त्वदग्रथ्यारूपत्वैव स्मृतिरेव कारिणा दृढः क्रमः न
तु अस्य स्वशक्तिः यस्मात् ममत्वं प्रथमानमेव समावे
शो भात्त्वमेव त्वयि अर्थमयाभ्यलेशतोऽपि न स्पृशते स्व
स्यानेकाधामामेवं बलवत्तरं स्मर्थः ॥ बहिरन्तश्च सृजाय
व सरेषु अपातेभेदेनेव प्रकाशमानत्वात् सृज्यमानोऽह
न्यमानश्च त्वमसमेशो देवप्रणत्वे । देवमहतामपि मा

महतामप्यमरेशपूज्यमानोऽप्यनिशं तिष्ठसि
सृजमेकैकरूपः बहिरन्तरपीह दृश्यमानः स्फु
रसि द्रष्टृशरीरपूर्वकं शश्वत् १९ ॐ नमो दे
वमनःसंपर्कमात्रसंभोगसंसिद्धिनेम गले
पादिकयाना अथ मां स्वदेशप्रवेशाय ।

तां सृज्यैकैकरूपो द्रष्टृशरीरश्च समावेशसामरस्या
द्वयमयप्रमात्रैकरूपः क्लिष्टसि स्फुरसि चेति शिवम् २९
इति श्रीमदुत्पलदेवाचार्यविरचिते चर्चस्तोत्रम्
पादाः मरीचयः संपर्कमात्रं शंभोगाः समावेशा
स्वादः गलेपादिकाह० शक्तिपातक्रमः स्वदेशप्रवि
स्वरूपं ॐ विशत् ॥

३ स्तो॰ भवरोगेन पाशाङ्कुशराजस्मान्तु ग्रहस्य प्रकृतपरशक्तिकमला
टी॰ पराग नरञ्जितमूर्धजः श्रीपादासितनान्तः प्रसरद्धर्ममध्य
२ शाल्यङ्कुरः ततएव प्रहर्षवशाद्पारमपर्यन्तेरमसाख्य
फलमिति प्रवर्तितेन नतेनगात्रविक्षेपो मायाप्रमाततावि
घूर्णनेयेन निमग्नमावेशाविकसरतामास्ते । इयदेवा
नापरमार्थये यत्तमेवैको नाथो नाच्यमानाः प्रमामल
वाणीयोयस्य त्वदनन्तं वैभवमति स्मिहृत नवा न्हरपसमावि।

भवपाशाङ्कुशराजो राजिरञ्जितमूर्धजः श्रीपादस्
मरणाध्यनतेनः स्यामहं सदा २ त्वदेकनाथो भ
गवन्निदं देवार्थये सदा त्वदनन्तं वैभवं तिमे कोमवेद्य
सोऽस्मथाद्भुतः ३ अहो सुधानियेस्वामिन्नहो म
हविलोचन अहो साहो विरूपाहो मेवनेमेवस
ररत ४ नमः सपद्मसंस्पर्शी प्रतिमीलितलोच
नः विजृम्भेय भवद्भक्तिमदिरामदघूर्णितः ५

शोमस्कोपिस्याम् अमथाद्भयोविद्यानापिस्याम्भूवम
घ्रावनिमग्नमाविष्टतामाश्रमास्ते सुधानिधे स्वामिन्दा
त्ये मिष्टचमत्कारपदपतितस्यादौ अस्थिनमाधुर्य त
मेयमिति भावत् आस्टत् स्फुटं परामृशन् ४ त्वत्
स्मानेनेन अन्तर्भुवीकृतकरणाविजृम्भेय चित्तरूपेण
मज्जनाङ्गा विनमय्य चिद्घूर्णीभावं नयेयं कीदृक्
भवति सातात्स्फुतया भक्तिरसे वासेव मदिरा मदः
कादेवदीचमत्कारः तेनघूर्णितो महाव्याप्तिं लम्भितः २

चित्तमेव अनुलंघ्यात्र वामनाश्रयात्र कशोरत्वादि
भिः भूषित नत्संसवच्यिसौकस्यं चिद्विवेकप्रधाना
मुविभूमिकायां वसेथं यत्रसाइतिप्राकपरिशीलिता
महारासासमावेशानन्दमयो निरन्तरोवनस्वस्वला
पोभवत्सरासश्रीः प्रकृतं तद्धं पयस्मास्माह श्रीहुतिः स्थि
तिः । तस्मिन्नुरेत्वदीये पूरके चिदात्मनिरूपेवाल्लभः
समाविष्टः स्याम यत्रश्रीसौयादान्तरान्तयामसहा

चित्तभूमतु चिविभोवसेथं कापियत्रसा
निरन्तरत्वस्वलापमयोहृतिर्महारसा १
यत्रदेवोसमेतमत्वमासौयादाचगोष्ठरा
त् वकुरूपः स्थितमत्सिन्बालम्यः स्याम
हृंपुरे २ मण्डलसन्तभागवन्मवडाष्ठम
रीचयः विकसत्वेषयावन्मोहतमयः क्षन
नायते ९

रूपायतिभाललणाउस्तायान्नः अञ्चरोष्ठरात्
इन्द्रियविषयरूपाद्गगात् त्वदेव्यापरशक्यासमेतः
निसषुदितोनसाजीवकलाकाविद्माद्निसा
वसस्त्रिवकूरपेविभात्वा अत्र अत्र रणानशक्लौकि
केश्वरणविवर्यार्थः स्हृः तथानरत्राप्यनुसतव्यः । म
रीचयः अनुग्राहिकाः शक्तयः । विकसतस्यामिमा
सादयत्र तवपूजनायवदसमस्समावेशाय ८

शि.स्तो. प्रसादं मम कुरु स्वयमेवाविलीभाववशात् सौ नैमित्यागम
टी. नम पतत्भवनत त्वत्पदे शालिके मार्गे पतितं तल्लठितम् त
२१ नदिति तैनैलोचनैरिति वद्दर्शयितुमशकान्तं स्फी
तंतां वास्वाय वस्तुनो धमनति लीयेत इव गलेत इव
इति ममसदेहो मेलयात् संभावनालिङ्गावसातु भव।
सात्विकादुत्तरावनस्यमपरवशात् तांशसांध्मनति १
वाय भक्तिशालिः यतः स्वकतश्चित्स्फुटीभावः तास्माकं

प्रसीद भगवन्येन त्वत्पदे पतितं सदा मनो
मे तत्तदास्वाय लीयेदिव गलेदिव १ प्र
हर्षाद्वाथ शोकाद्वा यदि कस्माद्भयादपि
बाह्याद्वाथान्तराद्वापि तात्त्वकरी भव मे प्रभो २
वहिरप्यन्तरपि तत्स्यन्दमाने सदा त्वयि
भवमाद्यात्तु जस्य सर्वां मम सन्तुष्टीतले ॥
त्वत्पादसंस्पर्शसुधासरसोऽन्तर्निमज्जने
कोप्यवमत्वं संभोगलेशो भोगास्त्वमेमसदा ३

किंविकुद्धृशमाह प्रभोः सर्वतः प्रभवनशीलानां पादानां तु जस्त्री
तलमिति भावव्यत् १ त्वत्पादसंस्पर्श इत्यादि हृदयशक्तिसमावे
शः स एव सुधाया सरः रसायनाख्यिः तत्र यदन्तर्निमज्जा
नेकत्रैनेयत्र पथमप्रकोपि इति प्रस्तामामासः भोगाः स
दाल्पकोट्यक सर्वान् ॥ सदापि वायर्पयन्तान भोगान्
लेयतेविरसत्वात् स्मिभवति तस्थीलः ४

हे भगवन् चिन्मयस्वात्मन् आंतसारयत् मयार्जितं
रागादि निहितं शास्त्रविवर्जनया निवेदितं त्वयार्पितं
निःशेषेणावेदितं चेति तत्स्वरूपमुपादत्स्व गृहाण स्वप्र
काशात्मतामपि ह्यापय समीपे कुरु अमृतीकृत्येति
परशक्तिस्पर्शामृतेन अप्लाव्य भक्तजनैः सममित्यस्मो
ल्लसमावेशनाम्ना समयेन समस्तभक्तानामपि तन्मयता भा
शास्यति हे स्वामिन् अशेषभुवनाहारेण नित्यतृप्तः पर
मानन्दघनः दासेषु आत्मोचितरूपप्रसादालोकनावा।

निवेदितमुपादत्स्व रागादि भगवन्मया आदाय
चामृतीकृत्यैनद्भक्तजनैः समं १३ अशेषभु
वनाहारनित्यतृप्तः सुखासनं स्वामिन्गृहाण।
दासेषु प्रसादालोकनं मम १४ अन्तर्भक्तिचम
त्कारचर्वणामीलितेक्षणः नमो मह्यं शिवायेति
पूजयन्स्यां तृणान्यपि १५

सं गृहाण प्रकाशार्थं

त्वमपि ह्यापय कीदृशो सुखेनास्यते यत्रेत्तत् आ
नन्दव्याप्तिमयम् अन्तः स्फुरन्त्या यो भक्तिचमत्कारे
न्मीलितेक्षण इति भगवत् मंत्रविद्रूपाय शिवाय नमः
इति कृत्वा तृणान्यपि पूजयन् स्यां शिवतया परामर्श
स्पर्शेयम् ॥ लब्धेश्वरभावः त्वदेकात्म्ययोगेन अनप
वस्वात्मनः शिवरूपस्य लाभपर्वं प्रकृतरूपेप्यसनेथा
विधं जगत् विश्वं पश्यन् भक्तिरसाभोगैः समावेश
प्रबलचमत्कारैः अवियोजितः १५ ॥

३ स्तो॰ स्यान्नमन्नियमेषु भोगेषु योजयन्ति विनायकाः । इत्याम्नाय-
टी स्थित्या मायाकरा विघ्ना अभिमानविनायको मम न्यान्तरायं-
२२ मेकार्षीदिति यावत् ॥१५ सर्वतो निराकांक्षत्वात्तमेव पा-
रिपूर्णोऽस्मर्थः । नृत्यते स्वान्तः प्रहर्षभरेण देहादिप्रमातृ-
तादोह्यते भुज्यते ग्रस्यते रागद्वेषादीत्यनेन पूर्वं श-
कप्रमातृता याग्युणीभावरुक्षः पीयते च मत्क्रियते भ-
क्तिपीयूषरसः समावेशानन्दप्रसरः सर्वस्य वहासन

अपि लब्धभवद्भावः स्वात्मोल्लासमयं जगत्
पश्यन्भक्तिरसाभोगैर्भवेयमवियोजितः ॥१६
आकांक्षणीयमपरं येन नाथ न विद्यते त-
व तेनाद्वितीयस्य युक्तं यत्परिपूर्णता ॥१७
हस्यते नृत्यते यत्र रागद्वेषादि भुज्यते पीय-
ते भक्तिपीयूषरसस्तत्प्राप्नुयां पदं ॥१८ न्त
तेदृक्षो सोऽत्वविच्छिन्नाकुसुमवासनादृढा
तां प्तममममनास्ति यावच्छ्णुतदुर्वासनाग-
न्यः ॥१९

सप्रधानभोजनपानक्रियास्पृहणीया सात्विहालौ-
किकत्वेनोक्ता ॥ सस इति विचित्रः अपूर्वो लौकिकः
आमोदो हर्षो यस्याः त्वद्विच्छिन्नायाः सैव स्पृहणीयत्वा-
त्कुसुमवासना दृढता प्ररूढत्वं ममैव मनसि या-
वद्रागादिदुर्वासना नश्यतु ॥१९ ॥

ममहृदयं विरोधरसिकं समावेशेन समंजस्यानेनवि
षयोन्मुखं विहितं बोधायविवेकितंकुहृदयेनसुस्थाने।
रागादिरसिकतां नामसत्कात्वदत्ररसमेवास्ते। योगद
शाः भूमिकाज्ञानानि विषयेभ्योव्याहृतयः इन्द्रिये
भ्यः प्रत्याहाराः तत्र वर्तमानः त्वक्षिप्तास्वस्यामिरेव
मीरिताः सकलेनतरलीकृतेनाजितमित्रभूमिकाप्रवृ
त्तिर्दीर्घमेवचूर्णमानं निजंचमत्कारव्यतिरेकेणकृ

कृतरागादिभूरागः क्वचहृदयंवरणेतुजेषु
रागितवस हृदयं विरोधरसिकं बोधायहितं
ममाभिमहृदयम् विवामोगदशास्वपिवि
षयप्याहृतिवर्तमानोपि त्वक्षिप्तामदिराम
दतरलीकृतहृदयपदवस्याम् वाविमनोम
तिपूतव्याश्शरीरचेष्टास्वकरणरचितास
सर्वत्रसर्वदामेपूरस्तरोभवतुभक्तिरसः

त्रविद्वपिभूमिकाज्ञानानारावरोहृत स्तदयंपयस्तनाशृ
गवस्याम अपिपाठेनप्रसङ्गापतितत्वेनअनादरणी
यतामाह ॥ मनोमतयः कल्पनाप्रयाताध्येयः क
रणरचितास्तबुद्धिकर्मेन्द्रियकार्यास्तदर्शनश्रवणा
दिरूपकत्वात्सर्ववृत्तीनांसर्वत्रसर्वावस्थासुपूरस्स
रश्चाद्यातेवस्फुरतु भक्तिरसः समावेशचमत्का
रः ॥

उ.स्तो. जगत्समालेपकृष्टमंत्रमयं नयापरामर्शपमाने प्रसिद्धि
टी. तिस्वात्तु भैवेकमाह्निके अनुत्तरे भूयो नाम यद्दर्शनं समा
२३ वेशो वैवश्यं धनति कमपीति अलौकिकम् अत एव
महत्त्वद्वुः अपुनरुक्तेन नवनवानन्दभरम्। स्फुरत्
अनन्तमपरिच्छिन्नं यत् चिदात्मकं विश्वं भुवनं वि
श्वविश्रान्तिस्थानं तत्र कीदृशे परितः समन्तात् स्थि
ताः समस्ताः निःशेषा जगद्वैचित्र्यरूपाः शान्तत्वादिसमरो ये

शिवशिवेति नाम निनदनिरवधिनायकस्य मा
नेस्मिन् आस्वादयन्भवेयं कमपि महारसमपु
नरुक्तं स्फुरदनन्तचिदात्मकविश्वपरिनिपी
तसमस्तजगद्धनि अगणितापरविस्मयगा
ढिके प्रविचरेयमहं भवतोविना स्ववपुषि स्
फुटभासिनि शाश्वते स्थितिकृते न किमप्युप
न तथा ननु जिता श्रमेते २९ अपि गाढविस्मयीग
ढिकापुरीयत्रपि चात्मकचिद्रूपव्यतिरेकेणान्यस्या
भावात् अनेनाभिन्नशिवादन्तिरामतरूः नत्रप्रकर्षेण
विचरेयं समावेशेन प्रसरेयं कीदृक् भवतः प्रभोर्विना
अद्वयरूपत्वम् एकनिष्ठः। स्वात्मन् अनपायिनि
वपुषि चिदात्मस्वरूपे स्फुटभासिनि प्रकाशत्वेन शा
श्वते नित्ये स्थितिकृते न किमपि ध्यानजपादिकमु
पयुज्यते उक्तरूपत्वादेव तादृशो मम भवत्स्मरणाद्भर

शुद्धेः स्वच्छभक्तिकमलप्रसरपरिशीलनेन शुद्धस्य सुहृदा
त्वा मतिः निश्चलनिश्चयरूपा धीः परमतिशयेन भवत
त्रिसोढिति समावेशैकघनः स्यामिति यावत् ॥ हे नाथ
भवदङ्घ्रितलस्पर्शान् स्वच्छभक्तिस्पर्शशालिनां कदाचिद
वसरे तत् किमप्यप्रमाणमेव वस्तु चेतसि स्फुरति यत्र स
मस्तमिदं विश्वं सुधायाः सरसि परमानन्दसागरे गलति त।
न्मयीभवति तत्तथाविधमिदं वस्तु मे त्वं सदा दिश प्रय
च्छ यथा नित्यसमावेशानन्दघन एव भवानि इति शिवं २८

इति मतिः सुदृढा भवतात्परं मम भवस्मरणोज्ज्व
लः शुभे २७ किमपि नाथ कदाचन चेतसि स्फु
रति तद्भवदङ्घ्रितलस्पृशां गलति यत्र समस्तमि
दं सुधासरसि विश्वमिदं दिश मे सदा २८ हृण
मात्रमुपशान्तविशुद्धकल्पनया मम निर्विरता
त्वमानसमस्तु सदाभूयाद्दृशः परम् ५ ॥

इति श्रीमदुत्पलदेवाचार्यविरचिते स्तोत्रावलौ स्वबला
निदेशनाभिधाने पञ्चमस्तोत्रे श्रीक्षेमराजविरचिता
विवृतिः ॥ ध्यानरूपत्वमात्रवियोगोगाढानुरा
गावेशान्निविडमसम्बन्धं तन्मानस्य स्वयमेव सला
पमनुभावयन्तोनद्वविषयविवशस्य ममसदा दृश्यो।
तानस्य परं भूयाः परिस्फुरेरित्यर्थः । अविवृत्तः समा
विष्टो जगतां नित्यादिपीवान्तेन विपक्षनापि वियोजि
तो विक्षेपितः समावेशैव विश्वं प्रथमतमयावस्तितोम
वसेव ।

उमा॰ टी २४ यदेतद्विश्वं त्वमेव तदिति चिदेकसारत्वं ३ महेशपरमा
त्मेति यत्त्वयैव स्वरूपकमस्य सर्वविशिवमयं यत ३ मामात्मना
न परिपूर्णा इति समावेशेन सात्कृतः ३ निर्विकल्पः
शुद्धचिद्रूपः तस्येति निर्विकल्पः महानन्दमयी च अ
नपवस्त्वमेमस्तुचितत्वात्तद्रूपा ४ भावं भावमिति
वीक्ष्यपाविश्वान्तेपः निराकार इति विशेषणाद्वारको हे
तुः स्वरूपसादिः प्रकृष्टेन महानन्दात्मना रूपेणापरिशी

वियोगसारे संसारे प्रियेणाप्रभुणा त्वया अवि
युक्तस्सदैवास्मि जगतापि वियोजितः २ कायवा
ङ्मनसैर्यत्र यामि सर्वं त्वमेव तत् इत्येष परमा
र्थोपि परिपूर्णस्त्वमेव सदा ३ निर्विकल्पो महान
न्दपूर्णो यद्वद्भवांस्तथा भवन्त्व्यीकरो भूयात्तद्
रूपैवावाप्तम ४ भवदावेशतः पश्यन्भावं भावं
भवन्मयं विचरेयं निराकांक्षः प्रहर्षपरिपूरितः २
भगवन्भवतः पूर्णं पश्येयमखिलं जगत् ना
न्यदेवास्मि सन्तुष्टस्तेनानपरिशीलिये ६

तत्वादेव हि निराकांक्षता भवति ५ भवतः चिन्मया
स्यसंवित्त्यनया प्रदेशोपि ब्रह्मणः सर्वरूपमनतिका
न्तः वा विकल्पस्येति स्थितः सत्यमखिलं जगत्पूर्णं पश्येयं
भवतः पूर्णमिति निपाठे स्पष्टोर्थः सन्तुष्टः परमानन्द
मयी शीतिमितः अतो हेतोने परिशीलिये । हे भगवन्
चिद्रूपस्वात्मन् अणिमादिप्रार्थनाभिः न व्याकुलीक्रि
ये इत्यर्थः ६

यत्रेवि विभेद्यत्वमेव न दृति चिदेकसारं त्वां इमेष परमार्थ
इति पत्र पत्रे स्यैकस्य सर्वे शिवमयं यत इमा ज्ञात्वात
परिपूर्णा इति समावेशेन सालालसाकृताः ।
यत्र पद्मोल्लसिताः तत्र त्वय्येव क्रमात्कमं संस्कारशेषत
यापि विगलन्तो यथा व्योम्नि मेघलवाः ते दृश्यन्त एव प्र
शान्तास्तत्रैव विलीयन्ते शश्वत्सदाक्रमेणानैर्मल्यं शुद्धा
चिद्रूपत्वं गच्छन्ति तच्छीला इत्यनेन चिदात्मतैवेषां तत्त्वा
त्त्विकं रूपमिति ध्वनति । भावसत्त्वात् विश्वस्य सत्त्वतः

विलीयमानास्त्वय्येव व्योम्नि मेघलवा इव भावा
विभान्ति यस्येश क्रमनैर्मल्यशालिनः स्वप्रभाव
शरपरम्पर्यन्तधान्तसन्ततिः सन्ततं भात्वसौ मेको
पि भावसमावृत्तमणिः कां भूमिकां नाधिरोपितं
तं स्यात्रतेव ? सत्तां स्वैर्न्तः प्रयासेन सर्वेन्न त्वा
मवाप्नुयां ॥ १० ॥

कोपीति शुद्धचिद्रूपः सर्वान्तेव मणिः सर्वाभिलाषपूर्णा
त्वात्समस्तन्न मयूख्यात्कृत्वा भान्त समावेशेन स्फुरत्
स्वप्रभाप्रसरेण निजरश्मिपरिस्पन्देन ध्वस्तापर्यन्ता
धान्तसन्ततिः व्योतिः प्रवीतिर्येन । आनन्दसमुत्प्रेरित
तत्स्वरूपत्वात् स्थिरं संसारे विनः त्वां चिद्रूपमप्रयासेन यथा
महाजानाध्यायासं विनासर्वनायतः कृतश्चिदवाप्नुयां सा
मावेशेन स्वीकुर्यां यतः कां भूमिकामवस्थितिं नाधिरो
न स्वीकुर्यां यतः कां भूमिकामवस्थितिम् ९ ॥

३ स्तो. टी. २५

यिष्याबेनायितिष्ठसि तद्धास्मानन्तरं वा वस्तु किं यतनव
पुः स्वरूपं न स्यात् । अङ्गं परिवर्तं पर समसमावेश स्पर्शः स्वे।
च्छया न तत्कदाचित्कैनेन किं न जितं सर्वोत्कृष्टेन मयेव शि
तमिमर्थः अस्माभिरल्पनाभिर्याचिताभिः कदर्थिताः व्याकु
लताः न वचिद्रूपस्य स्वात्मनः न कुर्वः यतत्स्वाम्यन्तोगाढ
रागाविवशाः त्वामेव चिद्रूपं नववमं कंचित् मृगयामहेश
न्विष्यामः अतः प्रकटीभव प्रकाशस्वेतिपिवं १२ आन
भवद्रूपपरिवर्त्तः संभोगः स्वेच्छयैव मे यदन्तामि
यतिप्रासे किं नाथ न जितं मया प्रकटीभव नाम्या
भिः प्रार्थनाभिः कदर्थिताः कुर्मे स्तन्नाथ तामस्तन
स्वामेव मृगयामहे १२ ॐ तवध्यानानन्दसरस्वति समर
सत्तामे मम मचेतः परिहरतु सकृदियन्तं भेदाध्वं
महानस्य पतन्मननिदिसितरागद्वेषादिनिगडकं
मूले नाथ भवन्मयतैकाप्रमयपरभ्रः पततवनः
न्दसरस्वति प्रह्वे समुद्रे सम र मतां सममावेशाचेकल्पस
कृदेकवारे परिहरतु यथा न पुनर्भवतीत्यर्थः इयन्तम
पर्यन्तम् पततः सर्वविनश्यत रूपं मम मयस्फुर दंतः स्वेत
स्वतः स्वरूपं ममममान् दिसिवं भेदावग्रहतपरागद्वेषा याम
नः निगडस्य बन्धनस्य त्रुटि कटिने मूले अन्तर्मध्ये भ
वन्मये नैकाप्रमयः चिदैक्यप्रतीतिर्वपरभ्रः कुठारः
पततु । विकल्पानां भेदप्रायामानंकलंकतानिर्गल
तानिःशंकतासां तंत्रं मम चिन्मयी मूर्तिः प्रमात्रताश्र

नन्दरसप्लुता समावेशानन्दोच्छलितास्तु । रागादि-
मये भवाण्डके संसारगोलके लुठितं मयो यः एतं मां
त्वद्भक्तिभावनैवांबिका माता तैः स्नेहैः परमानन्दसारैः र-
सैराप्यायय तत्तर्पय तथा यथा प्रवृद्धपक्षः प्रकर्षेणासादि-
तज्ञानक्रियामयपक्षात्मपक्षः खगो निर्मलचिद्ग-
नगतिः भवामि अण्डलुठितश्च पक्षी मात्रा रसैराप्यायितः
खे गच्छतीति श्लेषोपमाध्वनिः । त्वच्चरणभावनात्व

गलन्तु विकल्पकलंकावली समुल्लसन्तु
हृदि निर्गलता भगवन्नानन्दरसप्लुतास्तु
मे चिन्मयी मूर्तिः रागादिमयभवाण्डक-
लुठितं त्वद्भक्तिभावनांबिके तैः स्नेहैः आप्या-
यय तरसैनं मां प्रवृद्धपक्षो यथा भवामि खगः
त्वच्चरणभावनामृतरससारास्वादनैपुणं
लभतां चित्तमिदं निःशेषितविषयविषास-
ङ्गवासनावधि मे ॥

द्भक्तिचिन्तामेवामृतरससारः उत्कृष्टानन्दप्रसरास्त-
स्यास्वादे चमत्कारे नैपुणं वैदग्ध्यं ममेदं चित्तं लभताम्
कीदृक् निःशेषितः समाप्तो विषयविषासङ्गवास-
नानां वैषहालाहलव्यसनसंस्काराणामवधिर्मर्यादा
येन । मम चेतोमणिर्विशुद्धित रागादिकलंकमवक्लि
क ॥

३स्तो· रौविस्मास्थितसूर्यकान्तरत्नं त्वद्भक्तितपनदीधितिसं-
टी· स्पर्शवशाद्द्रवत्समावेशात्सूर्यकरासङ्गात् रागादिकाने
२८ वतप्तवह्निकणान् दुष्टमशकान स्फुलिङ्गान्दूरतरम
त्यर्थमुञ्चतु जहातु। तस्मिन्नेव क्षणे पदे परशक्तिमार्गे।
त्वामुपश्लोकयेयम् श्लोकैः स्तवीयसमयमरास्तेशायम
हर्यक्षव्रदहः बहिः प्रतीतन्नेनेलि स्पवाषिवातानो भिन्नाऽऽङ्

त्वद्भक्तितपनदीधितिसंस्पर्शवशान्ममैष।
दूरतरम् चेतोमणिर्विमुञ्चतु रागादिक
तप्तवह्निकणान् तस्मिन्देशे वन्तं सतत
मुपश्लोकयेयमत्तेभः हरिहरधामविरि
ञ्चाद्यपि यत्र बहिः प्रतीतं ने। भक्तिम
दजनितविभ्रमवशेन यत्रपेयमविकल्पं
करणैः शिवमयमखिलं लोकं क्रि
याश्च भूजामयीः सकलाः ॥

नियावत्। भक्तिमदेन समावेशप्रहर्षेण जनितेयो वि
भ्रमो लोकोत्तरो विलासस्तद्वशेन करणैश्चक्षुरादिभिः
अविकल्पं स्पष्टं कृत्वाकरणप्रसरात्मानिमुख्य मपि श्रीभैरवी
यमुद्राप्रवेशयुक्त्या समाविष्ट एव भूत्वाखिलं लोकं विश्वलो
कं शिवमयं क्रियाश्च वाङ्मनःकायव्याहृतीः सकलाः
पूजामयीश्चिन्मयस्वरूपोल्लासरूपाः पश्येयम् ॥

मामकेन मनसा गृहीता प्राणेशत्वेन स्वीकृता येयं भक्तिरेव
अतिरहस्यणीयत्वात् सर्वजनागोचरत्वाच्च कुलाङ्गना पत्नी।
अथ च आगमभावया श्रीकुलेश्वरीरूपया अणिमादीनेव
सुतान् सूत्वा अन्तःस्थितानेव अभिव्यक्तिं नीत्वा महात्म्या।
स्वात्मस्फुरत्तया परामर्शरूपस्ववशमलं प्रहृष्टा सती मम
इयदि स्वनन्त अमस्मेतितु हिंदोकोकुरुतां प्रहृष्टेन यत्न अ
त्रव अभेदसारा अणिमादयो ऽभिप्रेताः तथाहि विमाद एव
सर्वान्तर्भावनमत्वाद् अणिमा व्यापकत्वान्महिमा भेदमय
गौरवाभावाल्लघिमा विश्रान्तिस्थानत्वात्प्राप्तिः विषये।

मामकमनोगृहीतत्वद्भक्तिकुलाङ्गनाणिमा
दिसुतान् सूत्वा स्ववशमलं मम श्वेतितु हिंदोको
कुरुताम् ।। यः प्रसादलव ईश्वरस्थितो या च
भक्तिरिव मामुपेयुषी ॥

विश्वग्रहणाख्याकाङ्क्षा अवलोकितवानादीषिणाक्षम् संवेसहत्वा
यत्कामावसायित्वं च समन्ततः परिपूर्णतया विद्यते मत्र तेन
स्वप्रसादादतिपरिमितमिति कृत्वा पूर्णमेवात्र तदभिप्रेतं नव
यत्नेनात्र पूर्णत्वेनैवैराकांक्ष्यात् आमतैव तावदस्मानिदेमा
नीम्लेके मायायातत्प्रमन्हानां प्रवमुत्तरत्रापि सर्वत्र मिति मि
वे ।। इति श्रीमदाचार्यामृतदेवविरचितायां स्तोत्रावलौ विश्व
विजयनामधेयं सप्तमं स्तोत्रम् ७ मायाकालत्वापपक्षान्मा
वितानेन पर्लिप्रसादात् तस्यलवा अप्रसन्नता पूर्णतायां तदेहाप

उस्तो· गमास्थितैनैव ईश्वर इति समनन्यतन्त्रभावे ईश्वरे एव विश्वा
टी· न इत्यर्थः सपदि हि चिद्रूपः तथा स्वयमेव प्रसीदति भक्तिः प्र
२० सीदतीश्वरस्य तत्पोषसाध्यत्वम् इव शाद्यो भक्तेः परिमित
तामाह काष्ठाप्राप्तं प्रसिमोत्तास्वादमय्येव उपेयुषी उप
गतवती तौ भक्तिप्रसादौ परस्परं समन्वितौ नतरुणा
विविभ्रमनिर्भरतया स्वारूपेण संवद्धौ तादृशौ वपुषीति
परानन्दघनैकमये पूर्णे स्वरूपे रूढिं विश्रान्तिम् । त

तौ परस्परसमन्वितौ कदा तादृशौ वपु
षि रूढिमाप्नुतः । त्वत्प्रभुत्वपरिच
र्वणजन्मा कोऽप्युदेतु परितोषरसो
न्तः सर्वकालमिह मे परमस्तु
ज्ञानयोगमहिमादिविहारे ॥

त्वत्प्रभुत्वं स्वामिकत्वं तस्य चर्वणमिव तेति प्रागुक्तश्लो
कयुक्त्या यत्परिचर्वणं ततो जन्म यस्य स मम कोऽप्यलौ
किकः परितोषरसस्यानन्दप्रसरः उदेति जगति सर्व
कालं स्मृत्यानावसरेऽपि परं केवलं मुदेत ३ ज्ञानं ज्ञा
नं विश्वमयस्वात्मप्रतिपत्तिः योगस्तत्तद्भूमिकाला
भः तयोर्महिमा प्रकर्षः आदिपदान्नित्योदयरूपः
फलम् ॥ ॥

महार्थमुद्रामुद्रितस्योक्तिः हे भगवन् मम लोकस्येव विषये
षु रूपादिषु स्फीततावहलपवपरितर्षः स्तु इह या लताश्रयलौकि
त्वपता विषयानहं अस्तविकल्पो गलितभेदप्रतिपत्तिः ३५
सन् चिदात्मनः शरीरतया अहन्तासारत्वेन लोकयेयं प
श्येयम्। देहभूमिषु जरामरणाद्यवस्थासु मनसि सङ्कल्पा
नामास्रे प्राणवर्त्मनि सुखदुःखादिस्पर्शमध्ये संविदः पथि
षु नीलादिज्ञानेषु तेषु इति विविधेषु भेदरूपेतेष्विति नञ्स
कशेषः सर्वस्मिन्नस्मिन्नभिहिते प्रकारे भेदमये सतीत्यर्था

लोकवद्भवतु मे विषयेषु स्फीत एव भगवन्परित
र्षः। केवलं तव शरीरतयैतान्लोकयेयमहमस्त।
विकल्पः॥ देहभूमिषु तथा मनसि त्वं प्राणवर्त्मनि
च भेदमुपेते संविदः पथिषु तेषु च तेन स्वात्मना म।
म भव स्फुटरूपः॥ निजनिजेषु पदेषु पतन्त्विमाः।
करणवृत्तय उल्लसिता मम क्षणमपीश मनाग।
पि मैव भूत्त्वदविभेदरसक्षतिसाहसं ॥

वत् तेनेति स्वात्मनि चमत्कारकृतेन चिद्रूपेनेन स्वात्मना
स्वरूपेण मम स्फुटरूपः सप्रथामेन स्फुरन् भव। इमाः
मम करणवृत्तयश्चक्षुरादिसंविदेव्य उल्लसिताः अलौकि
के निजे निजे स्वास्वोल्लासाः स्वेषु स्वेषु रूपादिषु विषयेषु प्रसर
न्त्वदविभेदरसक्षतिः समावेशप्रच्युतिः सैव साहसा
मविमृश्यकारितामेवाभूत् सर्वत्र विषयेषु परितर्षा।
क्रान्ता ······ इह तत्र संविदां प्रसर इति विशेषः

३ स्तो भवदावेशवशेन मायीयगुरुत्वहान्या लघु स्वस्पर्शेना।
टी॰ न्मसृणं प्रकाशघनत्वात्सितं अच्छशीतलं चेति प्राग्वत्
२८ भावयन्संपादयन् निखिलायाः पदार्थपद्धतेः मातृमेया
राशेः संबन्धिनो व्यवहारान् लौकिकान्परिस्पन्दान् अति
वर्त्तयेय निवर्त्तयेय । स्वचिदात्मकं भवदात्मकं वपुः स्वरू
पं विकसत् अत एव जगन्ति धरादिसदाशिवान्तानि मम
स्वैकतामभिनन्तां सम्यक् अपुनरुत्थानेनोपयान्तु तत
श्च सर्वं दृश्यवलितं भेदविजृम्भितं स्मृतिपथोपगमेपि

लघुमसृणसिताच्छशीतलं भवदावेशवशेन भा
वयं वपुरखिलपदार्थपद्धतेर्व्यवहारानतिवर्त्तये
य तान् विकसत्स्ववपुर्भवदात्मकं समुपयान्तु।
जगन्ति समाङ्गताम् व्रजतु सर्वमिदं दृश्यवलितं।
स्मृतिपथोपगमेप्यनुपाश्रिताम् सुहृदियादृशिता
दृशनाववकाननविलोकपरामृतसंप्लवः ममघ
टेत यथा भवदृढयाप्रथनचोरदरीपरिहरणम्

अनुपाश्रितां स्मृतेर्विषतां व्रजतु ॥ भवदृढयाप्रथनं।
चिदैक्याप्रथा सैव चोराड्म्बरा संसारभयप्रदा दरीवद्
तस्याः परिहरणं चिदैकात्म्यसाक्षात्कारः मम यथा घटेत त
थातादृशं परमानन्दीनन्दप्रसरहेतुः यत्तानकमानं।
नेशो वीभ्रविभ्रमादिस्थित्या परमशक्तिरूपेण नयोवि।
लोको विलोकनम् अनुग्रहः तस्यावा विलोकः स्मरणं
स एव परामृतसंप्लवः परस्पर्शरसौघोपि सुहृदिया।
दिति रुद्रशक्तिसमावेशप्रकर्षमास्ते ॥

तावकसत्कृमहत्वस्मावेशएवामृतकणास्फुरणस्याशी
करास्वादनीयस्याप्रसरान्निर्मलस्वरूपेणासकलेषुलौकि
केषुसर्वेषुसर्वेदुःखमयविवेकिनइतिस्थितमाहेयेष्वपि
परामृतास्वादितत्वात्सरागइवबोनभविताप्तिसंमुखएवम
विष्वामिकीदृक् उभयस्माद्हेतोस्तापुताःपवहेपादेयहा।
मास्वमभेदेनपश्यन्तिमर्थः। ममहृसर्वस्यभेदाभेदयोः
हानसमादानयमिणोमात्मातदृशास्मततमेवमवस्थर।
णांवुजानामाकरउभतिस्यानपराशक्तिमूलत्वविवाहि

श्रपिकदाचनतावकसत्कृमामृतकणास्फुरणेत
नीयस्य सकललोकस्यविषुपराङ्मुखोनभविताः
समयपूर्वृतएवकिम् सततमेवभवस्सरणांवुजाक
रचरस्यहिंसर्वरसमे उपरिमूलतलादपिवान्त
रादुपनमन्नमभक्तिमृणालिका उपयान्तविभो
समस्तवस्थापिचिन्ताविषयंदृशःपदव ममद
र्शनचिन्तनप्रकाशाःस्ततस्पारणापरिपरिस्फुरन्त

णः भक्तिरेवमृणालिकानिसंकृतः उपनमरउपभोगए
स्त्वउपरीतादिप्रवेशमध्यविश्रान्तिभूमिमयः सर्वाभ्यपवे
मर्थः हेसर्वात्मा। चिन्तामविषयंविकल्पतो दृशः।
पदं स्फुरत्त्वात्कार्यत्वात् दर्शनचिन्तनयोः अविकल्पसवि
कल्पयोः प्रकाशामृतेवोयरसाप्यनमेवसारभून्कृ।
हृदंपंयेषांतानिहेयोपादेयकलेकस्तृमानिसमस्तानि।
वस्तूनिपरंकेवलंपरितः समस्तात्स्फुरन्त ॥

स्तो
टी
२९

कष्टेषुकेवलेषुकेवलमहंगतभीसकम्भयप्लवदङ्कुःसङ्कुला
न रुद्रशक्तिसमावेशात यावद्रूपजातः अधिकः प्रकृष्ट
सम्पदोहर्षः यस्यतादृगपिभवेयं अधिकशब्दस्यायमा
शयः यद्यतः क्लेशस्फुरितैः आविलस्तत्त्वस्थितिः नकेव
लं नक्रमेण महावीरतया शरण्यमेव विहृतिं प्राप्नुयाम्
यद्विश्वं सोमकलातः कालानलान्तं भवदात्मनितंभिन्नं
नस्थितम् अप्रोतं नद्रवं नैव नतत्त्वेन वहिरिति तन्नत्यमा
त्रेयतया वास्तवेन प्रकाशयते अपिशब्दाद्वहिः प्रकाश

परमेश्वरतेषु तेषु कृच्छ्रेषु पिनाममो
पनमत्स्वहं भवेयम् नपराङ्गतभी
प्लवदङ्कुःसङ्कुलात्रूपजाताधिकसम्म
दोपि यावत् भवदात्मनि विश्वम
भिन्नं यद्धवैतेवापि वहिः प्रकाशय
तेतत् इतियद्दृढनिश्चयोपजुष्टं
तदिदानीं स्फुटमेव भासताम् ९

पि अन्तः प्रकाशाविरहमाह इतियद्दृढस्तवाक्यार्थरूपं दृढे
न निश्चयेन उपजात्मसमीपजुष्टं प्रीत्या सेवितं समावेशे
नास्वादितं तदिदानीमिति मुख्यानेपि स्फुटमेव भासतां अ
स्तीभवन्तु इति शिवम् ९ इति श्रीमदाचार्योत्पलदेव
विरचितायां स्तोत्रावल्यां अलौकिकोद्बलननामनि अष्ट
मस्तोत्रे क्षेमराजकृता विवृतिः ॥

ॐ नमः शिवाय नवरसेन नूतनभक्तिप्रसरेणाह्लादैः सा
तिशयं स्पृहणीयो यः समावेशात्मा संभोगः तदास्वादैकत
न्मकं सोत्कण्ठं मम मनः अस्तु कल्पनाजालं विहाय वस्तु
ष्ठेन प्रवर्तितत्वत्समावेशमयं भवेत्॥ त्वय्येवैकत्र नन्तविभू
तिपूरकः भ्रतपवत्वत्पादपूजामात्रं तव नरीचिसमर्पयेव मह
न् स्फीतं तथैव यस्य प्रमासोऽस्त्व मितिस्थिमा त्वत्पादमात्रम
पि मुक्त्यानमसहमानः उत्सकः सन् कदा त्वां साक्षात्करिष्या
मि। निरपेक्षीभूतसंसारकरणध्यानाद्यन्तर्मुखं त्वत्संवेप

कदा नवरसार्द्रार्द्रं संभोगोत्सादनोन्मुखं प्रवर्तते वि।
हायान्यममत्वत्स्पर्शेन मनः। त्वदेकरक्तस्त्वत्पाद
पूजामात्रमहायनः कदा साक्षात्करिष्यामि भवन्त
मयमुत्सुकः २ गाढानुरागवशतो निरपेक्षीभूत
मानसोऽस्मि कदा पटपटिति विघटितताखिलमहा
र्गलस्त्वामुपैष्यामि ३ स्वसंविन्मात्रहृदयाधिष्ठाताः
सर्वदेवताः कदा नाथ वशीकुर्यां भवद्भक्तिप्रभावतः

निरूढ मानसंघस्य तथाविधः कदा त्वामुपैष्यामि एक
मेन प्राप्स्यामि कीदृक् पटपट् इति विघटितानि जटिति
त्रुटितानि अर्गलानि मायीयानि अर्गलानि अविद्यादिपा
शान्तरसाय यथामुक्तम् ३ स्वसंवित्सारं प्रकाशविमर्शा
त्मकं हृदयमधिष्ठानमाश्रयो यासां ताः सर्वाः ब्राह्म्या
दिकाः देवताः याभिः शक्तिचक्रस्य भोगपतां गत इति स्थि
त्या पशवः पाशिताः ताः कदा भवद्भक्त्यैः समावेशात्मनः
प्रभावाद्वशीकुर्यां तत्स्वकैश्वर्यं प्रापयामि नियावत् ४

उस्तो॰
टी॰
३

भूरिः प्रभूतः उल्लेखो व्याप्तिस्स्तूहणीयत्वान्नदेकमग्रतामा
त्मन आशास्ते इत्यर्थः ॥ मे मनो नपरं मामरसंस्थसूचयति ५
अशेषविभूमास्पदत्वाद्दीश्वरं अप्रतियोगित्वादभयं सर्व
प्रदत्वादुदारं निराकांक्षत्वात्पूर्णं निर्मलत्वादकारणम् अ
थच अकारणं निर्निमित्तमेव जगद्रूपताग्रहणेन स्वरूप
गोपनासारत्वादपकृतात्मानं योऽनीश्वरादिरूपः सगोपा
यतामात्मानम् भगवांस्तेनैव मर्थयच गोपितात्मैवेति ६
ईशंस्वामिजनं निजप्रेमसहसेतिथं ग्रामभवावेशयुक्तः कदामि

कदा मे स्याद्धि भो भूरिभक्त्यानन्दमहो
त्सवः कदा लोकस्थत्वानन्दी इत्यङ्गा
मापिलस्यते ५ ईश्वरमभयमुदारं
पूर्णमकारणमपकृतात्मानम् सह
साभिज्ञायकदा स्वामिजनं लज्जयिष्या
मि ६ कदा मामपितां नाथ तव वल्लभ
तामियाम् यया मां प्रति न कापि यु
क्तं ते स्यात्सलायितम् ७

लायस्तात्कमलजयिष्यामि अपकृति प्रयानतद्रूपगु
णकारणं वृत्तिविदेकरूपतयैव प्रत्येयमर्थः ६ तव वल्लभता
मित्युक्तं इदमाह ममतावदमन्त्रवल्लभोसि तव त्वं अहंम
लौकिकभक्तिप्रकर्षात्कदा काममप्यस्मा माभ्यां प्रसादपात्रतां
प्राप्स्यां यया वल्लभतया मां प्रति सदा स्वामिभावेन तव न का
पि पलायितं स्यात् तन्मा नयुक्तं स्यात् सततमेवानन्यविश्वासिते
तिमर्थः ७

सर्व्वेजन्तवःपरमार्थात्तत्किंविचित्रकर्म्माणःस्वात्मदेवता।
विश्रान्तिसारभवपूजामयाःएतेषांसंवन्धिमातत्वतोदृष्ट्वा
त्वदनुग्रहमहिमोत्थेनस्वात्मप्रत्यभिज्ञानेनहेतुनातैरेवानु
मोदितःस्वाचितोयोरसः। भक्त्यानन्दप्रसररसेनआप्लावि।
तोभामःकदास्यांतत्वतस्मात्हृत्सायोसं अथवाशेषजन्तू
नत्त्वतोभवपूजामयान्नामितिकर्म्मणिषष्ठी तत्वस्या।
यमर्थःकदाअशेषजन्तून्तत्वतोभवपूजामयान् दृष्ट्वा
अनुमोदनरसेनानन्दप्रसरेणाप्लावितःस्यामिति अ

तत्वतोशेषजन्तूनांभवपूजामयात्मनां दृष्ट्वा
नुमोदनरसाप्लावितःस्यांकदाविभो ज्ञानस्यपर
माभूमिर्योगस्यपरमादशा त्वद्भक्तिर्याविभोकर्हि
पूर्णामेस्यात्तदर्थिनः सहेसेवासाध्यकदागाढम
वष्टम्भदृढविवशोहम् त्वच्चरणावरनियानंसर्व्व
स्यप्रकटयिष्यामि ॥

यानुमोदितइतिभावेक्तः उभयत्रापिव्याख्यानेमत्समःस
वोस्विमांशंसातामयम्। सर्व्वशास्त्रोपवृत्तानं भक्तिहेतुत्वे
नोक्तं भक्तेश्चसमावेशात्मतत्वनयैवव्यवस्थापनात् तद्रू
पायात्वद्भक्तिः ज्ञानस्यपरमाभूः। योगमेकत्वमिच्छन्ति
वस्तुनोन्येनवस्तुनेत्यागमलक्षितस्यविचित्रसमावेशा
त्मनोयोगस्यपरमैवेतन्मभैरवकापत्तिरूपादशाचयात्व
द्भक्तिः तदर्थिनाकदाकर्हिपूर्णाकृतकृत्यास्यात्। कटि
तिप्रतिभाविकासेनआसाद्यआसमनात् स्वात्मसंभोग
पात्रीकृत्य तथागाढमवष्टम्भवपुस्थानपरिवृत्यार्थप्रयत्ने

स्तो॰ टी॰ ३१।

नश्यात्मीकृतम् ततएव हर्षविवशः परमानन्दनिर्भरोऽहं क
दा त्वत्स्वरूपावरणनिवारणं सम्यक् सम्पन्नं यं भवतः शक्तिनि
पातं सर्वस्य प्रकटयिष्यामि स्फुटं तत्तयान्तःस्थितमपि स्फु
चितोपदेशयुक्त्या उन्मुद्रयिष्यामि परप्रतिभावलम्ब
नावष्टम्भपूर्वमनुग्राह्यावलोकनादिकं यत्समावेश
संक्रमोपदेशेन त्वं तमरसमसर्वानुग्रहसमर्थः स्यादिसमर्थः
श्रेनेन स्वात्मनः पूर्णत्वाभिव्यञ्जनानुजिघृक्षापरतां सू

परितःप्रसरच्छुद्धत्वदालोकम
यःकदा स्यांयथेशनकिञ्चिन्मे
मायाच्छायाबिलंभवेत् आत्मसा
त्कृतनिःशेषमण्डलोनिरपेक्ष
कः कदाभवेयंभगवंस्त्वद्भक्तगण
नायकः ।

चयति। परितःसमन्तात्प्रसृतः शुद्धश्च यो यस्त्वदालोकश्चि
त्प्रकाशस्तन्मयःकदास्याम् यथामायाच्छायाबिलमध्य
ख्यातिरूपं मम न किञ्चिद्भवेत् न किञ्चिच्छिष्येत तच्छा
याशब्देन मायाबिलस्यावास्तवतामाह। मायाच्छायया बि
लं कलुषं न किञ्चिदिति वा योजनं। आत्मसात्कृता
नि चिदैकात्म्यमापितानि निःशेषाणि सदाशिवादीनि संता
निमण्डलानि भुवनानि येन निरपेक्षः अद्वितीयः त्वद्भक्तग
णनायकः प्रधानं कदा स्याम् ।

स्रष्टास्मि स्थापयितास्मि संहर्तास्मि तथाप्यतः स्मरः यत्र
वानस्मि इति नानाविधानां हृद्य हेतुत्वाभिमानानां त्वमेव वि
रूपेण निवर्त्यनेकारणमपूर्वं निमित्तं कृत्वा स्वस्मात् प्रेरणैव ति
यावत् वस्तुतो हि तवैव सर्वकर्तृत्वात् नत्वब्जादीनां सृष्ट्या
दिनवापादिरूमादिकस्य चित् केवलं त्वमेव तत्र तत्र तथा
भिमानस्य स्थापयसि यथा चैवं तथा कर्हि कदाचित्त्वदिच्छा
तएव महाभिमानो विश्वात्मा चिदानन्दघनः शिव एवास्मी
ति दृढो त्वाहं भवेयं यो भक्तिरसेन पूरितो वा स्याम् भक्ति

नाथ लोकाभिमानानामपूर्वं त्वं निबन्धने महाभि
मानः कर्हि स्यां त्वद्भक्तिरसपूरितः अशेषविषयाशू
न्यश्रीसमाश्लेषसुस्थितः शर्वीयशिवशीतांशुविक
शेशयपुगे कदा भक्त्यासवसमृद्धायास्त्वत्पूजाभो
गसंपदः कदा पारं गमिष्यामि भविष्यामि कदा कृ
ती

रसपूरित इति वदतोऽयमाशयः यदासादितम
हाभिमानस्यापि समावेशास्वादमयः प्रत्युत विषये दासभा
व एवाधिगतः । शीतांशुविकमलयुगे भागवत् शार्वीय विश्रां
त्यां कीदृक् अशेषविषयाशून्या विश्वनिर्भरा येयं श्रीः भ
क्तिलक्ष्मीः तत्कृतेन समाश्लेषेण दृढावष्टम्भेन सुस्थितः
कामार्थः स्पष्टः । भक्त्यासवेन मे वा रसेन समृद्धायाः स्फी
ताया त्वत्पूजाभोगसंपत् समावेशविश्रान्तिश्रीः तस्याः पा
रं प्रान्तकोटिं कदा गमिष्यामि अत एव कदा कृतार्थः स्या
म् । चिरप्रध्यानानन्तरितां समावेशदशामेवाकांक्षति
आनन्दवाष्पपूरेण अन्तस्समावेशहर्षावेशविमर्दस्व

उ.स्तो. सत्पतास्खलिताः आस्थानप्रतिहतः परिश्रान्तश्चिरम
टी. णरणेन गद्गदः अस्पष्टाक्षरः आक्रन्दो महानादो यस्य
३२ हासेन विकासेनोल्लसितं वदनं शक्तिमार्गीयस्य अ
तएव हासेनोल्लसितं व्यातं शोभितं च वक्त्रं यस्य । अ
स्थानपतितभेदमयीसिमासितिस्फुटंभान्तीदशा
मवधूय निवार्य अथ च समावेशप्रसरत्सर्वाङ्गावधून
नेनाभिभूय तावकभक्तोचितेन निमोदितपरमानन्दम

आनन्दबाष्पपूरस्खलिताः परिश्रान्तग
द्गदानन्दः हासोल्लसितवदनस्त्वत्स्प
र्शरसैकदास्यामि पशुजनसमानदृ
तामवधूय दशामिमां कदा शंभो आसा
दयेय तावकभक्तोचितमात्मनो रूपं
लब्धाणिमादिसिद्धिर्विगलितसकलो
पतापसन्त्रासः त्वद्भक्तिरसायनकीश
लिष्टः कदास्यि ॥

यमात्मनो नत्र अमस्य कस्यचिद्रूपं स्वरूपं कदा आसा
दयेय चमत्कुर्यां ७ अणिमादिसिद्धिः प्राग्वदभेदमा
यी अतएव विगलिताः शान्ताः तपतापाः सन्त्रासा
श्च यस्य ब्रह्मादीनां तु भेदमयाणिमादियोगेपि मर
णादित्रासस्यावश्यंभावात् तथाभूतोपि त्वद्भक्त्या
सतपान प्रमोदपरः कदा स्याम् ८ ॥

विरकुत्थितस्योक्तिः सनथाविधइतिवक्तुमशक्ताः आक्रन्दो
महानादः समुच्चरेत स्वयमेवोल्लासेन स्फुरतिसमावेशो।
नदृश्यते मूर्तिः स्वरूपं। वीक्षयाप्यसनन्तनमारशक्त्याभ्याव
भक्तिप्रकर्षैवेवशेषमाह वत्सवत्सरइदमितिभावाभावरू
पविश्वमयत्वेनतएवध्यानजपादिविनात्वामपित्वरूपंसम
क तवनोवलोकयितास्मि इत्याभीतिशिवम् २ इतिश्री
मद्भमल्लदेवाचार्यवरविरचितायांस्तोत्रावलौस्वांतमवि।
जयनामधेयेनवमस्तोत्रे ॥ माहेश्वराः विश्वेश्वरस्वरूपे

नाथकदामतथाविधयश्चाक्रन्दोममसमुच्चरेद्धा।
वि यत्समनन्तरमेवस्फुरतिपुरस्तावकीमूर्तिः
गाढगाढमवदंश्चिमरोजालिङ्गनमसनन्तमारचे
ताः वत्सवत्सरविलसदमयत्वेनतएवत्वांकदाहमवलो
कयितास्मि ॐनमोगाढवंमवशंपतेजगदेकप्रभो
विदे माहेश्वराश्चलोकानामितरेषांसमाश्रयत्। ।
ॐ येसदेवानुरागेणभवमाद्यानुगामिनः यत्रत
त्रगतानुभोगांस्तेकांक्षितरूपभुञ्जते १ ॥

समाविष्टाः इतरेषांमेदमयानांब्रह्मादीनांसमाइतिइदं
तेनवनमोऽङ्कमन्त्रयैवेनतसमासते स्वभावसिद्धमेवेनतत्
यनत्वमेवेकः अद्वितीयोजगतिप्रभुः वकारोविरोधमा।
हतः इतरेषांलोकानाम ---- भुवनसोऽङ्गुत्कमित
मे । अनुरागेनआसम्यावेत्वनमरीविसंवद्धास्तेयत्र।
तत्रेतिसर्वावस्थास्थिताः कांक्षितपरानन्दमयानभो
गानुपभुञ्जते १ ॥

३श्लो॰
टी
२२

कालान्तकत्वेन महाकालसंहार्यमाणः सर्वारु
जः कालग्रासिनि प्रभो सति कुतः मूलेच्छेदानैव भवन्तो
मर्थः इतरभोगाशा महाशिवादिपदलक्ष्मीस्पृहा का
न काचित् यत्र भेदस्य ग्रस्तत्वात् लक्ष्मीरद्वयप्रकाश
संपत् ३ येन भक्तेन क्षणमात्रेण समावेशस्पन्देन दे
वनासि त्वं लभ्यसे स्वस्य भक्तस्य त्वया तदेवावसरे सर्वः

33

भर्ता कालान्तको यत्र भवांस्तत्र कुतो रुजः
तत्र चेतरभोगाशा का लक्ष्मीर्यत्र तावकी ३
क्षणमात्रं सुखेनापि विभुर्येनासि लभ्यसे
तदेव सर्वः कालोऽस्य त्वदानन्देन पूर्यते ४
आनन्दरसबिन्दुस्ते चन्द्रमा गलितो भुवि
सूर्यस्तथा ते प्रसृतः संहारी तेजसः कणः ५

कालोऽत्युत्थानदशाभाव्यपि आनन्देन पूर्यते अकाल
कलितचिदानन्दस्वरूपानुप्रवेशान्तन्मयीक्रियते उत
र कालं च तत्संस्कारेण लभ्यते विभुः स्वामी व्यापकश्च ४
नेठितव शुभ्रविसृग्ग्रीवामात्मकमध्यशक्तिमार्गो आनन्दर
सबिन्दुर्यः सपत्राह्लादकारित्वाच्चन्द्रमाः गलितो द्रुतस्वभा
वः इन्दुश्चन्द्रमाश्च गलितो मनः प्रमेयराशिसहितं तत्रैव वि
लीनम् ५

तथा तेनैव संहारीभेदग्रासी तेजःकणः परमाग्निस्फुलिंगो
यः स एव प्रकाशकत्वतमोपहर्षकत्वादेः सूर्यः प्रसृतः सूर्यस्य
प्राणे विलीनो द्रावितसूर्यसोमादि पराशक्तीभूमिः अ।
स्मिशक्तिरूपायनेत्राय वलियामः अपि च भुवियस्सदेवमाः
स्वदीयआनन्दरसविन्दुः गलितः स्रुतः सूर्यस्थतनवसंव
स्थितः तेजसः कणः प्रसृताः स्फुरितः यदागमः ताभिनशा
क्तिः प्रभोरेषा तपमादिसविग्रहा तपते चन्द्ररूपेण क्रिया
शक्तिः परस्य सा इति अस्मै पतदर्थे चन्द्रसूर्याग्निलोचनाय
तवयत्तृतीयं नेत्रं तस्मै वलियामः एवमेव महावह्निम

वलियामहं नीतायनेत्रायास्मै तव प्रभो
अलौकिकस्य कस्यापि माहात्म्यस्यैककलस्य
ये १ तेनैव दृष्टोस्मि भवदर्शनायोति रूपप्रति
कथञ्चिद्यस्य वा हर्षः कोपि तेन नमीहितः ॥

येमायीयदेहादिप्रमातृतां समर्पयामः कीदृशाय कस्य
प्यसामान्यस्यासामान्यस्य अलौकिकेन्द्रियागोचरस्य अलौकिक
स्य माहात्म्यस्यैककलस्य असाधारणाभिज्ञानाय अस्मै
इति नाटकोचतुर्थी १ ३ अस्माररहितेनैव स्तुचैतस्मै वविवि
न्तयति तिशाक्तसमावेशयुक्ता भवतां दृष्टयोति रूपप्र
ति अनिन्द्यमयो भवतिति तेनैव कापि तदभेदोपासापरे।
णास्मित्वदृष्टः। कथं चेदिति अकिञ्चित्स्त्रिभिन्तकस्पति शां
भवसमावेशक्रमेणवायस्य कोपि हर्षो न तदभेदोपासाप
रेण हर्षः तेन कोपि इति विद्धिनमस्मीहितः प्रसभिज्ञानः ॥

प्रसन्नोपीतिप्रागवत् अतएवहृदयंप्रकाशविमर्शा
त्मकंरूपंलब्धमात्मीकृतंयैः तेस्वस्वरूपत्वदीयाहं
रकाभिरूपादाकृष्टविस्फार्यदेहाद्यपेक्षयाबाह्यंवि
श्वमिदंचपुनर्नाभ्यन्तरीकृतंचिन्मयीकृतम् सृष्टि
तसंपुटीकृत्येतिश्रीत्रिंशिकोक्रमम् तत्वदृशासंवि
दुदितंसंविदभेदेनवाभासमानंविश्वचिन्मयमे
वेषामितियावत् ॥ अन्तरणनशब्दालौकिकेप्य
र्थःप्रागवत् ॥ समदृक् इतिसमानत्वाभेदम

येषांप्रसन्नोसिविभोयैर्लब्धंहृदयंतव
आकृष्टतत्स्वरूपात्तेस्वबाह्यमाभ्यन्तरीकृते
त्वद्दृतेनिखिलंविश्वंसमदृग्यान्तसीरुताम्
ईश्वराःपुनरेतस्यत्वमेकोविषसेवणः
आसांभवत्प्रभावेनविनाशस्तेवास्तियत्
त्वद्रूपणकथायेषांत्वद्दतेनोपपद्यते ॥

यौदृक् संवित्तिर्येषांतत् द्विनयनेचर्दृश्यतांप्रमे
यतांयातम् एकरूपमद्वितीयः विषसंभेदसोषकं
ईदृणंज्ञानेयस्यत्विनेत्रश्च ॥ येषांबौद्धसांख्यमी
मांसकादीनांत्वद्रूपणकथा रूपचिद्रात्मकप्र
स्फुरदभिरूपंतत्स्वरूपंविनानोपपद्यते तेषांविचि
त्रतनुकरणप्रज्ञानांबुद्धिसत्वाभावांविनाशने
वेनास्तिइत्यादियुक्तिदृष्टंदपतितपाशपीठावातका
ल्पमात्मानाम् ॥ १२ ॥

बाह्याः शरीरप्रमातृतोपेततत्तद्वस्तुसंयोगवियोगादयः
आन्तराः सुखाद्युपेतकामनाकल्पनादयः ये अन्तरायाः
स्वविश्रान्तपरोधिनः तेषां मालीपंक्तिः तया केवले रहिते ब-
हिर्विषये चेतसि यदि मम स्थितिः समावेशैकाग्रता स्यात् तत्कि-
मस्मदुपयुज्यते शास्त्रस्यैव प्राधान्यात् अस्मेइति नैरात्म्यवा-
दात्मवादिनः संसारिणश्च आत्मनि निजे एव स्वरूपे भ्रमन्ति
विपर्ययस्यन्ति जन्ममरणादिपरंपरां समर्थन्तां भजन्ते अति
दुःस्थिताः न तु तत्त्वतां भावान्तर्क्लिश्यन्ति अस्मेइति केचिदेवा

बाह्यान्तरान्तरायालीकेवले चेतसि स्थितिः । त्वयि
चेन्मम विभो किमन्यदुपयुज्यते ॥ २ ॥ अमी भ्रमन्-
ति भगवन्नात्ममेवातिदुःस्थिताः अमी भ्रमन्ति भग-
वदात्ममेवातिसुस्थिताः ॥ ४ ॥ अपि लब्धभवद्भक्ति-
स्वाम्यमनवलोकयन् च त्वामीशत्वत्समाचारमात्राप्ति-
हासितजनत्वः ॥ ५ ॥

पश्चिमाः आत्ममेव विरूपेनेतपरत्रा-
कचिदपि अतिसुस्थिताः परमानन्दैकघनाः सन्तो भ्रमन्ति
विहरन्ति ॥ ३ ॥ त्वद्भक्तिस्वयं शाक्तसमावेशानन्दरसमयी
स्तैं त्वापि अवमंसापि अनवलोकयन् त्वामितिनिश्चितं स्वरूपं त्वाम-
नागस्य प्रसभिसायजन्तवो जन्मादिभाजोपि त्वत्समाचार-
मात्रादिति तदाम्नायचर्यापाटोकात्स्तिष्ठन्ति परसिद्धिभा-
जो भवन्ति ॥ ४ ॥ अपि शाठ्येन मात्रशाठ्येन च विस्मयो धम्यते त-
याशागामे कदाचिद्भक्तियोगेन वर्ण्ये येस्तुपक्रमं संस्मावि-
णोऽनुगृह्णाति विश्वस्य जगतः पतिरिमन्तं अस्मदुरुभिर-
पिश्रीं तं संसारे अभिहितं परमेसरु सच्छन्दु वरुकोणविश्व

३ स्तो· ग्रण्याऽऽच्छ चरित्रमितिनणां ज्ञानप्रणम्य किञ्चभवणो।
टी ग्रऽग्रच्छेतिः ९ त्रिजगतामितिप्रागवत् विमर्शोत्तियाश्य
३५ स्तिपोषयसि च आत्मानं स्वरूपं वयमप्यलमित्यत्राशयमा
शयः यथा त्वया विश्वमन्तरभेदेन विश्रुतापि देहाद्यभि
मानग्रहणेन वस्तुतस्तु मयाः अपि वयं व्यतिरेके चिता
स्वयत् न भिन्नमेव विश्वं जानीमः ततोऽलमसमर्थम् नेव
यंयारणीयाः पोषणीयाश्चयतो मन्ताः स्म ९ त्वयि परान
न्दमारे नीलपीतादिरूपेण जगदात्मनि दृष्टेपि वृत्त्यानेता।

प्रभावं यन्न च विभो तेन त्रिजगतां यथा भि
वर्णितानि मे वं ते भक्त्या वयमप्यलं ९
परानन्दामृतमये दृष्टेपि जगदात्मनि न
पि स्पर्शरसे मनन्ततरमुत्कण्ठितोस्मि ते ७
देवादुःखोन्मेषाशाणि यानि संसारिणाम
पि दुःसहान्यभवदीयात्मयुक्तान्यायान्ति
सह्यताम् ।८

नुखेन प्रसभि तातेपि स्पर्शर
सेगाढसमावेशस्पर्शी प्रसरेनवम उत्कण्ठितो।
स्मि ।७ हे देव क्रोडादि स्वभाव अशेषाणि कीटव्रम
ह्मादि विविधसन्दिनानि ताव दुःखोनि भेदमयत्वात्
तान्यपि संसरणपराणां प्रमातॄणां मोढव्यतां यान्ति
यतो दुःसाखोन इदमयमया लब्धमिदं प्राप्यमनोर
थमिमायभिमानावष्टम्भग्राहिणा त्वदीये नात्मना
युतानि सह्यक्रामेतानि ।८ ॥

अस्य जगतो विश्वस्य सर्वव्यापि देशकालाकारार्थक्रिया-
कापरित्वादिना स्वरूपेण प्रकाशावासस्यावपद्यमानत्वा-
द्विद्यमानस्य त्वयि चिन्मये सर्वशक्तौ स्वतन्त्रे सर्वावभास-
के च सति सर्वव्यापि प्रथा युक्ता सर्वेप्येते भयत्र्यो मम १
गुणाः वृध्यादिपरिस्पन्दाः लोष्टोपमा अपि जडाः त्वत्प्रा-
णिताः त्वज्जीविताः सन्तः स्फुरन्ति अन्यथा न कथंचि-
त्काः स्युः अत्र दृष्टान्ताः यथा कार्पासानामपि च वः लेशाः प-

सर्वत्रे सर्वशक्तौ च त्वय्यवस्थिति चिन्मये सर्व-
व्यापसतो नाथ युक्तास्य जगतः प्रथा ९
त्वत्प्राणिताः स्फुरन्तीमे गुणा लोष्टोपमा अपि
नृत्यन्ति पवनोद्धूताः कर्पासाः पिचवो यथा ९
यदि नाथ गुणेष्वात्माभिमानो न भवेत्ततः
केन हीयेत जगतस्त्वदेकात्मतया प्रथा १९
वन्यास्तेपि महीयांसः प्रलयोपगता अपि
त्वत्कोपपावकस्पर्शपूता ये परमेश्वर २०

वनेन वायुनोत्क्षिप्ताः सन्तो नृत्यन्ति न भस्मि विलसन्ति
एवं च हे नाथ यदि भक्तेषु गुणेषु त्वन्मायाशक्तिदत्तआ-
त्माभिमानो न भवेत्ततोस्य जगतः त्वदेकात्मतया त्वद-
भेदेन या प्रथासा केन हेतुना हीयेत न केनचिन्निवार्य-
ते भक्तानां विश्वस्य त्वदेकोन स्फुरणात् १८ गुणादि-
स्पन्दनिस्पन्दः स्फुटं स्यादपि परिचयिनः इत्यर्थः १९

उत्प्ला. तेऽपीति कालकामत्रिपुरान्तकाद्याः न केवलं साक्षाद्द-
टी. ग्धा हीनाः भक्तिमन्तः इत्यपिशब्दार्थः महीयांसश्च लौकि-
२९ कमाहात्म्ययुक्ताः प्रलयं विनाशमुपगतास्तेऽपि येन त्वा
श्रीकण्ठाद्यक्रीडाकोपाग्निस्पर्शेन पवित्रिताः ॥ २१ ॥ कुत्स्या
नैव वस्तुनस्तादात्म्यकारभूमिमलममानस्योक्तिः यतः का
निचिद् उत्तमसमावेशोत्कर्षं शमीति अन्यानि कुत्स्यानग्रह
रणकाले पापानि अपापानि सार्वात्म्यप्रथाप्रथनपरा
णि पापानीति: शोभनैर्यशममयशिवतापांशमापरणस्य
स्तुक्तानि तानि च यथायोगं संयोजितानि योजयितव्यानीति

महाप्रकाशवपुषि विस्पष्टे भवति स्थिते सर्वतोऽपी
शान कस्मात्तमसि प्रसराम्यहं ॥ २० ॥ अविभागो भवाने
व स्वरूपममृतं मम तथापि मर्त्यमात्मानं महमेव
करोम्यहं ॥ २१ ॥ महेश्वरेति यस्यास्ति नामाङ्कं वाग्वि
भूषणं प्रणामाङ्कश्च शिरसि स एवैकः प्रभावितः ॥ २२ ॥

ति नामास्मस्मरमोहिनाहं इत्युक्तिपूर्णता मन्त्राविस्प
ष्टेऽपीति विश्वप्रकाशमये तमसि प्रसरामीति कुत्स्यानवशे
भवामीति इयमप्यत्र वेदोक्तिः भवानेतिनत्रश्चयत्किं
चित् अहमस्तमानन्दघनं मर्त्यमात्मानं हानादानादिस्व
भावानाम् अहमिति कुत्स्यानेदेहाद्यभिमानमयः न तु वि
रूपपकपवेति प्रकाशवत् ॥ २१ ॥ नामाङ्कं यस्य हृष्टिनः पठन्ति त
त महेश्वरब्रह्मादिविशेश्वर प्रभो इति यस्य वाचो विभूषण
मस्ति तथा शिरसि प्रणामाङ्कः परस्वभावप्रह्वताभिज्ञा
नं च यस्यास्ति स एवैकः प्रहितो यः प्रभो महेश्वरेरतः सं
वन्यः ॥ २२ ॥

अथवाऽयं प्रणामांकितः सभक्तिशालीभावदभेदस
र्ग्रामः नामांकः त्वमस्य भावितः प्रख्यातः । भावाभाव
रूपं विश्वं त्वमेव यतः ततो मम अप्रयासतः उपायजा
लं विना स्वरसेनैव निमादितत्वेन कथ्यं तथा न सिद्धिल
स्य साक्षात्कारः सदोदितो न कस्मादस्ति । यत एव शिव
दासः तत एव सम्माविष्टत्वात् शिवैकात्मा किं यत्त्व
नामाद्वयेन परमानन्दमयो भवसि एव समर्थः यतो देव
शब्दो नाममेतत्पर्याणां यानामपि ब्रह्मादीनां हृदयादि
स्थानस्थितानामिन्द्रियदेवतानां च अस्मत्तासवैः अमेय

सदसत्स्वभवनेन वयेते न तेन अप्रयासतः स्वरसेनैव
भगवत्स्थाः सिद्धिः कथं न मे शिवदासः शिवैका
त्मा किं यत्त्वनामाद्वयेनत्वं [illegible] नामासिद्धेश्च प्रख्यो नाम २
प्रियेनामस्तासवैः [illegible] रत्नरालस्थः प्राणि ।
नो पितविग्रहः ग्रसमेवं महावह्निः सर्वं स्थावरं ज

प्रयासमय स्थूलदृश्य प्रकानन्द प्रसरैसर्वः परिस्फु
रणीयोऽस्मिन्तत्पञ्चवड्ढमपः । [illegible] रत्नरालेचटः
स्थानेस्थितः प्राणिनां सर्वेषां पितविग्रहः पितसपः
उल्लासयाहरणद्वाहस्य तेजसोऽपि ग्रसनान्महावह्नि
त्वमत एव स्थावरं जंगमं मम प्राणिनं अनेन सर्वं प्रमात
नेऽहरादिस्थाने न विश्वमवकपवपरमेश्वरः परमार्थसा
क्षिति शिवं २० इति श्रीमदुत्पलदेवाचार्यवरविरचिता
यां स्तोत्रावल्यां अपवर्गप्रकटमहेश्वरदशमस्तोत्रे श्रीमत्क्षेम
राजाचार्यवरविरचिता विवृतिः ९

जगदादिदृश्यंलोककर्मेणान्तरङ्गमपिममनकिञ्चित
तद्विलक्षणविन्मात्रैकरूपत्वात् यद्वापुनःप्रकाशमय
त्वादेतत्सर्वंत्वमेवनदामेअपरःव्यतिरिक्तःकोप्यस्तिना
किंचित् जगदपिस्वरूपमेवेतियावत्। महेश्वरइतिशा
वत् साक्षादितिश्लोकद्वयस्थानेष्वधिष्ठानेनइतिवत्वे
व पारमार्थिकमेवैतत् तत्रापिएवमेवस्थितेपि यत
त्विद्धिमेतदितियाज्ञासायाज्ञेवत्वमेवप्रकटीभूयाऽस्मे
नैवलभते इतिस्थिमानपक्षेवमर्थः हेलिकमलानिक

ॐजगदिदमथवाहमहंकृदेवंयुजनोवामवतिन
ममकिमपि त्वयुनरेतत्सर्वंयदातदाकोपरोमे
स्त। स्वामिन्महेश्वरत्वंसाक्षात्सर्वंजगत्वमेवे
तिवत्त्वंवसिद्धिर्मितिविदितियाज्ञातत्रापियाज्ञेव २
त्रिभुवनाधिपतित्वमपीहयत्तृणमिवप्रतिभाति
भवज्जुषः किमिवतस्यफलंशुभकर्मणोभवति
नाथभवत्स्मरणादृते ३

कमलाइतिमाद्येन द्वितीयोयाज्ञाशङ्कःस्त्रावारु
त्वनिश्चयेजननतादिपात्रताधननपरः २ भवज्जुषःस
मावेशयुक्तानितिप्रतियोगेशम इहेतिअस्मिन्नेवसमये
त्रिभुवनाधिपतित्वंभूर्भुवःस्वःस्वामित्वमपितृणमिवप्र
तिभाति नस्यतथाप्रतिभानलक्षणस्यशुभकर्मणो
भवत्स्मरणादृतेभवत्स्मरणंविनाकिंफलंनकिञ्चि
दमत् व्यतिरिक्तमस्तीतियावत् प्रागुक्तस्यैवप्रागुक्ता
त ३

त्वत्तोभिन्नंकिञ्चनापिनास्तिसवस्तुप्रकाशकरूपत्वात्
जगतांप्रभवःअपित्वल्लयाः तेवैवत्वंमायेनदेहेना।
अतःअद्भुतेषुविश्वसर्गसंहारादिष्वपिकर्मसुतनवन·
स्तुतिवन्धःस्तोत्रादिभेदाभावात् । त्वमेवस्तोमस्तो।
तव्यस्तुतिरूपतयाभासोमयमत्रतत्त्वार्थः । त्वमेवप्रकृ
तेरूपंयस्य तथाभूतोसित्वत्येववचिन्मयैर्विश्वार्पण
क्रमेणाहंसर्वदाअर्चनेननिष्ठंस्वविरामंकृत्वाभावय
न्नपिस्वस्थ्यानेनस्वन्दयरूपिस्वमगोपिस्वरसेनैवस्वछा

यत्नेनैवभवतोस्तिविभिन्नंकिंचनापिजगतां
प्रभवस्त्वं त्वद्भिन्नमितमतोद्भुतकर्मस्वप्यदेति
नतवस्तुतिवन्धः ४ त्वन्मयोस्मिभवदर्चनाति
थःसर्वदाहमितिवाप्यविरामं भावयन्नपिवि
भोस्वरसेनस्वमगोपिनतथाकिमिवस्यां ५ य
मनागपिभवत्स्मरणान्नाद्भुतसौरभलवेनविमृ
ष्टाः तेषुविस्तृतिमिवाभातिसमस्तंभोगजातमम
रेरपिसरंप ६
वशेनैवकिमितिनतथैवभावा

भिकस्मात्स्वमपिसंस्कारप्रबोधमात्रेणापिजागरावस्थे
दृशीपरोनभवामिनस्मराविशामीतियावत् । चरणा
ब्जभागवतसौरभंभवस्थात्तुरामोदसंस्कारःतस्यलवः
लेशमात्रंतेनतदृशंरूपं तेनयेविमृष्टाःमनाङ्मात्रेणापा
वीकृताः तेषुसमस्तंसदाशिवानंभोगजातंदेवैरपिप्रा
र्थनीयंविस्मृतंरामोदमिवप्रतिभातिपवंचदृशंसमावे·

३ स्तो षाशालिनं दग्धमूर्तिं कंचैव रूपोन्मादितः सिद्ध्यभिला
टी षः । विदग्धप्रायोऽपि महादेवः यत्र प्रार्थितं प्रकृतः न
३८ तत्र दयातस्तुष्टानपर्यन्तं प्रार्थ्यते यत्र तत्स्पृहितान्मामतः
तद्दिव्यवस्तुवक्तव्यं भगिनिवस्पृहितात्मैव यतः परमार्थेन
मतः साध्योः सात्त्विकस्य वस्तुनः निग्रहानुग्रहयोर्मध्या
देकमेव कर्तव्यं भवति न तत्र शाबलचेष्टितत्वमिति ॥

इति तेन तवापि दीयते मदस्य च न कर्मणि चा
मदेवमंभो परमार्थसतोऽप्यनुग्रहो वाथवा
दिवा निग्रहरूपकपथकार्यः स्तुतोऽस्मि तः
त्वकलितोऽस्मि जरादिदोषभीतोऽस्मि शक्ति
रहितोऽस्मि न वाञ्छितोऽस्मि शम्भो न तथा काल
यशीघ्रमुपैमि येन सर्वानमेनमां धुरमा
योऽस्ति तत्त्वः त्वमार्गः त्वत्करुणे देश मयि शा
प्यमहार्घभावमाक्रन्दितानि मम तस्य न
रागिणि यान्ति वंशान्तराणि पतितानि जलोक
देशवर्णानि मौक्तिकमणीनामिवोद्ध ह
न्ति ॥

र्थान्तरन्यासमंभे दः प्रकृते ऽर्थे निग्रहा
नुग्रहौ स्वरूपनिमीलनोन्मीलने सप्रकृते न्युप
कारोपकारावित्याशयेन व्याख्यापि ॥ अयि शाप्यश
प्य महार्घभावमनर्घत्वं न च्छिन्नरागाणीति इत्थैतौ
नेध न नीति यान्तीति तत् प्रतिभक्तिवेन ननिश्चितप्रति
पतित्वात् वंशान्तरेष्वर्थान्तरन्यासः स्पष्टः ॥

कैतवाद्यानादपि येन नास्तव नाम्नि न नतास्तिके स्वर
पेरताः तेऽपि किं न लभ्यते इत्याशंकयाह भो इष्टभवति
ज्ञातं तद्दाक्षिण्येभ्यः सकाशात्प्राप्यत एव येन परमार्थ
तः सततं च वर्त्तयिरताः तेऽप्यर्थादेव परमार्थमया एव ते
येव शशिमयूखशेखर सर्व्वसन्तापापहारिन् तथाकु
रु यथा प्राप्याख्यातरूपाणिमादिकं विभवं संपेमिह
न मरणः अकालकलितः अप्यपदस्यायमाशयः
यद्ब्रह्मादयः अणिमादिविभूतियुक्ता अपि मत्तियर्मा

किमिव न लभ्यते वत नतैरपि नाथ जनैः स्तवण।
मपि कैतवादपि वयेन वनाम्निरताः शिशिर
मयूखशेखर तथा कुरुष्व न मम त्वतमरणोणि
मादिकसंपेमि यथा विभवं शंभो शर्वेश शशांकशे
खर शिवमखाद्विमालाधर श्रीमन्नग्रकपाल
लोचनलसद्भीमत्रिशूलायुध कारुण्यं कुनि
धेत्रिलोकचरनाशीलोग्रशक्त्यात्मक ॥

एवं यथोक्तमः सद्गुरुभिः क्रमकेलौ श्रीमत्सदाशि
व पदेपि गतोः अकालो भीमोत्कटाभृकुटिरेष्यति मद्रूः
भूमिरिति अतो मां त्वतमरणं चिदानन्दघनमष्टधाणि
मादिपात्रं कुरु येन विभूतिसद्भूणीयत्वेन तच्छाकृवा
गतेषां स्मरणिनाथ कदाचिदपीहितमिति समेन भगा
वन्निति विस्तुमिव भाति समस्तभोगजातमित्यादि व
व्याहृतमेव। उग्राणि भीषणानि अशेषब्रह्मादिसंवर्यो

उ.स्तो. निकषालानिलाञ्छनं यस्य अप्रमभरात् भेदेत्ताभाव
टी. पत्रांपरमाद्वयानन्दरूपाम् । इत्यनेन परमेश्वराः त्वन्महा
२९ शक्तेः सदा संस्थितः । तदितितत्त्वभूतभावभुवनादि भा
वः सता चेतनवतः सकलादेर्मन्त्रमहेश्वरान्तस्य आ
39 शास्तीति प्रकृतिभूतानामीश्वरी इति स्थिमा सर्वप्रमातृ
नियमकत्वरूपं शासितृत्वं भगवन् पदस्येति नतक
दाचित् निरन्तरायविधुरत्वं कुर्याते समावेशाऽना।

श्रीकण्ठ भव विनाशयाशुभमभरानाथ त्वामसि ।
हिंपराम् तत्किंनाथमवेत्यत्रभगवान्निमां ।
त्वत्तामश्नुते भावः स्यात्किञ्चनस्य चेतनवतो
नाशायास्ति यं शंकरः इत्यनेन परमेश्वरात्त्वन्मा
हाशक्तैः सदा संश्रितः संसारेऽत्र निरन्तराय
विधुरः श्रियंरूपं अहं केवले यद्यप्यत्र वरप्रदोऽह
न्तेमाः पीडाज्वरास्सवे एतेवा त्वणामास
नावकुमतः शाण्ठादिरेवास्थिरः ॥

मादृशानाम् अहं केवलमिमं न्यायमभिप्रायः मायीयेयं
देहादिप्रमातृतावेद्यलितानन्दवशमिदं तन्मयमेवाशुपते
देहाद्यहन्तैवोन्मूलनीया वर्तते । अत्रेति संसारे उद्वृत
तमाः अप्रसराः त्वणामासन्तां स्मृतं तिष्ठन्त्विति लौकि
कोक्तिः वक्रुमतो विश्वस्याभिलषितः सन्ततमद्वयान
न्दरूपत्वमाकां त्वन्नितस्वीलाविरस्या स्तवे ॥

विरमवस्थानशीलायजीँवितायस्पृहयामिकीदृशाय
भोगास्वादयुतत्वदंघ्रिकमलध्यानाग्र्याय परमानन्दच
मत्कारयुक्तत्वन्मरीचिविपश्यविज्ञानप्रधानाय अतएव
स्पृहणीयत्वम् । मनोज्ञविद्यानन्दसन्दर्भविषयाणामा
रूपादीनांचमत्कारास्वादंददतियास्तास्तथाभूताः सि
द्धीरितिप्रागवत् जीवन्नेवेति नदेहपाते अपितु जीवदवस्
थायामेवसमाविष्टएवाहंत्वदर्शनपरइतित्वयिविद्यास्मति

तथापिस्पृहयामिसन्ततसदाकांक्षीविरंस्यात्म
वे भोगास्वादयुतत्वदंघ्रिकमलध्यानाग्र्यजीवात
वे । हृन्नाथश्रवणार्तिनाशनपटेश्रेयोनिधेधूर्जटे
भः ।विकासयतनस्यजन्ममरणाद्युत्सृष्टमेसाधने
तस्मिन्स्पृहयामनोज्ञविषयास्वादप्रदाउतमा जी
वन्नेवसमस्तुवेहमचलाःसिद्धीस्त्वदर्शनपरः । न
मोमोहमहाध्वान्तध्वंसनानन्यकर्मणे सर्वा
प्रकाशातिशयप्रकाशायेन्दुलक्ष्मणे ॥

विष्वार्पणपरः । मोहमहाध्वान्तस्य मायानमसःध्वंसने
अनन्यकर्मासदोद्युक्तः सर्वान् अग्नीषोमसूर्यप्रकाशान्
अतिशेतेयाः तथाभूतःप्रकाशोयस्यतस्मै ध्वान्तध्वंसप्र
काशनव्यापारेचानुगुणमभिधानमिन्दुलक्ष्मणेइ
तीतिशिवम् इतिश्रीमदाचार्यवज्रकवर्यश्रीमलदेवविर
चितस्तोत्रावल्यांउत्तरकाविश्लेषिनतनाममेकादशस्तो
त्रंविवृतिश्चरश्रीहेमराजविरचिताविवृतिः ॥ ॥

३ स्तो· ॐ नमः शंभवे ॐ भवतो दृक्शिप्रकाशने मलपरिपाकादिकं
टी· सहकारि न किंचित यावन्मलपरिपाकास्तावद्दृक्ता
५· प्रसादो भवतीत्याहुर्वेदे नापि प्रतिबन्धकं किंचिदस्ति
यस्मात्सहकार्ययाभिमतं तथैव बाधकं तथापि कथम
प्राप्योसि इति कुत्स्याने नेत्त्वसेन प्रकाशसे स्वाकामिसर्थः
भवत इति कर्मणि षष्ठी भावेभ्य इन्द्रियेभ्यः आत्मनःप्र
सकाशात्वामेव प्रपंगुनिमपरितः समन्तात्मप्रेयंकथंप्र

ॐ सहकारि न किञ्चिदिष्यते भवतो न प्रतिबन्ध
कं क्वचित् भवतैव हि सर्वभास्वतेः कथमप्राप्यत
यापिने द्वसे । अपि भावगणादपीन्द्रियप्रचया
दपि वा बोधमयात्मतः प्रभवन्नपि सर्वतः सदा
पि मशेषयमपोढविश्वकं २ ॐ कथंते जायते न
कथमपि च नेर्देशनपथं व्रजेद्युः केनापि प्रकृ
तिमहता केन विचिताः तथाप्यायोस्यायस्थल
मे लक्षणादेश विलनतः पदार्थाद्यान्दृष्टिस्तव

पोढविश्वकं इति स्फुटाश्च दस्रतच्छैर्विकिरसि २
षभेदं कृत्वा २ अविलनाः पदार्थाद्यात् उपायोपायेति
वीक्षान्तथभलौकिकेन प्रकारेणोपायोपायेतितने वै
यद्दशायां भेदं निमग्नविरूपतया स्फुरितायात् ज्ञानात्म
कप्रसरदस्रतो नैकैः अप्राप्नुस्य सि नेकेनापि प्रकृतिमह
ताइति निमग्नविकसितनुर्गोमावितत्वादिना विवृत्तनप्रका
शिताः न जन्मभाजो नापि लोकैः लत्रके कथमिसं
भावनायाम् २

अमृतमानन्दः उन्मीलितास्त्वपुनरुत्थानेन शमितास्ते
विभ्रमादिस्वरूपायैः मनागपि स्वात्मेनेव विहरन्ति श्रमे
नश्राकांक्षामयाः परं त्वपव । सदा इति एकदा इति
परस्परप्रतियोगितया एकदेशस्वप्रकारस्तदा इति श्र
पि एवंप्रकारापि यदेति इदानीमित्यादिका च यत्र न स्या
त्कापि न कालधीः अकालकलितत्वात् तदिदमस्माका
मम इदमिति स्फुरद्रूपं ज्ञानं त्वदीयम् न नित्यं कथ्यते
नाम नित्यं नित्यत्वयोः परस्परप्रतियोगित्वात् सर्वात्म।

साक्षात्कृतभवद्रूपप्रसृतास्ततर्पिताः उन्मीलि
तत्क्षणमनाविचरन्ति यथारुचि ४ न तदा न सदा
न चैकदेशमपि स्यात्र न कालधीर्भवेत् तदिदं भव
दीयदर्शनं न च नित्यं न च कथ्यते मया ५ त्वद्वि
लोकनसमुत्कचेतसो योगसिद्धिरियती सदा।
स्तु मे यद्विशेयमभिसन्धिमात्रतस्त्वत्स्वथासद
नमर्शनायते ६ निर्विकल्पभवदीयदर्शनप्रा
प्तिफलमननमांसमहात्मनाम् ॥

कस्तात्साक्षात्कारिणि रूपेण्व्यवहारात्मनेः ५ इयती इति न त्वप
रिमितफलोत्सुक्यो अभिसन्धिमात्रेन इच्छामात्रात् त्व
दीयस्वथासदनं परमानन्दनाम सदा विशेयं तत्समावि
ष्टः स्यामिति मर्थः अर्थनं प्रागवत् । कवलितविकल्पत्वदी
यसाक्षात्कारप्राप्त्या विकसितमनसां भक्तिभाजां विमला
नीति जगद्भुवनानि माणि हेलामात्रेण चरितानि वा का

३स्तो
टी
४।

निवस्फुटं हृत्कमलमुल्लसन्ति यत्तामः दर्शनात्स्पर्शनाद्वा
पि विततादिव सागरात् तारयिष्यन्ति वीरेन्द्राः कुलवारप्रति
ष्ठिता इति। पादयोः स्नानक्रियाशयो मध्ये पवनिवसन्
अतएवाहं तास्तानास्थिति वितनास्तमव भूमिषु निर्भयः स
न् अनियन्त्रितचेष्टितः सर्वदशास्वप्रागवन्सजापरःस्याः।
अंघ्रिसरोरुहोदरे प्रागवत् तत्र परितः समन्तात् लीनः स्थि
ष्टः सन् इच्छाया विचरेयं परमासदं नदा कान्तिमाश्रयेवयम्

उल्लसन्ति विमलानि हेलया चेष्टितानि च वचांसि व
स्फुटं भगवन्भवदीयपादयोर्निवसन्नन्तरपवनि
र्भयः सवभूमिषु तास्तान्हं प्रेमसर्वशीयमनर्गल
क्रियः सवं द्विसरोरुहोदरे परिलीनो गलितान्यरेष
णः अतिमात्रमनुपयोगतः परिस्रमो विचरेयमिच्छ
या यत्स्वदेव भादिव भवन्सजां सकलउष्यितः तस्मा
त्वं वशप्रचितं स्वस्तियानेन तवोचितं भगवन्नपरान
पेक्षिणा सततमेकरसेन चेतसा स्वलमंसकलो
पशान्तिनेप्रभुमान्ममिपिवेयमस्मि किम् ४

कीदृक् गलिताः शान्ताः अपराः त्वन्मरी आक्षेपाभिलाषव्यति
रिक्ताः एषणाः आकांक्षाः यस्य तादृक् यतोतिमात्रं सर्वदामनु
नश्रानन्दरस्योपयोगेन आस्वादनेन परितप्तस्तमः। यसाति
शान्तोदेः इमादिवनत्वनिर्देसैकभक्तियोगेन संकल्पइति वि
कल्पमात्रं अद्वैकवाणावलेपमात्रं संपन्नलिङ्गं वा परिरहि
तेसकलनरकपातस्थिलोकदृष्टान्तः उचितमितितावनमात्रा
र्थितापरिसृष्टितम् ४

किमस्मि त्वां प्रभुं सकलोपशान्त्यैर्न सर्वगातमतपवस्तलम
मात्मस्थितेनस्यापि वेद्यमानं त्वदेकात्म्यमत्र मेयं कीदृशो
चेतसा नितरामतिशयेन पक्वेनैव त्वत्समावेशभक्तेना
न काचिदपि फलेरसोभिलाषायस्यते अनेन विशेषणे
न प्राप्तक्लेशो कार्थ्यवैपरीत्येन निर्वाणभक्तिरुक्ता यत
किंचित्वदेकप्रतिभिन्नं विना हेयं तदेव त्वन्मयं प्रत्यभिज्ञा
न मुपादेयं सारसङ्ग्रह इति सर्वसंप्रदायमतत्वम। भवतो

त्वया निराकृतं सर्वं हेयमेतत्तदेव तु त्वन्मयं समु
पादेयमित्ययं सारसंग्रहः भवतोन्तरचारिभावजा
तं प्रभुं वन्नुपलभ्यनये वपूजितं तत् भवतो वहिरस्य
भावमात्रं कथमीशान भवेत्समर्पणं वा निःशंक
निर्विकल्पं च निर्यापितमथानिशं दोभेद्यप्यह
मीह्वेय न्यथ त्वामेव सर्वतः

न्तरचारि त्वदेकोन स्थितं यद्भावजातं तत्तत् अभ्युपयाश
यात्मैनैव प्रभुरिति पूजितं भवति तत्त्वज्ञेन भवतस्तु प्रका
शात्मनो वहिरप्रकाशात्मनो वहिरासनोभावः अभाव
मात्रापि न भवति कुतः पुनरस्य समर्पणं ते सर्वस्यापि तत्प्रकाशात
मनैव सत्वादन्यथा न विभात् मात्राशङ्केति शङ्कायोक्तिपरः अ
भावोपि तु ह्यमानो वा यामेव समाधिरिति प्रत्यभिज्ञायां निर्णी
तमेव अनेन भेदवादि नामपर्णा नाऽपत्तिः स्वचिता। देन्नप्येत
दोर्भ्यांपि ग्राह्यग्राहकप्रसरेपि ग्रथ्यत्वमविकल्पं कृत्वाना
मेव चिदेकात्म्यमनिशं सदा निर्यादेयं वीतविघ्नं कृत्वा

श्लो. सर्वत्र ईदृशमासाद्यात्कुर्याम् कीदृशं निःशङ्कं वैयाक
टी रणाग्रकलशं ब्रह्मणो विलक्षणं मम योनिर्महद्ब्रह्मेति ।
४२ नीत्या भगवतः परब्रह्मणोप्युत्तमत्वात् अतएव विक
लेभ्यो भावनादिरूपेभ्यो निष्क्रान्तं अनन्तचिन्मात्ररू
पम् । प्रकटय निजधाम चिद्रूपं परमेश्वरी परा भगव
ती अस्मा इति यार्थाः पोष्यास्व प्रभु चरणे सादि दासस्यो
चितैवोक्तिः रजः समानकस्य त्वेन निम्नसंलग्नतामाह ।

प्रकटय निजधाम देवयस्मिन्नस्मि
सदा परमेश्वरी समेतः प्रभुचरणर
जः समानकस्याः किमपि विष्णुपदं भ
वति भ्रमाः दर्शनपथमुपयातोप्यप
सरसि कोतममेश भ्रमस्य त्वणमात्रका
मिह न भवसि कस्य जन्तोः दृश्यो विषयः

दर्शनपथं साक्षात्कारगोचरमपि प्राप्तो मम भ्रमस्य
अश्वस्तस्य दासस्य कुतोपसरसि नैवापसरसि त्वाम
वश्यैवाहं स्थितः इति यावत् ननु मां साक्षात्कुमेवकि
मत्र ब्रह्मणी साहकस्य जन्तोः दृश्यो ज्ञानस्य अज्ञातोपि
त्वणमात्रमपि कुतः प्रदृश्योवेत्यादि भ्रमिस्तु विषयो न
न भवसि सर्वस्यादृक् कदाचित्स्फुरसि अहं तु अनुपचि
रितो भ्रमः त्वणमपि न त्वांऽसृजामि ॥

यदिवा साक्षात्कृतोपि त्वं भगवानावरोहणे किमिति मेभू
त्वस्य आयत्तस्यापि अपसरसि इति योऽन्वयम् १६ ऐका
त्मविदद्वयदृष्टिः सैवामृतस्य परमानंदस्य संवेधिनी।
अद्वैतविश्वप्रतिबिंबनसमाधानतया संततमविच्छे
देन प्रसृततया कृतेयत्सावनेसर्वतः आप्लावणे तस्मात्वा
स्तववृः संकृचिन्तामणिमते स्वरूपं परमतिशायेन अभे
दमेकात्मतामानयन् कदा मंदं संतोषमाश्रयाम् १७

ऐक्यं संविदमृताक्षधारया संततप्रसृतया सदा वि
भो। स्तवनामृतमभेदमानयंस्त्वां निजं वपुरहं भुया
मद १७ अहमिममतो वरूद्धलोका भवदीयात्मविभू
पतिसारतोमे अणुमात्रकमेव विश्वनिह्नुवतोयेन
भेवयमविन्दाते १८ अणोरपि तत्स्वरूपमहं तत्तेभावेश्वति।
तेनाणपश्यन् नामेव विश्वरूपे निजनाथ साक्षपश्येयं १९

विश्वरूपमिति यद्यन्मम कुत्र विज्ञाततत्र सर्वत्रावरुद्धं स्त्री।
कृताशेषनिर्भरं अहमिति यदेन त्वदीयं सर्वत्र प्रतिपत्ती
नोसारं तत्कृष्टेस्वरूपं ततो अणुमात्रकं मृगमदकणकल्पम
पि किंचिन्मस्यं ग्रटतास्रपतिष्ठनायेन ग्रटितेन तत्तद्दृष्टत्रा
सीकारक्रमेणत्व अचिन्ताभवामि अणुमात्रकमिति अ।
तिस्पष्टयाल्पतयोक्तिः नतत्पूर्णाहंतायाभावाः संति १८

उ.स्तो.
टी.
५३
43

नेनमितियंकिंचित् त्वामेवेतितस्यप्रकाशमानत्वेनतद्रूप
त्वात् विश्वरूपमितिप्रदेशोपिब्रह्मणःइतिश्चिन्त्याश्रणे सा
धुरितिनिष्ठुर्यामेसमत्रूपनयाच १८ तमेवेति यंयम
भिलषितमर्थंमनःपर्यटति तंतंभगवद्गतंचिन्मयंत्व
नेकांतमनप्रवेष्टं अभिलषितमर्थंकिमितिनपर्यटति न
त्याकुरुयथैवंपर्यटनीत्यर्थः एवंसति अस्यनप्रकृतत्वतिः
काचित् इच्छावाताभावात् ममचपरैवचिद्घनस्वरूपनिष्ठा
सारइच्छापरिहर्यते अत्रैनैनतदाह मनस्वियथारुचिपर्यटस्मि

भवद्गतंतमेवकस्मान्नमनःपर्यटनीष्टमर्थमर्थं प्रकृ
तित्वतिरस्त्रितोनतथास्मान्ममचेच्छापरिहर्यतेममेव २०
शतशःकिलतेनवाप्रभावाभवकेषांसुनेवचतथा
अपिहालिकचेष्ट
अर्हृश्रणोअथासारपवयथास्वामिति २०

सर्वेषां तावन्नेतां प्रथमेन पादेन परमार्थतः शिवभक्ति
मयत्वं द्वितीयेन व्यापाराणां भगवत्कृतत्वमुक्तं यथानत्थे
त्रिगतं वेकोवं अर्थायितो न केन विदप्यपसारितः त्वन्मरोच्च
र्वेन प्रमोदो यस्य ॥ गभीरभाषितेष्विति आस्तवे भेदार्थ
त्वेन भासमानेष्वपि गभीकृतरहस्यार्थेषु वाक्येषु नावबोध
ममपुरः सर्वं प्रतिभातु नवनवोल्लेखिनी प्रज्ञा समग्रा विप

न सा मतिः स्फुरति या न भवति त्वदिच्छामयी सदाप्र
भमयेनरद्भगवतैवमाश्चर्यते अतोस्मि भवदात्मको
ऽपि यथा तथा संचरस्थितो निशामवाधितत्वदमा।
लांघ्रिसंजोत्सवः ॥ भवदीयगभीरभाषितेषु प्रति
भासमप्यग्रदेत्तमेषु रीतः तदनुष्ठितशक्तिरप्यनल्प
भवदर्शाव्यसनं च निर्विशामि ॥ व्यवहारपदेपि।
सर्वदा प्रतिभात्वर्थकलापपषमाम् ॥

येन त्वेनोदेत अतोप्यनंतरं तदिमलौकिकं निर्विशामकृ
त्वा भवदर्शनीयोव्यसनं सदेत ॥ एषः अर्थकलापः
व्यवहारेपि भवतश्चिन्मयस्य यथावयवः अवयवः
अंगकल्पः भेदेन स्थितः तथा मे प्रतिभातु सम्य।
प्रतिभासतां न पुनस्त्वन्मयमविदित्वा ॥

·नि·६ ·डि ४४

३. स्तो. स्तुतएवस्वबोदिहेतश्चेनादरणीयतांगतः २४ यत्रतत्रेति
टी. हेयादिविषयेषु प्रसृतोपिग्रहणप्रवृत्तोपि अविलोलः
४५ अलंपटः शुभ्मत्परिचर्याविदधीतत्रचतुरएवकुशलएवस
दास्यात् एवशब्दोभिन्नक्रमः २५ भवदिच्छयैवेति एव
कारेणशक्तिपातस्यस्वतंत्रतामाह तथापीति एवमपिदा

भवतोवयवोयथानतत्स्तुतएवाचरणीयतां
गतः २४ मनसिस्वरसेनयत्रतत्रप्रचरन्महमस
गोचरेषु प्रसृतोप्यविलोलएवशुभ्मत्परिचर्या।
चतुरःसदाभवेयं २५ भगवन्भवदिच्छयैवदास
स्तवजातोस्मिपरस्यनात्रशक्तिः कथमेषतथापि।
वक्त्रविंवंतवपश्यामिनजातुचित्रमेतत् २६ सततुत्क
कास्तांप्रतियेभवंतप्रमथरूपादवलोकयंति तेषाम
हो किंतदुपस्थितंनयत्किंसाधनंवाफलितंभवेत्तत् २७

सोलब्धोपिवक्त्रविंवंस्यदर्शनपरशक्तिमार्गे एषइतिभूत्यावश्योवि
तदहादिप्रमातृरूपः जातइतिकदाचित् शून्यानेनपश्यामिना
साधयामि २६ समयगुत्सुकाःभक्तिभरेणोत्कंठिताः प्रमथरूपा
दितिविषयंविषयमासाद्य किंतदितितेनैवानुभाव्यंनवक्तुंश
क्यं किंतत्साधनमिति अस्माभिरसंभाव्यम् २७

ये भावास्त्वमभिधीयन्ते तेन मम तन्मयत्वेन भावा विद्यमाना
भवन्तु यत्र किंचिदुच्यते तत्तन्मयतां विना न किंचिदस्ति
२८ लोके न न किंचिदपीति यत् न किंचिद्धेयमुपादेयं तया
कथ्यते तत् मम न किंचित् अपि तु सर्वं भेदमयं न किंचिद्
वस्तु यत्तु उपादेयं तयाभिमतं किंचिदिति भण्यते तत्
मम किंचिदेव किंचिदिति स्वसामान्यस्वात्मभैरवैकसात्विक
वस्तु सर्वथास्ति यद्वा यल्लोके किंचित् चिह्नं न स्वरूपयत् तत्

भावाभाववतया संस्तु भवद्भावेन मे भव तथा न किं
चिदप्यस्तु न किंचिद्भवतोऽन्यथा २८ यत्र किंचिद
पि तत्र किंचिदप्यस्ति किंचिदपि किंचिदेव सर्वथा
भवन्तावता भवान्सर्वतो भवति लब्धपूजितः २९
इति श्रीमदुत्पलदेवाचार्यविरचितस्तोत्रावलौ रह
स्यनिर्देशनामनिद्वादशस्तोत्रनिवृत्तिः १२

अत्र समभिज्ञानात् न किंचित्त्वेन भाति यत् भेदमयमवस्तु
न किंचिन्न तत् मायाख्यमोहात् किंचित्त्वेन स्फुरति समन्तना।
किंचित् किंचिच्च किंचिदस्तलौकिकवहिः पर्ययोमाश्रुदिम
र्थः एतावता भवान् चिद्रूपः सर्वत्र लब्धस्वपूजितस्त्वं भवा
नीति शिवम् २९ इति श्रीमदुत्पलदेवाचार्यविरचितस्तो
त्रावलौ रहस्यनिर्देशनामनिद्वादशस्तोत्रे श्रीक्षेमराजवि
रचिता निवृत्तिः १२ ॥

उ. स्तो
टी.
४५

45

अथ स्तोत्रकाररचितवाहरवनाविशिष्टसंग्रहस्तोत्रमाक्र
मेः अत्रत्वयाप्रयोगशुद्धिरितिसंज्ञा शुक्लके शुष्टश्यते सा
वांतैवमात्राकारेण विद्धैरेवं समाविष्टस्तुत्याने पि वल
वत्संस्कारात्रमभिमुखीभावप्रतिभांतेवस्तु विज्ञानमा
ह हे प्रभो मां प्रतिष्ठितं न त्वमस्य कस्यापि स्फुरितं संग्रहे
णां संतेपेण स्वखडुःखलक्षणां शृणु प्रभो इत्यामंत्रणं स्वा
त्मसमावेशाक्रमेण परमेशितुः स्वसंमुखीकरणाय ।
लौकिकापायशङ्कांतररहस्यमंत्रवत् तल्लक्षणमाह

येनं स्वग्रहेण स्वखडुःखलक्षणां मां प्रतिष्ठितमिदं शृणु
प्रभो सौख्यमेव भवतः समागमः स्वामिना विरह एव
दुःखिता १ अंतरप्यतितरामणीयसी यावदप्रथन
कालिकास्ति मे तामपीश परिमृज्य सर्वतः स्वस्वरूप
ममलं प्रकाशय २

भवता स्वामिना विज्ञाथेन एष इति ।
साक्षात्कारेस्फुरन् समागमः समावेशैकध्ययन् तत्सौख्य
मेव स्वार्थैख्यात् स एव सौख्यं स च सौख्यमेव उत्तरस्थितएव
शब्दः रहास्तु भवयथायोग्यः प्रभुणा हि यो विरहः प्रभुस्वरूपा
प्रत्यभिज्ञानं स एव दुःखिता १ यत एवं ततः प्रपिभित्रक्रमः
अतितरामणीयस्या याममवदप्रथनकालिकाभवदाख्या
तिमलिनता अंतरितिसमावेशप्राणादिसत्कारस्तपास्ति
तामपीति वह्नीतावदसौ शक्तिपातात्प्रभृत्येव मेर्वयापह ।

स्थिता इति स्वात्मानमपि तां परिस्फुटोऽस्मि सर्वतः इति अंत
र्बहिश्च संविन्मयं सर्वस्यात्मीयं स्वरूपं निर्मलप्रकाशय।
स्फारय २ एतदेव च परमभिलषितमित्याह यत्प्रकाशते
तत्प्रकाशरूपमेव सत्प्रकाशयितुमर्हति प्रकाशस्य च दे
शकालादिप्रकालादिप्रकाशमानत्वात् तत्स्वरूपमेव।
संभेदकं नोपपद्यते इत्यत्र तस्मिन्हि विश्वरूपं चिदस्मादा
त्मनः स्वरूपे निरत्यये अविनाशिनि तिष्ठन्नेव सर्वार्थसमर्थः
सर्वत्रैव च स्यां तत्तम इति हेतो शान्तैरैनो च नित्यप्रवृत्तं।

तावके वपुषि विश्वनिर्भरे चित्सुधारसमये निर
त्यये तिष्ठतः सततमर्चतः प्रभुं जीवितं मृतमथा
न्यदस्तु मे ३ ईश्वरोऽहमहमेव रूपवान्पण्डितोऽस्मि
सुभगोऽस्मि कोऽपरः।

अंगः स्थितिस्तत्र भूमिलाभः अचलतदेकपरामर्शोऽत्र
व एव सततरत्र अन्यादिनानेन चिद्रूपता स्थितिवर्तमानेन।
अवस्थाविपर्ययधनति ननु जीवितादिश्रमयः अभिमानम
यः नाः किमितीष्यते इत्याशंक्य तत्स्वरूपे स्थितस्याभि
मान अपि लौकिकचमत्कारयुक्ततायुक्तमेव इत्यर्थात्।
निरभिमानतापि न कदाचिदित्ययुक्तमाह ४ तद्दत्तरागिणः
तत्समावेशेन प्राप्तं तदेकास्यापरिमितस्यैव तत्प्रसादेर
पि ईश्वरः सर्वतंत्रोऽहं अहमेव च रूपवान् चिदात्मनः ।

३. स्तो.
टी.
४९
46

प्रकाशत्वेन स्वरूपेणाद्भुतः परमस्य कृत्स्नदर्शिनी प्रज्ञा सं
जाता यस्य सोस्मि सुभगः परमानंदरसोल्लुनोत्वेन सर्वस्य
स्पृहणीयोस्मि तत्किं बहुना समस्तसमः कोपरोस्ति न कश्चित्
मय्येव चिदानंदात्मनो विश्वस्यात्मसाक्षात्कारात् इतीदृशी
मानिता साभिमानित्वं शोभते दीप्यते अन्यथा पुनर्बोधाद्य
भिमता संकोचवती अविकल्पनामलिनैव त्वसौ पारमा
दारूढाभतेः स्यादंतिके स्थितिः इतरस्य विकल्पानां वेशु
ख्याद्याद्यस्य मिग इति त्वदनुरागिणो यत एवं मानितापि शो

मत्समोस्ति जगतीति शोभते मानिता त्वदनुरागिणः
पर ४ देवदेव भवदद्वयामृताख्यातिसंहरणलब्धज
न्मना तद्यथास्थितपदार्थसंविदा मां कुरुष्व चरणार्चनो
चिते ५ ध्यायते तदनु दृश्यते ततः स्पृश्यते च परमेश्वरः स्वयं

भतेततः ४ हे देवदेव अशेषाधिपते भवदद्वयामृताख्या
तेः त्वदैकात्म्यानंदाप्रथायाः संहरणेन लब्धं जन्म तया यथास्थि
तानां चिदेकात्मनां पदार्थानां संविदा मां स्वसमरीच्यर्चितेऽकु
रु तच्छब्दः एवं श्लोकापेक्षया हेतौ कीदृश एसौ प्रचीयत उचि
तेत्याकारेमीति भगवदुक्तिं संभावयन्नाह ५ उच्चाररहि
तं वक्तव्येनमेव चिंतयन्निति ध्यायते तदनुदृश्यते समावे
शात्प्रकाशते ततोपि स्पृश्यते गाढगाढमाश्लेषेणाकीक्रि
यते स्वयमेवोच्चारकरणादिपारंपर्येणास्वयं चानुभविते।

नचिन्मयेनवपुषा अनन्याकारविशेषेणये इतिपूजनम
होत्सवे महोत्सवशब्देनानंतरमुपादेयता मस्यवदन्नात्मन
स्तदासक्ताश्रमोदनिर्भरतांध्वनति अत्रभावत इतिसमानभा
वतस्तदीयानुभवकथापारात् ६ एतदेवस्पाख्यामानमाह
यथास्थितानांपदार्थानांचिदात्मनांदर्शनेस्नानेविना नत्वद
हयस्नानामहोत्सवः तेवविनानयथास्थितवस्तुज्ञानमितीदं
हयमितरेतराश्रयंभक्तिशालिषुसदाविजृंभतेनवैवास्मामय

यत्रपूजनमहोत्सवःसमेसर्वदास्तुभवतोऽनुभाव
तः ६ यद्यथास्थितपदार्थदर्शनंयुष्मदर्चनमा
होत्सवश्चयः युग्ममेतदितरेतराश्रयंभक्तिशा
लिषुसदाविजृंभते ७ तत्तदिंद्रियमुखेनसं
ततंयुष्मदर्चनरसायनासवं सर्वभावचषकेषु
पूरितेष्वापिबन्नपिभवेयमुन्मदः ८

स्युगपत्प्रकाशात् ७ स्फुरदनुपायपुरःसरमेतदाशंसापा
त्राह सर्वभावाएवचषकाणिपानपात्राणितेषुचक्षुरा
दिमुखेनमहार्थदृष्ट्याचिदैकात्म्येनपूरितेषुशून्येषुउ
दाहरणक्रमेणतद्योरोहद्रूपंयुष्मत्पूजारसायनपात्रं आ
समंतात्पिबन् उद्भूतमदोपिनाममभवेयं एतत्प्रार्थ्यते प्र
भुमेवार्थ्यते ८

३. स्तो
८०

यत्र भवत्पुरे स्फुरकचिदात्मनि रूपे व्यतिरिक्तस्य कस्यचिदे
व अन्यसंविद्वेद्यमणुमात्रमपि नास्ति अपितु अखिलं ग्रा
ह्यग्राहकरूपं स्वप्रकाशमेव विजृम्भते तत्र मे तवार्चापरस्य
सदावस्थितिं गाढगाढसमावेशरूपां कुरु ९ एवमर्थिते
पि जगतीक्षितमनाप्नुवन्नित्थमाह स्वेच्छयैव न तु अन्य
प्रेरणादिना निरपेक्षो हि शक्तिपातः त्वक्रमेव दर्शनेन
पोभव समावेशात्मना परमात्माकारात्मप्रवेशेन पात्रितोभा

अन्यवेद्यमणुमात्रमस्तिन स्वप्रकाशमखिलं विजृम्भ
ते यत्र नाथ भवतः पुरे स्थितिं तत्र मे कुरु सदा तवार्चितः ९
दासधाम्नि विनियोजितोप्यहं स्वेच्छयैव परमेश्वर त्वया
दर्शनेन किमस्मि पात्रितः पादसंवहनकर्मणापि वा १०
शक्तिपातसमये विचारणं प्राप्तमीश न करोषि कर्हि
चित् अद्य मां प्रति किमागतं यतः स्वप्रकाशनविधौ
विलंबसे ११

जनीकृतः पादसंवहनकर्मणा रूढशक्तिसमावेशाह्लादेन
न अनुरणनेनास्मात् लौकिके स्वार्थः प्रापवत् १० सोपालम्भमिव
प्रभुमभिमुखयितुमाह प्राप्तमित्यादि ईश त्वां मन्त्रणस्वत
न्त्रशक्तिपातक्रमानुरूपं कर्हिचित् कदाचित् अद्यापि संपन्ने
पि अनुग्रहात्मनि शक्तिपाते किमागतमिति कः पक्षप्रका
रः यत् चिदात्मकस्वात्मप्रकाशात्मनि विधौ अवश्यकार्ये
पि विलंबसे अद्यापि कालक्षेपं करोषि मा कार्षीः ११

पुनरपि भगवत्समावेशाशंसापरस्त्वाह बहिरिति बाह्ये
नीलादौ अन्तरे च सुखादौ च विभाति सति तां परमेश्वरीं पर
शक्त्यायुतं नित्यमेव त्वं हे भगवन् जगत्त्रयेनोविशेषेन निर्भरं लोकये
यसाक्षात्कुर्याम् निजेन पाणिनापि च वर्तमध्यमध्यमप्राणश
क्त्युद्बोधनक्रमासनविश्रापिणा समेयनेनार्चितं अत्र पाणिः श
क्तिः यथोक्तमाम्नाये हस्तः शक्तिः प्रकीर्तितः इति एतत्पूजो
चितम् ॥ नित्योदितसमावेशरूपमेव फलमाकाङ्क्षन्नाह

तत्र तत्र विषये बहिर्विभात्यन्तरे च परमेश्वरीयुतं त्वां
जगत्त्रितयनिर्भरं सदा लोकयेय निजपाणिपूजितं ॥
स्वामिसौधमभिसंधिमात्रतो निर्विबंधमधिरुह्य सर्व
दा स्यां प्रसादपरमामृतासवापानकेलिपरिलब्धनि।
र्वृतिः ॥

स्वामिनः संबंधिनं सौधं अतिस्तहर्म्यं स्वधामस्वरूपमस्य
स्यैः शाक्तपदमभिसंधिमात्रत इच्छाकरणाद्यनपेतं इच्छा।
मात्रेणैव निर्विबंधं कृत्वाधिरुह्य देहादिप्रमितृभावेन स्वीकृ
त्य प्राधान्यात प्रसादपरमामृतासवापानक्रीडया परिलब्ध
निर्वृतिः आनंदपरिपूर्णः सदा स्यां अनुरणनशक्त्या दृष्टान्ता
लंकारध्वनिना लौकिकेश्वरार्थः प्राग्वत् ॥ प्रतिपादितः पूजो
पायमाह ॥

उ. स्तो. मायाशक्त्या यद्यपि हेयोपादेयतां भाजितं तथापि वस्तुतस्त्वन्मय
टी. त्वात्सुभगार्थानि सुभगप्रयोजनान्येव समस्तानि वस्तूनि तेषु
५८ विषयस्तेषु यत्किंचिदिंद्रियपथगतं तदीयस्पर्शमात्र
विधिना संकल्पविकल्पेन संविद्व्यापारेण तामिति असामान्यां
चमत्कृतिं समर्पयति वितरति तेन यच्छब्दपरामृष्टेन वा
स्वस्वरूपेणैव ते त्वन्मयरूपं अचलभक्त्या नवनवसमावे
शेन शालमानाः पूजयंति तर्पणक्रमेण तत्रैव विश्रामयंति । ४
न तु च मलिनैरर्थैः कथं स्वरूपं भगवदर्चा इत्याशंक्य संवद।

यत्समस्तसुभगार्थवस्तुषु स्पर्शमात्रविधिना चमत्कृतिं
तां समर्पयति तेन ते वपुः पूजयंत्यचलभक्तिशालिनः ।४
स्फारयस्यखिलमात्मना स्फुरन् विश्वमामृशसि रूपमामृ
शन् ॥

प्राग्व्यर्थानां भगवत्स्वरूपतया स्फुटतां वक्तुमाह आत्मनावि
न्मयेन स्फुरन् भासमानः अखिलं विश्वं स्फारयसि विकस्वर।
स्वात्मप्रथास्फुरणेन फुल्लयसि तथा स्वरूपमामृशन् निजस्व
रूपं चमत्कुर्वन् निखिलं विश्वमामृशसि आस्वादनेन आ
नंदघनं घटयसि यस्मात्स्वयं निजेन चिद्रसेन घूर्णसे संपूर्ण।
त्वात्समुच्छलतया स्पर्शसि तद्भावमंडलमखिलपदार्थजा।
तं समुल्लसति चिद्रूपमेवोन्मीलति एवमनेन विश्वस्य प्र
भेदसाराः पदार्थोचिताः स्थितिसंहारसर्गास्ते इच्छाक्रिया
शक्तिपरिस्पंदरूपाः क्रमेणोक्ताः आक्रमेणापि हि संवित्त

त्वेन व्याहृतिभेदेन सृष्टिस्थितिसंहारशक्त्याऽवियोगः सदातन-
त्वेन कल्पेनापि यदपेक्षयायं क्रमव्यवहारः तथा श्रीसर्वेशशास्त्रे स्वके
स्वव्यापारायिपत्येन न हीनः प्रेरकत्वतः इत्यादिना निर्दिष्टे स्वस्य त्वादभि
न्नमपि पंचधेति सृष्टिस्थितिसंहाराणां विपर्यस्तत्वेन प्रतिपादनं
चिन्मयत्वेनाक्रमतापरमार्थप्रकाशनाय ११ ननु परमेश्वरस्व-
भावभिन्नानामर्थानामसत्सदाभूतत्वं मायापदेन भेदविघ्ना-
कुलिते कथमेतदित्याशंक्याभेदविघ्नप्रसरत्वयमाह हे ईश
सर्व्वमंडले प्रमेयजातमविकल्पं कृत्वा ज्ञानादानादि स्थित
विहारेण श्रीभैरवीयमुद्रास्थित्या यो योगिवरो भवद्वपुः वि

यत्स्वयं निजरसेन घूर्णितेन तत्समस्तमिदमत्र भावमंडले ११
यो विकल्पमिदमर्थमंडलं पश्यतीश निखिलं भवद्वपुः स्वा
त्मपक्षपरिते जगत्यस्य नित्यसुखिनः कुतो भयम् १९ कं
ठकोणविनिविष्टमीश ते कालकूटमपि मे महामृतम् ।

रूपमेव कृत्वा पश्यति दर्पणोदरोन्मीलननिमीलनप्रतीतिव
त्साक्षात्करोति अस्य स्वात्मपक्षेण चिदैक्येन परितः समन्तात् पू
रिते स्वाभेदमापादिते जगति भेदविघ्नस्योन्मूलनान्नित्यसु-
खिनः परमानंदघनस्य कुतः भयं न कुतश्चिदेवेति शुकस्य।
कं शाकेन ते वपुः पूजयत्यचलभक्तिशालिनः इति १८ इमामे
वाद्वयसृष्टिं प्रशंसन्नाह कालकूटं महाविषमपि ते कंठको-
णविनिविष्टत्वं गमंगतं तया स्थितं त्वदभेदेन प्रथमानं मे
महामृतं परमव्याप्तिप्रदत्वात् उक्तं हि विषमप्यमृतायते
यत्र इति अमृतं तु उपात्तमपि लब्धमपि यदि भवद्वपुः ॥

भेदवृत्ति विदधद्यदीदृशमस्य भाति न तदास्तववल्लभामृतं न रोचते ना-
भिलाषपदं ममेति यावत् १७ एवमद्वयसमावेशमात्मनि संदर्शि-
तेनेनेष्टमाह समावेशावेवर्णनादनभिसंधानशब्दैरेतीभिर्मेष्टा-
रागाभिव्यंजनात् रक्ताभिर्मधुरस्यंदनाभिः गीतिकाभिः नित्ययु-
क्तेन वदनेनोपशोभितः अतिस्वेदरहविस्याम् अद्यापीति अपि-
व व्याख्यातमन्तत्तनयाभवद्दर्शनक्रिययैव प्रेयस्यापरमवल्लभ-
यापरिगतः स्वीकृतआशयश्चित्तं यस्य तस्या अप्रचेतनक्रियाप्रेय-
स्याः सम्यग्ज्ञातआशयः स्वरूपं येन तथाभूतस्यात् १८ नत्वेवलब्ध।

अप्युपात्तममृतं भवद्वपुर्भेदवृत्ति यदि रोचते न मे १७ त्वत्प्र-
लापमयरक्तगीतिकानित्ययुक्तवदनोपशोभितः स्यामथा-
प्यविभवद्दर्शनक्रियाप्रेयसीपरिगताशयः सदा १८ ई-
हितं न बत पारमेश्वरं शक्यते गणयितं तथा च मे दत्तमा-
प्यमृतनिर्भरं वपुः स्वेन पात्रमनुमन्यते तया १९ नाम-
गायमविकल्पमद्वयं स्वस्वरूपमखिलार्थघस्मरम् ॥

समावेशचमत्कारोऽपि किमर्थं भूयो भूयः समावेशाकांक्षापरो-
ऽसीति शंकितेनेवाह परमेश्वरस्य सर्ववीप्सि ईहितं विलसितं न वा-
ग्वस्ंये गणायितुं कथयितुं न शक्यते तथा च ममयममृतनि-
र्भरमानंदघनं वपुः स्वरूपं पात्रं समयितुं दत्तमपि प्रसादीकृत-
मपि तथा इति यथारुचि निर्विरामं पातुं नानुमन्यते नांगीकरो-
ति पुनः रुग्ध्यानभूमिमेव प्रेरयतीत्यतः स्वमाशंकाअस्यार्थः १९
यत एवं ततः अगायमपरिच्छेद्यं अविकल्पं चिद्रूपं अद्वयम-
भेदसारं स्वसर्वेषामात्मीयं स्वरूपं अखिलानां षड्ध्वमयानाम्

र्यां नाथस्मरमदनपीलितामानिशान् हेउमेश परामृतावि
कास्वामिन् अहं सदा पूजयेयं साप्पूजा त्वादराहृयइतिस्थि
त्या अर्चयेयं अभितः समंतान् सम्यगभेदपरामर्शसारतयास्त
वीयचेतिशिवम् २ इति श्रीप्रतिभिज्ञाकारश्रीमदुत्पलदेवा
चार्यविरचितायां संग्रहस्तोत्रत्रयोदशविवृतिः १३ इदमपिज
यस्तोत्रं ग्रंथकारप्राप्यैव जयलक्ष्म्याः सर्वोत्कर्षश्रियो निधानं
समुचितमास्यदेवइति समुत्कर्षेनेतरमेव जयोद्घोषणमे
वानेदप्रदत्तामीश्वरसमासादयेचमत्करोमि त्वांप्रकुरूपेद्रः

अविशान्तहृत्स्वमेषां सर्वदा पूजयेयमभिसंस्तवीयव २
इति श्रीमत्प्रतिभिज्ञाकारश्रीमदुत्पलदेवाचार्यविरचिता
यां स्तोत्रावलौ संग्रहस्तोत्रनाम त्रयोदशे श्रीक्षेमराजकृता
विवृतिः १३ ॐ जयलक्ष्मीनिधानस्य जयस्य स्वामिनः पुरः
जयोद्घोषणपीयूषरसमास्वादये त्वहं १ जयैकरुद्रैकशि
वमहादेवमहेश्वर पार्वतीप्रणयिन्शर्व सर्वगीर्वाणपूर्व
ज २ जय त्रैलोक्यनाथैकलांछनालिकलोचन ॥

त्वाहं श्राव्यास्वादसुखलभनात्भवनति १ प्रथमामंत्रणाह
यमद्वयनाप्रथनायेएकोरुद्रइति श्रुतिरस्ति एकः शिवोनन्त
भेदवादस्थित्यावह्नवः पार्वतीपराशक्तिः सर्वेषां गीर्वाणानां।
एवंनपाद्यः २ त्रैलोक्यनाथत्वेएकमद्वयस्वत्वकमद्वितीयमलौ
किकेलांछनं अलिकलोचनं ललाटनेत्रं यस्यभगवद्व्यतिरेकेणान्य
स्योर्ध्वमद्योर्ध्वलोचनात्त्रुन्मीलनात् प्रीतेश्चानलोकानां सर्वेषाम
मस्त्राणां आतिहेतत्वानस्वरूपं कालकूटं महाविषेनदंकाकंपायस

उ. स्तो.
टी.
५०

50

कालकूटमार्तिरूपतयोक्तिस्तिं अथच कालकूटगलत्वेन भग
वतः सर्वसंहारार्तिहरत्वं सूच्यते ३ मूर्त्तीः स्तिस्रः इच्छाज्ञानक्रिया
रूपाः शक्तयः आम्नायस्तथाभूतेन शितेन संसारच्छेदकेन शू
लेनोल्लसन् करः पाणिः यस्य अनेन शक्तित्रयस्य भगवदेका
त्मकत्वम् इच्छामात्रेण सिद्धार्थः प्रयोजनं येषां तथाभूते अत
एवस्रजाहेषागुरुचरणां भुजे यस्य ४ शोभाः प्रकाशाह्लादन
वयः वपुः स्वरूपं यस्यैकजटा एकजटिका तत्र क्षीणा येयं गंगा
कृतिः तद्देवान्तं भस्मयेन तथाभूतकेशिरो यस्य भगवतः शिरसि

जयपीतात्तलोकार्तिकालकूटांककंधर ३ जयस्तुतत्रि
शाक्ताम्नशिवशूलोल्लसत्कर जयेच्छामात्रसिद्धार्थस्रजा
हेवरणांगुज ४ जयशोभाशतस्यंदिलोकानरवपुर्धन
जैयैकजटिकाक्षीणगंगाकृतांतभस्मक ५ जयक्षीरोद
प्रयस्तज्योत्स्नाच्छायानुलेपन जयेश्वरांगसंगोर्थरत्नका
नाहिमंडन ६ जयात्तैयैकपीतांशुकलासहशांसश्रय
जयगंगासदारव्यविश्वस्पर्शाभिषेचन ७

भस्मास्तीर्णायस्तु विगीतमेव ५ क्षीरोदपर्यस्ताप्रस्तुतायाः
सौज्योत्स्नाचंद्रकांतिस्तच्छायं शुभ्रमनुलेपनं यस्य अंगासंगैः रत्ने
कोनाः रुद्राः अरूयः शेषवासुकिप्रभृतयो मंडनं यस्य ईश्वरांगसं
गात्तु जंगमानां रत्नप्राप्तिरिति सागमः ६ अत्तयायाः अत्तयानाम्ना
एकस्याः शीतांशुकलायाः सहशोन्मुखो भगवानेव संश्रयः तस्मा
एतत्त्वैकरूपत्वात् चंद्रकलयाहि भगवतः एतन्मरमार्थ्येनेव सूच्य
ते गंगायामसदारव्यं विश्वस्पर्शाभिषेचनं यस्य ७ ॥

अथ यदंगं पादस्पर्शेन पवित्रीकृतं गोकुलं येन भगवता वृषभवाह
नेन यतो वृषभः षडंगाश्रयत्वतः सर्वत्र गोजातेः पवित्रत्वमविगीतं
भक्तिमद्भिरावहार्यां गोष्ठ्यां नियतो वशंभावो सन्निधिर्यस्य ८ स्वे
च्छया क्रीडया कृतेन तपसावेषेण च विप्रलंभिताः चासिताः बालि
शायेन क्रीडमात्रेण भगवता जरादिविघटितं यत् तन्मूर्धाः ब्रह्मादि
शिरश्छेदस्य किल्बिषस्य स्वास्थ्यमिति प्रतिपत्त्यासिद्धमेतदित्यपरे
दृढमेतद्भगवतः सर्वस्वरूपमितरपरे तच्छासनं भगवतः स्वतंत्रविमर
मार्थस्यैव रूपत्वादुपपत्तेः गौरीपरा शक्तिः तत्परिष्वंगो येन यस्य सौ

जयायदंगसंस्पर्शपावनीकृतगोकुल जय भक्तिसदारा
ध्यगोष्ठीनियतसन्निधे ८ जय स्वेच्छातपोवेशविप्रलंभि
तबालिश जय गौरीपरिष्वंग जय सौभाग्यभाजन ९ ज
य भक्तिरसास्वादभावोपायनलंपट जय भक्तिमदोद्दाम
भक्तवांछिततोषिन १० जय ब्रह्मादिदेवेशप्रभावप्रभव
व्यय जय लोकेश्वरश्रेणीशिरोविघटनशासन ॥

भाग्यस्य स्पृहणीयत्वस्य भाजन ९ भक्तिरसेनार्द्रीकृतः सरसो
गलितो यो भावः आशयः स एवोपायनं कौतुकनिकायं तत्र लंपटरा
गिमानात्मसात्कारिन् भक्तिमदेनोद्दामाः ऊर्जिता ये भक्ताः
तदीयेन वांछितेन स्रग्जे स्तुतिमालाभिस्तोषिन १० ब्रह्मादिदेवे
शानां यः प्रभावः सामर्थ्यं तस्य प्रभवव्ययौ यतः लोकेश्वरश्रेण्या
इंद्रादिलोकपालमालया शिरसा विघटितं शासनमाज्ञा यस्य प
रमेशानानुवर्तिभिर्विद्यादिभिर्दीक्षादौ स्वीयत इति शासनस्य
आगमो रूपः सेति ॥ ॥

उ.स्तो.
टी.
५१

सर्वत्रजगतिव्यस्तयासमस्तयानंदसारत्वानक्रियाशक्तिमय्यावस्तु
व्यक्तरूपयाव्यक्तभैरवंव्यापकत्वप्रथत्वंवयस्य यदागमः नवचक्राक
नवच्छेकहृदयंपतेजेनवःकश्चित् भगलिंगाङ्कितंविश्वमेतेनमाहेश्वरं
जगत्इति स्वात्मनावब्रह्मादीनांविष्ण्वादिदानेनततःसर्वस्वात्मा
त्मानंसतामपिदत्तामित्प्रकाशमयत्वस्वरूपंविनानीरूपतापत्तेरि
त्यात्मदानपर्यंतकृत्वाविश्वेश्वर अतएवात्मस्यैवंरूपतामयात्वमा
हानीश्वरः १२ त्रैलोक्यसर्गावसरेसन् द्वितीयउपदानसहकार्यपि
मायेवस्तणीयस्य द्वितीयस्वज्ञात्मिकयैशक्तिः शक्तिमोच्छेसर्वैश्व

जयसर्वजगद्व्यस्तसमस्तव्यक्तभैरव जयात्मदानपर्यंत
विश्वेश्वरमहेश्वर १२ जयत्रैलोक्यसर्गेच्छावसरासद्वितीयक
जयैश्वर्यभरोद्वाहदेवीमात्रसहायक १३ जयक्रमसमाक्रा
न्तसमस्तभुवनत्रय जयाविगीतमाबालगीयमानेश्वर
ध्वने १४ जयार्कपादिगुणानपेक्षसहजोद्योते जयभीष्म
महामन्त्रव्यूहनाथैवभैरव १५

तैरर्थः ऐश्वर्यभरोद्वाहेस्व
च्छावभासितात्मोषलोकयात्रात्मनेश्वतिनयेनदेवीमात्रंनिजसाम
र्थ्यात्मापराशक्तिरेवसहायोयस्य ऐश्वर्येपंचविधकृत्यकारित्वे १३
साताहिभानत्वायुगपत्सदासम्यगाक्रांतंनिरवशेषंत्रागवद्भुवन
त्रयंयेन विस्तनाक्रमात्मनोभूर्भुवस्वराक्रांतमधिष्ठितंभगवतात्व
क्रममेवभवाभवातिभवत्रयंव्याममितिरेकध्वनिः अविगीतमवि
प्रतिपत्तिकृत्वा आबालंगीयमानईश्वरइतिध्वनिःनादमयोयस्य १४
अर्कपादिगुणानपेक्षासहजास्वाभाविकीअविच्छिन्नाउद्गतिर्मा
हात्म्ययस्य अनेषांतु योहियस्मात्गुणोत्कर्षः सततस्माद्धृद्व्यपते

इत्याम्नायस्थित्या अपूर्वैर्वोक्तिः भीष्मस्य सकलजगत्कंपकारि
णो महाभस्मनः घटेन स्वरूपवलनात्मनिग्रसने अपूर्वोपि भैरवः भी
षणीयस्यापि भीषणीयः भीषणमयमिति तद्धितेन स्वस्य भीता
नां त्वदिस्फुरत्वमभयप्रदस्य १५ विश्वत्रयेसंसारे उंक्ष्मायां क्रियायां
निर्गतः परिपंथको विरोधी यस्य प्रियः यो समः पातगुणाद्यनुगाः पवा
याचिनः यस्य तथा विधं नामानुकीर्तनं यस्य १६ हेलयावित्ती
र्णी भक्तेभ्योदत्तः पतदिवेषप्रियः शातगुणानुगः अमृताकार
सागरो येन उपमस्य वेचवतीरो दोविनीर्णः येन विश्वत्रयातेपी

जयविश्वत्रयोत्संडक्रियानिष्परिपंथिक जयप्रेयःश
तगुणानुगनामानुकीर्तन १६ जयहेलाविनीर्णैतदमृ
ताकरसागर जयविश्वत्रयातेपि तणकोपाग्रुत्तरे १७
जयमोहांधकारांधजीवलोकैकदीपक जयप्रस्तजग
तीजागरूकादिसरूप १८ जयदेहादिकंजोतर्निकूजजी
वजीवक जयसन्मानसव्योमविलासिवरसारस १९

तृणकोपाग्रसुतृणिः तणिकोपकोपाग्निर्यस्य १७ मोहांधका
रेण अज्ञानतिमिरेण अन्धतमसेन स्थिताभेदहृष्टिः यो जीवलोकः
तस्यैकः अद्वितीयो दीपः परमार्थप्रकाशकः प्रकर्षेण स्वमायो
मायाप्रस्तापजगतीकृतायां जगत्यां विश्वजागर्थको विस्मापबोधो
तपवासिसरूपो पिष्टाल्स्वरूपः १८ देहपवनइवादेवद्वितेकंजः
पर्वतदरीरन्तरतत्रनिकूजतः कंदतो जीवान् प्राणिनो जीवयति
जीवतो लंभयतियः पर्वतगुहायां वनिकुंजे तो जीवनजीवाख्याः पत
णोभवंती मन्नरणशक्यातितमोर्थोपिसतां मम कानं मानं संवितमेव

उ. स्तो. निर्मलत्वादियस्मिंस्त्वद्व्योमनत्र विलसति उच्छीलः वरसारसः परमा
टी. त्माराजहंसस्तुष्णोभमानस्य व्योमचारी भवति १९ जीमूतं दंकनकं
५२ तेन उदयकूजितो धारञ्जवस्वरमध्यात्संश्रुतो गिरीश्वरो मेरुयस्य
तथा वस्त्रवस्तुतः येन मलस्फुरितेन आदिपापिष्ठतिशय विलयशक्ति
गोचरेण निर्दैव विषमदशा हेतत्वाद् उल्काविधुतत् उत्पातेन उत्पातवं
द्रमारवम् आयुम सूचकं रुद्र इव भगवद्विलयशक्तिपातेन द्विपापि
नो भगवंते निर्दैति रुद्ररूपेण नित्यमाज्ञादहेतत्वं सूच्यते २० कष्टत
पःक्लिष्टत्वाद् देवशरण्यमत्रस्थादिभिः दुःखेन आसाद्येन उत्कृष्टप्राकृ नयो

जयजीमूतनादोदग्र धामत्रवगिरीश्वर जय पापिष्ठनिर्दोल्का
पातनो त्पात वेद्रमः १९ जय कष्टतपः क्लिष्टमुनिदेवदुरासद
जय सर्वदशारूढ भक्तिमल्लोकरञ्जितः २० जय स्वरसमन्यसर
पात्रीकृत निजाश्रित जय प्रपन्नजननीलालनैकप्रयोजन २१
जय सर्गस्थितिध्वंसकारणैकापदानक जय भक्तिमदालो
ललीलोत्पलमहोत्सव २२

ततपरतिभक्तिरेवनत्रोपायरस्माह सर्वास्वजाग्रदादिदशासारूढेन
प्रसृत्यानेन भक्तिमल्लोकेन लोकितसाक्षात्कृत २१ परमानंदसा
रस्वसंपन्नसरेपात्रीकृतः नदास्वादभाजनतां प्रापितः निजप्राप्ति
तो भक्तजनो येन लालनं तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमौ ददाम्यहमि
ति स्थितया योगक्षेमोद्वह २२ सृष्ट्यादिकारणसदाश्लिष्टविनोदायेति
न्यायेन एकमेवापादानमनन्यं वर्तितयस्य भक्तिमदेन समावेशोद्रे
केण आलोलाः स्पृहणीया व्यामावली सा परिस्पन्दो यस्य तथाभूत
सोत्पलसितेऽत्रात्राः अस्मत्परमेष्ठिनो महोत्सवरूपः २२ ॥

जयभाजनं त्वं विद्रूपत्वेन सर्वोत्तमत्वात् स्वात्मन एव विद्रूपस्यास्य
वस्तुनः सर्वोत्कर्षेत्तेऽपि स्वातन्त्र्येण विषयव्यवस्थापनात्वस्यां याः शुद्धि
तात्मन्यनन्यस्वरूपे स्वसंस्थितीकरणात्मकप्रार्थनाद्वयोर्जयेति लो
ऽर्थः इह हृदयनयेऽप्यवोचित इत्याशयेनापि उक्तं जयभाजनेति हृदयन
येन भेदमयत्वाद्देवविशेषेण सर्वोत्कर्षेण वर्तते जयमाशीर्वादैव अ
थापि वर्तते किं परहृतनया प्रार्थनयापि विख्यादिस्वलोऽर्थः स्वविषये
उचितप्रवेशतिभेदनये जयस्तदीरणमनुपपन्नमेव जितानि जन्मज
रामरणानि जयमाश्रितेत्यर्थः जयाश्रेष्ठताप्रतनादित्वात् भूयो भूयो
जयजयेत्यत्र द्वोषणमेवोषयिता भक्तिसमावेशवैवश्यं सूचयति अ
नेनामेतत्वंणानिः स्वामामात्मोत्कर्षशालिता प्रकाशनायेति शिवम् २४

जयजयभाजनजयजितजरामरणजगज्ज्येष्ठ जयजयजय।
जयजयजयजयजयजयजयजयजयजयजयजयमुक्त २४ इति श्रीम
दुत्पलदेवाचार्यविरचितस्तोत्रावलीजयस्तोत्रनाम्नि चतुर्दे।
शस्तोत्रे श्रीराजानकक्षेमराजविरचिता विवृतिः १४ त्रिमलता
लिनो ग्रन्थाः सन्ति तन्मार्गास्तथा ॥ चतुर्दशोऽध्यायः १४
येन स्वप्राणवमायीयकार्ममलान् तालयन्ति ये ते ज्ञानक्रियायोग
चर्यापादरूपा ग्रन्थाः पारमेश्वराः तथा तन्मार्गास्तेषां मार्गतदर्शि
नो व्याख्यातारो येऽपि सन्ति सन्ततः पुनस्त्वदेकाप्रवणतन्मार्गगाः यतस्त
एव तत्त्वतो योगिनः पण्डिताः स्वस्याश्च तन्मार्गास्तत्त्वतः इति बाहुल्या।
योऽयं तत्र योगमेवाभिमन्ति इति मध्यविशेषमनोयमात्मिन्याहि।
योगिनो नित्यसमावेशायुक्ताः प्रशंसायां नित्ययोगे वेति ग्रन्थेन यो
गपादरहस्यं निरूपितमेषामुक्तं पण्डितत्वं विद्यापादक्रियापादसत्तत्व
दृष्टिः तत्र विद्यापादेन ज्ञायतेनेनेति ज्ञानमुपायात्मकं परमाक्ति

३.स्तो. शिवस्वरूपं ज्ञानमेकं ज्ञप्तिर्ज्ञानमित्युक्तोऽपेयात्मकं चिदानंदघन
टी. स्वरूपविश्रांतिसतत्वं द्वितीयमभिधीयते क्रियापादेनापि वीर्यसा
५२ रमेव तेन तन्मित्याद्युपायरूपा तदुपायक्रमात्वामस्वात्मविमर्शसार
वक्रियाभिधीयते तत्रमंत्राणां समस्तवाच्यवाचकाभेदामर्शसार
परमानंदघनमाहृताशिमतत्वमहं विमर्शसारं पर्यवीर्यं एतदभि
न्नस्फुरत्तामयी च महासामान्यस्पंदरूपा प्रतिभात्मा विमर्शशक्तिः
सृष्टिसंहारप्रधाना परवीर्यं अपरं तु विश्लेषणं दिग्भक्तवशस्फुरि
ततत्त्वद्वयदेवताकारामेरप्रतिपत्तिः मुद्राणां तत्तत्संविसारं तेवा
हृदयं अंडमंडलेतिकर्तव्यतादेरपि परमेशात्ज्ञानक्रियाशक्तिव्याप्ति
रेव तत्वे एवं विद्यापरमार्थसतत्वविश्रांतिपादिर्त स्वस्यतं तु चर्या

योगिनः पंडिताः स्वस्थास्त्वद्भक्ता एव तत्त्वतः १ मायीयकाला
नियतिरागाद्याहारतर्पिताः भवंति स्वच्छतोनाथ भक्तिमंतोज
गत्ते २ रुदंतो वा हसंतो वा त्वामुच्चैः प्रलपंत्यमी भक्ताः स्तुति
पदोच्चारोपचाराः पृथगेव ते २

पादविधेयोक्तः करणोन्मीलन
निमीलनक्रमेणैव परमेश्वरत्वमनंतसृष्टिसंहारादिकारित्वरूप
मस्थितत्वं एतस्य सर्वे त्वद्भक्तानामेव तत्त्वतो स्मीमले १ कालादी
नां पंचानां ग्रसनेन तर्पितं त्वस्याति पन्नाणं यदि कालकलितव्या
पकनिराकांक्षसर्वकर्तृसर्वज्ञस्वस्वरूपप्राप्तिः स्वच्छं त्वानंद
घनात्मता स्वस्वरूपस्वातिरेण भवंति २ अमी इति समावेशा
शालिनो भक्ताः रुदंतो वा हसंतो वेति सर्वावस्थावर्तिनः त्वामु
च्चैः उत्कृष्टतया प्रलपंति स्फुटं विमृशंतीति अमी एव समंततो भक्ताः
स्तुतिपदोच्चार एवोपचारः सेवाप्रकार उपरंजनप्रकारो येषां
ते पृथगेव भक्तजनेभ्यो वाह्या एवेत्यर्थः २

विरक्तो निवृत्तिधर्मा ईशो वा विभूतियुक्तः अवृत्तिधर्मा सन् निजवि
भवेनैव नन्दन्नेको मोक्षमाकांक्षन् न तु जीवन्मुक्ताः न भवेयमा
भूवमित्यर्थः अपि तु उद्रिक्तेन ऊर्जितेन भक्त्यासवरसेन समावेशाच
मत्यतिप्रकर्षेणोन्मद उद्भूतानंदो भवेयं १ हृदय एव प्रकाशमानम
र्शोन्मनि स्वरूप एवान्तर्मध्ये विश्ववार्यं प्रभिद्य समन्तात्सीक्ष्यैवन
न किंचिदवशेष्य हे ईश स्वामिन् यस्त्वां भक्तिरेव परमाह्लादहेतुत्वा
त्पीयूषरसः तैरर्चितं भक्तिशालिनं न सामीति पूर्ववत् ९ लोके
शुभाशुभरूपतया प्रसिद्धत्वेन धर्माधर्मैर्न नतु भक्तिमद्भिः तथा।

न विरक्तो न चापीशो मोक्षाकांक्षी त्वदेककः भवेयमपि तूद्रि
क्तभक्त्यासवरसोन्मदः १ बाह्यं हृदय एवान्तर्भिद्यस्यैव यो
वेत्ति त्वामीश भक्तिपीयूषरससंसेनेमामिते ९ धर्माधर्मा
मनोरन्तः क्रिययोर्ज्ञानयोस्तथा सुखदुःखात्मनोर्भक्त्या कि
मप्यास्वादयन्महे ३ चराचरपतेः स्वामिन् अप्यह्या अपि कृष्टि
नः योमेतेपरसृद्धाम भवद्भक्तिविभूषणाः ४ शिलोञ्छपिञ्छ
कशिपुविच्छायांगा अपि प्रभो भवद्भक्तिमहोष्माणो राजराज
मपीशते ५ स्वाद्यां भवद्भक्तोस्तुष्ठनाष्ठाकृतत्वाणा ॥

उद्भीयमानत्वात् अन्तरिति मध्येस्थिता अपि किमपीति असामान्यपर
मानंदरूपके ३ अप्यह्या अपि कृष्टिनः इति लोके त्यक्तगर्हिता अपीत्यर्थः २
शिलोञ्छमश्छिन्नशिलपिञ्छपत्रः कशिपुः भोजनाच्छादने शिलो
ञ्छपिञ्छ एव कशिपुस्तेन विच्छायान्यंगानि येषां न एवमतिकृशाङ्ग
नयोपि यतो भवद्भक्त्या महोष्माणः अपि दीप्तोर्जितस्वरूपास्तेनारा
जराजं वैश्रवणमपीशते येऽधिपेणाभिभवन्तीत्यर्थः ५ स्वापरमा
नंदरसः आह्लासितात्मभक्तिः समावेशः तत्रत्वष्ठनासम्यक् तत्पदाना

उ.स्तो. क्रमणास्थितिं जहतापि आहरूत्तणा अकृतकावष्टंभनिग्रत्तणा
टी. चेतसैव नन्तवाद्येन ऊत्तमादिना केचिदिति परमयोगिनः त्वाम
५४ भितःस्थिताः अन्तर्वहिश्च सर्वत्रतथ्यैव विश्रांताः १० रत्नणाखुस्या
नेनानुपहारः वर्धनेक्रमाक्रमममंतरत्रप्रवेशोस्फीतत्वापादने वहु
मानः सर्वोत्कृष्टतया आदरः ११ भक्तजनतारागिणी नायिकी वई
यात्मायः अवदानम् तत्र्छाविकमिता स्वामिनी परशक्तिरिति प्रा
कृते अप्रकृतेत्तस्वामिनी महादेवी १२ त्वद्भक्तिसंभवेऽत्तमावे
शेभगवद्भावः पुरोभावी त्वद्रूपतामस्मासत्त्रेव नन्तप्रार्थनीया य

चेतसैव विभोर्वतिके विश्रामभितः स्थिताः १० रत्नाणीयं
वर्धनीयवहुमान्यमिदं प्रभो संसारद्रुतीति हर भवद्भक्ति
महायने ११ नाथनेभक्तजनता यद्यपि त्वयि रागिणी ने
ष्टापीसांविहायास्यात्वष्टात्तस्वामिनी सदा १२ भवद्भावः
पुरोभावी प्राप्तेत्तद्भक्तिसंभवे लप्स्येऽहं गणमहाऊंभेहनाद
यनिशृश्रुता १३ किमियं न सिद्धिरतुला किंवा मुख्यं न सैव
मासवति भक्तिरुपचीयमानायेयं शंभोः सदातनी भवति १४
मनसि मलिने मदीये मग्ना त्वद्भक्तिमणिलताकष्टम् ॥

तो महति तीरहेटश्रामेदश्रियाशृश्रुता अभिलाषुकतामाहतायो
थैव दुर्गयेनैव दम्भागर्भीकामान् १३ शंभोः भक्तिरुपचीयमाना
येयं शंभोः सदातनी भवति यत्नो यत्नेशाप्यमानाया सदातनी
भवति यत्नोभक्तिरूपतामासादयति किंनेयमतुला सिद्धिरपि
त्वत्तैलैवपैरभक्तिः मुख्यं सैवोंश्वपरमानंदवा किंन आसामेतानस्व
वतिस्ववमेवेमर्थः १४ मलिने कुस्थानकलंकिते मग्ना कुस्थाना
च्छादिना त्वद्भक्तिरेवमणिलतामवेमिष्टिप्रष्टः रत्नशाखाविजान्

सहजानन्दानिसमावेशेनस्फुरितान् अलौकिकान् सर्वाकांताव
विहारिपरमानंदमयान् नतमितानिमादिरूपान् किमिवनसिद्धि
रुलेलेति इदानीमेवोक्तवान् १९ उत्कटमतिदीप्ते उन्मिषत उल्लसना
स्यवकस्तवकस्यशिवकुसमगुच्छस्य संबंधिसौरभमामोदोयेषांयो
गिनांतेशुभाः बहिरंतश्चपूजनेनाधिवासिताः विरुद्धवासनान् अ
नाशुभानपि अखिलान्निकटवासिनोजनान्वासयंति उभयपूजनो
त्थान् संपादयंतिवाहेस्तम्भकार्थेस्तवकः अतस्तत्रैवकएवस्त
वकः सौरभमामोदश्चसत्कारश्च अथचउत्कटेनैवकस्तवकस्य।

ननिजानपित्रुतेनानपौरुषेयान्समंपद्उल्लासान् १९ भक्ति
र्भगवतिभवतित्रैलोक्यनाथेननूनमासिद्धिः किंत्वणिमादिक
विरहास्सेवनदर्शनचिंतामे १५ वासनेतोनरपिचोत्कटोन्मिष
त्स्तवकस्तवकसौरभाः शुभाः वासयंत्यपिविरुद्धवासनान्यो
गिनोनिकटवासिनोखिलान् १७ सोतिरसिकथयापिनकिंचि
द्विषमपतिरघुमनसोपि यत्रनाथशिवरात्रिपदेस्मिंस्त्रिसमवेय
तिमकजनुस्ता १८ सकलसमनस्गुणेषिवेभगवतिस्फारीभवत्व
चैने हृदयाविलसंत्वशंभुचरणप्रोद्यद्रजःसंचयाः ॥

यत्स्तवकस्यसौरभेनाधिवासिताः निकटस्थान्विभिन्नामोदानपि।
वासयंतीमुत्तरणाव्यग्रार्थः १७ सोतिवाह्योंतरंजेत्वानेयत्रनाथाकिं
विद्वास्तिसमस्तमायीयप्रथायाः संहरणाद्विषमपिसकलमतिस
मे अत्रिशिवरात्रिपदेशिवसमावेशभूमौसमस्तायाख्यातिप्रथायाः
संहरणाद्रात्रिविवरात्रिः तस्यापदेस्थाने १८ सम्याः पारमार्थिकाः सर्वे
तानादयोगुणाः यस्य नत्रशिवेभगवतियद्वैनेविद्धिप्रोतिपरमार्थ

उ॰ स्तो॰
टी॰
५५

स्वरूपं तत्र समस्तं प्रकाशः स्फारीभवतु हृद्यांभस्यशिलायां शिवश
शादिनाः यजःप्रसराः किरणनिकराः स्वरूपोन्मीलकाः विकसन्तु त
मस्याख्यात्मा मोहः रागादिस्मृतिहेतवो वासनामपि समपगुच्छेत्तुं प्रभु
नर्भवायन्ते भवताम् ग्रहवाहेगुणवर्गः तदात्मनि यो विलयः निःशे
षमुपशान्तिः तत्र भवतात् तएव विलीनो भूयादित्यर्थः १९ सहृदः
कृच्छ्रप्राप्यपर्यन्तः भोगा इति उत्तमाः इह विवर्त्तिताः जातु कदाचित्
नो निषेवे प्रसीति देहादिप्रमातृरूपः यतस्त्वं शशिधरचरणाक्रा
ना ईश्वरशक्तिपातेन कोऽतेदीमेसेवित्यथा नमतएवोत्तमा गस्व

रागादिस्मृतिवासनामपि समुच्छेत्तुं न मोऽहं भवन्तोऽशं भो मे भ
वतात्त्वदात्मनि लये हे लोकवर्गो यथा १९ संसाराधास्तदू
रखेदनविविधव्याधिदग्धोगयद्विभोगा नैवोपभुक्ता य।
दपि त्वमसृजात्तत्रापि विराय इत्यपार्थी क्लिन्नातः शशि
धरचरणाक्रान्तिकान्तोऽत्र मोमा स्वाङ्गमस्येति तत्क्षेऽरुत्सप।
दि महासंपदो दीक्षेदीक्षाः २० इति श्रीमदाचार्यवरुणवर्तिउ
त्पलदेवविरचितस्तोत्रावलीभक्तिस्तोत्रनामपञ्चदशस्तोत्रे
विवृतिः १५ नकिंचिदिहदेवलोकानां भवदावरणप्रति

रूपं यस्त्वदङ्गकस्येति तथाभूतोऽपि त्वामेवमेव मानः तस्मा।
न्मे दीर्वेदीक्षाः प्राप्ततीमहासंपदः प्रागवदत्तयमयीऊवि
तिशिवम् २० इति श्री उत्पलस्तोत्रावलीटीकायां पञ्चदश विवृ।
तिः १५ भवदावरणप्रतिविम्बयत्तस्वरूपावरणाय लोकानां सं
सारिणां न किंचिदेवकाङ्क्षा अपि तु सर्वमेव भेदेन विषयपर्य
तसमस्तशक्तिचक्रव्यवहितत्वात् भक्तानां तु न किंचिदेवनैव।

किंचिदित्यर्थः शिवतत्त्वपर्यंतस्याशेषस्य लागकल्पतयाप्रमे
योकृतत्वात् १ उपायक्रमस्त्वनुष्ठानस्तोकं स्नानक्रियायोगचर्या
दिविशेषणैः सर्वतत्त्वसर्वकर्तृत्वसर्वशक्तिमयत्वादिभिरसंख्ये
यश्लोकमपिसर्गोस्मिह्विवाचः तयैरत्निमादिवत्तथाभूतानांभक्ति
भाजांसकृत्स्तंतत्स्फुटः विदेकपरमार्थः अवभासते समावेशेन।
स्फुरति यश्चक्रमशाप्तः संकल्पस्समकथं सकृत्स्फुटस्वभावनीतिवि
रोधाभासः २ जयंतश्चेतिभेदाद्यस्पदीकरणेन समाविशंतः हसं
ति विकसंति जिताअपि इति वृत्त्यानेनाकृष्यमाणाअपिसमावेश

नकिंचिदेवभक्तानांभवदावरणंप्रति १ अप्युपायक्रमप्रा
प्तः संकल्पोपिविशेषणैः भक्तिभाजांभवानात्मासकृत्स्फुटो
वभासते २ जयंतोपिहसंत्येतेजिताअपिहसंतिच भवद्भ
क्तिसुधापानमत्ताःकेप्येवयेविभो ३ शुष्ककंदेवस्सिद्धय
मेवमुक्त्येववापित्वास्पृहपरकाशमवद्भक्तिरसनिर्भरं ४
पश्यतांतान्सर्वांयभवद्भक्तिरसोममचरितस्त्वद्दीपानसपद
परिच्छद्व ५

संस्कारादतिहृष्टविकसंति लौकिकजयपराजययोः हसंत्येव मत्ताः
स्पष्टाःअप्यवयेमत्ताः लीलास्वजयपराजययोः हसंतोभवंति के
पीत्यलौकिकाः ३ शुष्ककंशुकमेवशुष्कक्रियाविशेषणंशुष्ककं।
भक्तिसमावेशरहितंकृत्वा नाहमोभोगमोक्षोभेदवादिनांस्वादिष्ट।
निरतिशयचमत्कारोयागादिसक्षयस्त्वत्समावेशरसः तेननिर्भ
रीकृत्वा प्रतपत्वशुष्कतानिवृत्तिः ४ अनंतानसर्वेशतिजन्मकोटि
मध्येप्यविदितः अयमितिस्फुरद्रूपः भक्तिरसः समावेशप्रसरः
ईशानस्त्वनंतत्वत्वद्दितिकणिमत्तान्सर्वैः यथैवेति येप्रकारेण
मेवजानासीत्यर्थः ५

उ. स्तो. टी. ५६

प्रतिक्षणमुपरिवर्यादियुक्तिः अयमितिप्रार्थनातोऽतिरिक्तः १
सन तथा कोपीति वा विकल्पातीतः भक्त्यावेशः समावेशैकात्म
भवाय संसाराय कुप्येयं ग्राम्यत्वेन संसारमवलोकयेयमित्यर्थः अ
नुशयीयेति कथमियन्तं कालं व्यामूढ आसमिति पश्चात्तापमनुभवे
यं हसेयं प्रमोदेन विकसेयं रुधोग्नेदासक्लान्ततस्याम् नटेयमिति
शिव शिवेति शब्दमुच्चरः सांतीव सेव से नानाहमुदयो भवति २
विषमस्थस्यापि दौर्गत्यापहतोऽपि भक्तितः स्थानेद्विष्टातः विषमस्थः
स्वस्थोऽभ्युपचितः सर्वलौकिकसुखेऽदुःखरूपेणापश्यन् तथा वाय

सत्येन भगवन्नान्यः प्रार्थनाभ्रमोऽस्ति मे केवलं सततथा कोऽपि भ
क्त्यावेशोऽस्तु मे सदा १ भक्तिक्षीबोऽपि कुप्येयं भवायानुशयीय च
तथा हसेयं रुदेयं रारटेयं च शिवेत्यलं २ विषमस्थोऽपि स्वस्थोऽपि
रुदन्नपि हसन्नपि गम्भीरोऽपि विचित्रोऽपि भवेयं भक्तितः प्रभो ३
भक्तानां नास्ति संवेद्यं नन्दनं यदि वा बहिः चिद्धर्मायत्तन भवान्निर्वि
कल्पः स्थितः सदा ४ भक्ता निद्रां तु कुर्वन्ति न वा स्वस्तनकारिव स
ष्वेवा नराविद्यास्तीत्तारोमावस्थाविभिः ५

वमरणाद्यवस्थायां रु
दन्नपि तथा श्रेतस्थितिकामलाभान्प्राप्नुवन् तथा सांसारिकप्रमोदेषु
तथा हसन्नपि रुदन् शोचनीयतां मन्यमानस्तथा लौकिकव्यव
हारे गम्भीरोऽपि धैर्येणालसोऽपि विचित्रः नानादशानुध्यानमिव मन्वान
स्तथा विचित्रोऽपि कृपणसतत्रिपाताद्यवसरेन छुः स्मृतिरपि गम्भीरः प
वैरनालोचितोऽपि तन्दशाव्याप्तिप्रमोदनिर्भरः स्याम् ३ निर्वेद्यं संसार
लीलादि चित्स्वभावः स्वयमिति सालांस्फुरन् नान्याधिष्ठानेन ४ न
वनिद्रात्र कोऽपि उपहतमनस्यपञ्चमाममप्रशोसामन्त्रकं वेनो भक्ताः स
र्वेभ्येवस्फुरनानिवकरणाः परमानन्दव्याप्तिलम्भेनेव अतएव पाश

निर्भेदिनीभिस्त्रीकृताभीरोमांचसूविभिरासमंतात् विद्धाः ९
वेदनासंवित् दुःखोपि दुःखकारि एषपि भोगायेति दुःखरूपमक्ता
येनाश्च मकल्टेनासारानंदघनप्रमादरूपविनयेनतनप्रकारेणसैवैव
संवित् चितिशक्तिः येषांसुधाद्रीपरमानंदघनताखंड्डिकामयी।
पराशक्तिरूपा ११ यत्रतत्रेतिसर्वत्र दुःखेनसेनादिरूपेउपकृष्टानाम
वस्थितानांभक्तानांनिर्व्याजमंतः विचित्रवासनाकालुष्यशून्यंतत्त्व
स्थितमयनात्स्वरूपसंवेधियत् स्फारेरसास्वादस्रवेनत्स्वसमसर्वतत्त्व
उक्तेच समतुहि विशिष्यते इति ११ तवार्चायां प्रारब्धायां याया

दुःखोपिवेदनाभक्तिमतांभोगायकल्पते येषांसुधाद्रासैवैव
संवित्स्फुटिकामयी ११ यत्रतत्रोपकृष्टानांभक्तानांवहिरंतरे
निर्व्याजनवहृष्यपीयूषरसास्वादस्वसम ११ तवेशाभक्तैरर्चायां
देवोपांशुद्वयंसमं विलक्षणास्वादयन्तेकेवप्रत्यक्षस्थामयं ११
धीनांस्तीर्थदृशोभिन्नाधीतेरेवहिभिन्नता निष्प्रतिद्वंद्विवल्लोके
भक्तानांलब्धरागसे १४ मानावमानरागादिनिष्याकविमलंम
नः

भक्तिः सेवानस्याः द्वयंसमप्रांयंभेदसंबद्धे देवोपांशेदीनतालेशमपि
विलक्षणक्षितापकेकेविदेवभेदविगलनादृष्टनिर्मलतहृतप्रवस
धामयमानंदरससारेवपुः स्वरूपंप्रास्वादयंति चक्रुर्वंति देवोपांश
मिति प्रत्यायमाशयः द्वैतभक्तेः प्रदेहृतभक्तिः सद्यः समावेशमयी
द्वैतभक्तिस्वतथात्वाभिवनाकांतमयी ११ तीर्थदृशः शास्त्रदृशयो
पतोधीनाः ततोभिन्नायस्मादिन्नतानामधीतेरेवाख्यातेः द्वैतंभवति
तवेवस्नतः भक्तानोऽलमेकमहितीयंवस्त्तवनिष्प्रतिद्वंद्विनाथि
द्वैतेनरागतसेदीप्यसे १४ यस्यभक्तिमतोमानावमानयोः रागादीनां

उ. स्तो. टी. ५७

57

चयोनिष्ठाकः निःशेषेणापचनेन दग्धबीजकल्पतापादनेन तेन दे
त्वनामनः स्वान्ते विमलमकलंके १५ महीयसामिति ईयसुनोया
माशयः समस्तामिकेन तानि तेनाभक्तानां च तत्रभक्तानां तत्र गाढे
वोपकारस्य जयादिशेषः १६ भक्तिरेव स्वयामृते माय स्य स्नानपा
नादिविधेः स्वर्गद्रुमादिफलस्यापारग्रामस्य साधनेन प्रारब्धि
मध्यान्तदशासु प्रारम्भमध्ये प्रान्ते च व्याप्त्या अव्यापारांगां उत्तैः स्वलो
सिकापरमानन्दविश्रान्तितम् १७ येनेति हेतौ तदितिनस्मात्
लोकयात्रा च कीर्तनादिमतीव १८ विपक्षायाः परपरिश्रणीया

यस्यासौ भक्तिमांल्लोकस्तत्त्वपशीलः कथं भवेत् ११ यस्मादेषां
पकारोपि येषां भक्तिविषाञ्चितः तेषां महीयसामग्रेकतमे
तानशालिनः १६ यत्र भक्तिस्वयाज्ञानपानादिविधिसाधने
नस्य प्रारब्धमध्यान्तदशासु द्वैः स्वलोसिका १७ कीर्तिश्चिन्ता
पदेमत्पः स्तोयेन त्वमेव ततत् भवद्भक्तिमतोऽस्त्वाच्चालोकया
त्रा भवन्मयी १८ भुक्तिस्तत्रा विपत्तायाभक्तेरेवत्वयिश्रभो ता
स्मामादिदशास्फा शुक्लकल्पावयनतः १९ दुःखागमोपिभूया
मेवद्भक्तिभरितात्मनः त्वत्पराचीविभोसाभूद्यपिसोल्लपरस्परा

प्रायदशास्फाइति उत्तरोत्तरप्रकर्षसाधनाप्योशुक्लाप्रपित्र
ष्यमभूमिकायालब्धास्थितयः शुक्लकल्पा इति मनाच्छा दे
णास्वरूणाशुक्लयोतत्वशुक्ताः २० त्वत्पराचीनत्वपराज्मुखी
२१ यावत्त्रपरमेश्वरः प्रीयते तेन तावद्भक्तिः यावच्चतत्समा
वेशमयीभक्तिः तनावत्परमेश्वरः प्रीयते भक्तिमतश्चिदा
नंदमयं वपुः प्रकटयति तदेतदन्योन्याश्रयं यथायेना
प्रकारेणयथाशुक्लंभवति तथात्वमेव प्रतिद्वंद्वेटकारिणः

स्वांतं याउभयं चाद्रयसि नत्वत्प्रकृष्टप्रकृत्यः प्रभवंति २२ भक्त्या
मृतः स्पृष्टः आत्मा येषां तेषां सर्वेऽत्र स्युर्यामयः नेहि सर्वात्मिकेन प्रा
प्नुति २३ अस्मिन्नेवेति सर्वजनातिज्ञौरे तेन आपानमात्रे यद्यपि
भक्तिमता लोकवदेवजगज्जाति तथापि स्मरणमानमेनदेषां प्रकाशा
नंदघनमेव २४ गुह्येरहस्यरूपेपरे पूर्णे असाधारणनामोदीरणानि
रतिशयताख्यापनाय किमित्यसमानं वक्त २५ वीप्सायामेवं वै

तेभक्त्याश्रीयसे भक्तिः श्रीतेत्वयि वनायायत् तदेवोक्त्वा श्रयंयु
के यथा वेद्यत्वमेव तत् २२ साकारो वा निराकारो वा तत्वाद्विरेव
वा भक्तिमतामनंतानाथ सर्वथाऽसि स्वयामयः २३ अस्मिन्नेव
जगत्यंतर्भवद्भक्तिमतः श्रुति हर्षः प्रकाशनफलमस्य देवज
गत्स्यते २४ गुह्ये भक्तिः परे भक्तिर्भक्तिर्विष्णुमहेश्वरे त्वयि
शंभो शिवेदेव भक्तिर्नाम किमप्यहो २५ भक्तिर्भक्तिः परेभ
क्तिर्भक्तिर्नाम समग्रकरा नान्यविशेषमिपत्नीश्या भक्तिर्भेदपरे त्वयि
यतोऽसि सर्वशोभानां प्रभवाय निरीशानत् त्वयिलग्नमनेशेषण
स्वेनवायदिवान्तरेण २७ यावेदकादाचवेद्याद्येषां संवादनाथ
नि भवताऽनवियोगिते जयंति भवज्जपः २८
गो

वर्णं प्रत्ययति परं तीव्रापापायि रूपा समग्रकरा प्रभ्यासाधनयो।
ते प्रदीमानिज्वालावज्जगिम्ब्ह लसंतीप्रकं चैनत् २६ अस्मिंश्च यतः
सर्वासां शोभानां दीप्तीनां च प्रभवः अतो लोका ये त्वयायदन्त्व
मितिजानंत्वकेश्वरणं चैतत्रुपादेयं वातत्वयि वेल्लयं समावेषान
संवर्ह्नतदनर्घमेव भवति २७ संवेदनाधनिसंविन्मये वेद्यवेदकत्वो
भयोऽयेषां त्वयानवियोगः तेभवंतप्रीत्यासेवमानाजयंति २८

३.स्तो.
टी.
५८

58

संसारसदसोबाह्येसंसारसभाबहिरनियन्त्रणएवपदेकेचिद्विशिष्टा
दर्शनादिपदस्थैः निमीलनसमाधिपरैर्योगिभिः परिरभ्यसे परैर
न्तर्भावयतोयुक्तितत्त्वततयोमीलनसमाधानविदग्धैः पुनस्तत्रैव
संसारसभामध्यएवत्यक्तयन्त्रणैः परिहृतध्यानोच्चारकरणाद्याया
सैः ताम्पद्रिणीकान्तरागविवशैः गाढानुरागिणांहेदृश्यैवस्थि
तिः २९ शिवपादपद्मयुग्मं आश्लिष्टं शिवे विद्रवंवदेनामि स
माविशामीतियावत् कीदृशा पानाशनप्रसाधनसंभुक्तसमस्तवि
षयापानेनरक्तेनस्थिमा अशनेनकवलीकारात्मनासंहारेणप्र
साधनेनप्रकर्षेणस्थितिसंपादिनासर्गेणचसमस्तं भुक्तंपालित।

संसारसदसोबाह्येकेचित्त्वंपरिरभ्यसे स्वामिन्नेस्तत्रैव
ताम्पद्रिस्त्यक्तयन्त्रणैः २९ पानाशनप्रसाधनसंभुक्तसम
स्तविषया प्रलयोत्सवसम्भ्रमयादृक्पद्मयुग्मंशिवंवदे १

मभ्यवहृतेवतयासमस्तंसमस्तं त्रिंसविश्वंययानयैरूपयाश्रेयः
स्वभावयाशिवा अतएवप्रलयोत्सवेनदृष्टिस्थितिसंहाराणामपि
संहरणात्मनाश्चर्येणसम्भ्रमसयासातिशयेस्फुरत्तयातथापानेनसा
हरणेन अशनेनन अवशिष्टशल्कप्रायवस्तुभक्षणेन प्रसाधनेनतद
वशिष्टेनसमस्तंसंस्कारशेषमपिविषयया अतएवविश्वस्यप्रलयो
त्सवेसम्भ्रमसयासत्त्वरया वाद्यक्रमेणापि तर्कादेःपानेनमांसादेरश
नेन अस्थ्यादेः प्रसाधनेनभूषणनाकारणेनसंभुक्तंसोपयोगपात्री
कृतंसम्यगस्तंचात्ममेवतिसं समस्तंचषट्त्रिंशत्तत्त्वमयंविश्वंयया
प्रलयोत्सवेकल्पितसंहृत्यपदप्रलीननाकरणाक्रीडयासम्भ्रमया
प्रोद्धृतया अन्तरणनशानापिपानचर्वणामंडनैः संभुक्तम ॥

सौभाग्यतो नीतं समस्तविभवद्रूपं विश्वं यया संदर्य्यो साध्वकर्षेण
योऽस्वे ऽभयानंदसमापन्नात्मनि स्वरमसामतो शक्तिमेतमाप्त्रा
ध्यती भवति १९ हे विशेषतवाश्वो परमाश्चर्य्यापरमशिवरूप
ईश्वरता जयति यद्यस्मादियमीशितत्वेन भिन्नेन ईशानीयेन वा
स्त्रनाथ्यस्यास्वात्मसत्कृता शेषविश्वनात् अपराविपरमशिवा
पेक्षया स्थलापि सदाशिवेश्वररूपानवसंवेद्यनीश्वरता तथैवेति
अपूर्वो जयतीत्यर्थः ययेदं जगद्य्येति नीलसुखादि देहादि मे

परमेश्वरता जयमस्वीनवसर्वेशायदीशतव्यस्यता अपरा
पितेष्ववते ययेदं जगदाभाति यथा न तथा न भाति २१ इति श्री
मदुत्पलदेवाचार्यविरचितायां परमेश्वरस्तोत्रावलीपाशो
उद्देदनामनि षोडशे स्तोत्रे श्रीक्षेमराजविरचिता विवृतिः १६
ओं अहो कोपि जगज्जैत्रः स्फारः सञ्जामहोत्सवः यतो मृतरसास्वा
दसमस्तं पददत्पले १ व्यापारः सिद्धिदाः सर्वे यथावत्सुसृजाः स
ताः भक्तानां तन्मयाः सर्वे स्वयं सिद्धयपवते २ सर्वदा सर्वभा
वेषु युगपत्सर्वरूपिणि

देन प्रभाति तथा तेनैव प्रकारेण भासमानेसन अहंताप्रकाशस
मरसीभूतत्वात् एवमात्मन्यसमकस्याः प्रकाशस्यैवं सत्त्वमी जगतः प्र
काशएवास्ति स्वात्मनः स्वपरात्मभिरिष्यि स्या भातीत्यर्थः २१ ॥
एवं स्तनुभवसात्विकः स्वाडुरानंदमयः कोपीति समावेशात्मा
स्रजामहोत्सवो जयति यतः स्रजामहोत्सवादमृतमिवाध्याप्रपि स्व
रतास्वादमलंदत्ति आनंदप्रभवास्वमत्कारमेव गृह्णंति १ एतत्स
नोपक्रमव्यापारास्ते तावत्सिद्धिदः भक्तानां तत्साक्षात् एव सिद्धयः
तन्मयत्वेन प्रकाशमानत्वात् २ युगपत्सर्वरूपिणि प्रक्रमक्रोडी

ह्मनाशेषनिर्भरं त्वां सर्वकालं सर्वत्रैवप्रविश्रांतिं कृत्वाप्रचेतिय
तेममप्यपिष्टादेदेवतारूपाः ३ ध्यानप्रयासकरणादीनप्युपल
त्तयति तेनैतेनउक्तायासकरणध्यानायायासस्यतिरस्कारेण अपह
स्तेन नयत्तस्य शैनोत्सवः सिद्धोप्रयत्नसिद्धः सएव भक्तानां
पूजाविधिरितिख्यातः यथोक्तं निर्विकल्पे महाव्योम्नि सा पूजा।
ह्यादराल्लयः इति एषसएव पूजाविधिर्ममसदास्तुमे ४ विभुवति
पूजाकर्तेऽभेदेनाज्ञानात्मएव वित्तमयः शिवैकप्रथात्मसम
तासारभक्तानांसदैवास्ति तथाभङ्गावनारसएव पीयूषरसः

अप्रैवेतिनामविश्रांते यत्ममते यादेवताः ३ ध्यानायासतिर
स्कारसिद्धत्वद्दर्शनोत्सवः पूजाविधिरितिख्यातो भक्तानांस
सदास्तुमे ४ भक्तानां समतासारविश्ववस्तुमयः सदा त्वद्भा
वरसपीयूषरसेनैषां तर्पणं ५ यस्मानारंभपर्यंतो न च का
लक्रमः प्रभो पूजात्मासौ क्रियातस्याः कर्तारः त्वज्जुषः परं ६
ब्रह्मादीनामपीशास्तेनैव सौभाग्यभागिनः येषांस्वप्नेपि
मोहेपिस्थितस्त्वत्पूजोत्सवः ७ जपंतोप्यहसंतोप्यस्माता ध्यायंता
न च केवलं भक्तानांभवदभ्यर्चामहोयावदातदा ८

तेन सदैषामर्चनमस्ति ५ न च कालक्रमः इति मध्येपि क्रमवत्ताना
स्ति असौ समावेशविश्रांतात्मा क्रियातस्याश्च त्वज्जुषः त्वत्समावेश
नवत्ता एव परं कर्तारो नान्ये ६ निःसामान्यमहैश्वर्यसमावेशशालि
त्वाद्ब्रह्मादीनामपि आनंदरसनिर्भरत्वात्सर्वस्पृहणीयाः स्वप्नेपिमो
हेपीति न केवलं जाग्रति यावत्स्वप्नसुषुप्तयोरिति स्मरसोदितत्वत्स्प
र्शनोत्सवः त्वत्समावेशाभ्युदयः ७ जपध्यानादिपदे तावदीश्वरपू
जापरा भवति भक्ताः पुनः सदैव तत्पूजनोत्सवावेशिताः ८

ईशा इति वस्त्वेवेत
त् न त्वर्थवादः सौ
भाग्यभागिन इति

भवत्सेवैव सुधास्वादसंभोगः तेन यः सद्वो भक्तिमान् तस्य ब्रह्मादी
नां मध्यान्तकः समः न कश्चित् अत्र भक्तिकृत्केवु ८ जगतः षट्त्रिंशत
त्त्वमयस्य स्थलसूक्ष्मादेर्देहस्यान्तर्द्वारेण विश्वस्यात्मभ्विगलन्स्वरूपतया
प्रावेश्यमेव गनयति यो भवत्सेवा महोत्सवः तत्र यत्किंचित्स्मर्यमाणे दाल्म
कं रूपं स्वे स्वरूपं प्रापणीयं प्राप्यते तेन दुष्कापेव विद्यते १॰ यामुनेजः ष
ट्त्रिंशत्तत्त्वानां कर्माणि कायवाक्चित्तचेष्टाख्यानि तैरिंके प्रतिभिन्नानि
ख्यामिकैर्देहप्रभो तामचैय देहादिषट्त्रिंशत्तत्त्वमयं कठिनतद्रवत्व
प्रकाशमानत्वावगमादागमेषु बहुधा प्रतिपादितं तथा त्रिशिरः

भवत्सेवासुधास्वादसंभोगसुखिनः सदा ब्रह्मादीनामपि त्व
म्भक्तानां मध्यस्थिकः समः ८ जगन्तो भैक जनके भवत्सेवाम
होत्सवे यत्प्राप्यं प्राप्यते किंचिद्दुष्कापेव विद्यते नतत् १॰ तद्वा
त्रिविनयेभ्यत्रावाषट्त्रिंशत्तत्त्वकर्मभिः कायवाक्चित्तचेष्टा।
येरचैयैव्वोसदाविभो ११ भवत्सेवामयानंगसंभोगसुखि।
नो मम प्रयान्तु कालः सकलो मन्तनापीयदर्थये १२ भवत्सेवा
मृतरसाभोगलम्पटता विभो विवर्धतामनुदिनं सदाचफलं तो
मम १३

स्वात्मेव सर्वदेवमयः कायरसम्प्रक्रम्य पृथ्वीकठिनत्वेन द्रवत्वेभः
प्रकीर्तितमित्यादि त्रिशिरोभैरवः साक्षात्सर्वविश्वव्यवस्थितः
रूपेण तत्र उपदिष्टं ११ भवत्सेवामयोयप्रासंगस्तेन तन्मयत्वेन यः
संभोगस्तेन सुखितो निष्कृतस्य मे सकलो निरवशेषः प्रये।
तो निरवधिः प्रयातु इति ईयदर्थये न तन्मतत् १२ यावद्याव
द्भवत्सेवामृतरससंभोगो मया प्राप्यते तावत्तावदधिकमधि
कं तत्रस्पृहणीयाल्पतामेव विवर्धतां तदुक्तं प्रसमासाद
न फलेन च सदाफलता १३ ॥

जगतो विश्वस्य विलयेन संहारेण जातो यः सुधामय एव रसः ते
न निर्भरे परिपूर्णे त्वन्मन्दिरे त्वामेव महात्मानं विश्वव्यापकं सदा अ
वेत्य ग्रहमासीयस्येया १४ तव पूजाविधौ भक्तैः स्वादुचमत्कारसदा
मनो निवेद्यते न येवाद्यते कीदृक् अशेषवासनात्मानो ग्रन्थयो वैधाः
तेषां विच्छेदेन विदलनेन सरलस्य हृत्स्मक ऊस्तति कौटिल्य १५ इमाः
करणवृत्तयोपि वस्त्रादिदेव्यः विषयान् रूपादीन् तिष्ठायेव प्राक्र
म्यवस्थितत्वात् दिव्यनाटयक्रमेण भक्तानां त्वत्पूजार्थमंतरसतास
वैशेषयंति १६ भक्तिसंवेगमहोत्साभक्त्यादिकं तेनेतस्तेन विवशा।

जगद्विलयसंजातसुधैकरसनिर्भरे त्वद्धाम्नि त्वां महात्मानम
वेक्षामीयमवेदा १४ अशेषवासनाग्रन्थिविच्छेदसरलं सदा म
नो निवेद्यते भक्तैः स्वादुपूजाविधौ तव १५ अधितिष्ठ्यैव विषया।
न्निमाः करणवृत्तयः भक्तानां प्रेषयन्ति त्वत्पूजार्थमसन्तामेव १६
भक्तानां भक्तिसंयोगमहोत्सवविवशात्मना कोऽप्यनिर्वाणहेतुः
स्यात्वत्पूजामृतमज्जनं १७ सततं त्वमसदाम्ब्वेवास्वपापानमहोत्स
वः त्वत्प्रसादैकसंप्राप्तिहेतुर्मे नाथ कल्प्यतां १८ अनुभूयासमी
शान प्रतिकर्म क्षणात्क्षणं भवत्पूजामृतापानमदास्वादमहासुखं १९

त्मनां प्रज्वलितानां त्वत्पूजामृतमज्जनादन्यो निर्वाणहेतुः न कश्चि
त् १७ त्वमदाम्भवी प्राग्वत् सेवानंदप्राप्तिप्रदत्वात्स्वधापानमहो
त्सवः कीदृक् त्वत्प्रसादस्याविदानंदात्मकत्वात् स्वरूपैनैमित्यस्ये
कः संप्राप्तिहेतुर्यस्य स मे सततं कल्पतां चरतां १८ प्रतिकर्म प्र
तिव्यापारं क्षणात् क्षणं भूयो भूयः भवत्पूजामृतापानस्य संबंधी
मदप्रधानो हर्षप्रबलः आस्वादस्तदुक्तां महासुखं परमानंदम
नुभूयासम् आस्वादे विशदः पर्यन्तमहतीमत् पूजास्वादस्य च १९

प्रागसम्यक्प्रावृत्तात्वेषामाकांक्षाविदलितयतः ततोदृष्टार्थएव
त्वत्पूजायामहोद्यमः तथाहि तदेवपूजासमयएव असंभाव्यसुख
परमानंदंतेभक्ता आस्वादयंति २० लवोपीमेइदमाक्रांतेलौकिक
सुखात्मसुखोन्मेवकृत्रिमत्वात् यत्त्वकृत्रिमः समावेशानंदः सैव
पारमार्थिकी सुखसंपत् २१ पूजासुखसमावेशकलासुध्यानादियत्नं
विनासिद्धप्रस्फुरंतीनद्धामनिश्चितिः सेतिलोकोनयाभक्तानांजाय
तेकथंविषयाणांकुसुमधूपविलेपनादीनामन्वेषाभासः मार्गेण
प्रतीतिःसएवायासस्तंविनैवतद्विरहेणार्थः २२ इतिशिवात्मा।

दृष्टार्थएवभक्तानांभवत्पूजामहोद्यमः तदेवयदसंभाव्यंसुख
मास्वादयंतिते २० यावन्नलब्धस्त्वत्पूजासुधास्वादमहोत्सवः ना
वन्नास्वादितोमस्मैलवोपिसुखसंपदः २१ भक्तानांविषयान्वेष
णायासायासाद्विनैवसा प्रयत्नसिद्धत्वद्धामस्थितिःपूजासुजायते २२
नप्राप्यमस्तिभक्तानांन्यदेषामस्तिदुर्लभं केवलंविचरंत्येतेभ
वत्पूजामहोत्सवाः २३ अहोभक्तिभरोदारचेतसांवरदत्वयि श्लाघ्यः
पूजाविधिःकोपियोनयाच्ञाकलंकितः २४ कानशोभानको।
ह्लादःकासमृद्धिर्नवापरा कोवानमोक्षःकोप्येषमहादेवोयदा
प्यते २५

कस्त्वत्स्वरूपलाभाद्भक्तानांप्राप्णीयंदुर्लभंवानकिंचिदस्ति भक्ता
स्त्वतीवांछकेवलमप्रयोजनमेवविचरंति २३ उदारचेतसस्त्वत्त
तएषामेव योवरदमपित्वांनकिंचनयाचतेकोपीत्यलौकिकः
२४ कोपीतिविदात्मा महेश्वरोयदवाप्यते साशोभादीभिः कानसर्व
मर्थः एवमन्वत् कोवानमोक्षइति सांख्यवैष्णवकुलाकुलपाशुप
तादिमोक्षातिशायिनः परमानंदसारस्यविश्वपरिस्फुरणात्मनःस्व
रूपमोक्षस्यलाभात् २५ ॥

३.स्तो टी. ६१ अंतःसंविदुल्लसनात्मना स्वच्छाछेन विश्वप्रतिबिंबनक्रमेण भक्तिपीयू
षेण समावेशात्मकेन पोषितं पारतेनतास्त्रमिव कालिकान्तरेण
न देदीप्यमानकल्याणमयीकृतमिदं ममशरीरं भवत्पूजोपयोग्या
यास्तु समावेशरसे सिद्धमपि तथ्यव चिदानंदघनेन प्रविश्य विलीय
तां २६ जगतां कालाग्न्यादिसदाशिवान्तानामीशः स्वामी स्वतंत्रो हं त्वा
त्प्रसादपूजाह्लादपरतंत्रः स्यां एतदेव हितरसायनं जगदैश्वर्यं स्वातं
त्र्यं चैतदुत्तरसंधिः २७ परमेश्वरं चिदानंदघनमपि पश्येयमपि स्पृ
शेयमिति यत्तद्ध्यानेदर्शनस्पर्शनमेव तत्साक्षात्कारो केशामपीति

अन्तरुल्लसदच्छाच्छभक्तिपीयूषपोषितं भवत्पूजोपयोगा
य शरीरमिदमस्तु मे २६ त्वत्पादपूजासंभोगपरतंत्रः सदा
विभो भूयासं जगतामीशान एकः स्वच्छंदचेष्टितः २७ ध्यान
दर्शनस्पर्शनैरपि केषामपि प्रभो जायते शीतलस्वादुभवत्
नाममहासरः २८ यथा त्वमेव जगतः पूजासंभोगभाजनं तथा
त्वं भक्तिमानेव पूजासंभोगभाजनं २९ कोप्यसौ जयति स्वा
मिन्भवत्पूजामहोत्सवः षट्त्रिंशतोपि तत्त्वानां क्षोभाय
योहलसत्तलम् ३०

सात्ताबद्दत्तुरहीनानां शीतलस्वादुभवत्पूजामहासरो जायते सं
तापहारि चमत्कारं तत्पूजापरिशीलनः समुद्धीनव पवोमाघनेरमर्थः २८
जगतो विश्वस्य मध्यात्त्वमेव व्याख्यातरूपस्य पूजासंभोगस्य भाजन
मास्पदं यथा हे ईश स्वामिन् तथा भक्तिमानेव समावेशशाली व
नाहंशः पूजासंभोगस्य भाजनं निर्वैनकरसध्रुः २९ कोपीति समा
वेशशाली प्रमाविति स्वामिनि स्फुरतः षट्त्रिंशतोपि इति देहाप्र
पाणान्तहारेणान्तदाह्यानां तत्त्वानां क्षोभः इति संविद ग्रिसोषवेषस ३०

तत्पूजार्थमुपकरणानि कुसुमादीनि येषां भक्तिपीयूषवारिणा
समावेशामृतरसेन पूजनानि भवन्ति तदात्मकत्वेन शिवतादात्म्यार्थः
पूजा हि निर्जायते तेभ्यो नमः ११ मन्त्राणामननत्राणप्रेम्णा चिन्महा
त्म्यप्रकर्षेण प्रदातव्याः शिवोऽभूत्वेति स्थित्या संपाद्यास्तदात्मता । पू
जारम्भ्यानां चिन्तयित्वा मन्त्रास्त्वेवारयिषात्मकपूजाविधृत्माया
मेवोदयस्त्वस्येति नीता भक्तिप्रकर्षाच्छ्रीवोऽथ भक्ताः स्वात्ममेव
परेद्दणां रूपेणानमोति नवर्त्तते ११ उत्कृहेरिति महाविकासमुत्कया
श्रीभैरवीमुद्रानुप्रविष्टैः स्वधामेवनामृतपानेन जगतीसमस्ता

नमस्तेभ्यो विभो येषां भक्तिपीयूषवारिणा पूजामेव भवन्ति
तत्पूजोपकरणान्यपि ११ पूजारम्भविभोध्यानात् मन्त्रा येयात्तदा
त्मता स्वात्ममेव परेभक्ता मातिहर्षेण न क्वचित् ११ राज्यलाभा
दिवोत्फुल्लैः कैश्चित्पूजामहोत्सवे स्वधामसेवने सकला जगती
संविभज्यते ११ पूजामृतापानमयो येषां भोगः प्रतिक्षणं किं दे
वा न तत्र भक्तास्ते किं वा केऽप्यन्यजनाः ११ पूजोपकरणीभूतवि
श्वावेशेन गौरवं ग्रहो किमपि भक्तानां किमप्येव च लाघवं १९

वेद्यवेदकवर्गः संविभज्यते परिपूर्यते स्वधानन्दमयी क्रियते राज्य
लाभोत्फुल्लैश्चोन्मेवसवीभूः आसवेन संविभज्यते इति सप्तमम् ११
भोगाश्चमत्कारः प्रतिक्षणमित्यविच्छेदेन केऽप्येव निर्लोचनैरपि
लीलन्मशक्याः १४ पूजायां यदुपकरणीभूतं परिकरीभूते विश्वे
विषयत्रिंशत्तत्त्वरूपे शरीरे वा होचनस्य यथावेशः चित्तमावत्प्र
वेशः तेन ग्रहतग्रहो आश्चर्यं किमप्यसामान्यं भक्तानां गौरवं प्रभावि
तत्वं लाघवं च प्रयत्नेनैवाशेषस्वीकारित्वमथ च मायीयभेदभार
निवृत्तः गौरवं च कथं लाघवमिति विरोधच्छाया १५ ॥

एतावन्मयानि विश्वस्य वेद्यस्य विक्रमि विश्रान्तिदायी देवताचक्रोपयया।
मयानि अक्षाणि इंद्रियाणि तेषां विक्षेपः स्वविषयग्रहणपरत्वेन स
प्रवृत्तो भोगाकुलता तत एव चास्य वेद्याक्षेपयाभिमतादपि भक्तानाम
मृतस्य महानंदस्योद्गम उल्लासो ग्राह्यग्राहकविक्षेपेपि भक्तानां चि
दानंदाभिव्यक्तिरेवेत्यर्थः तदुक्तं ग्राह्यग्राहकतावपितत्स्वभाव इति
यथा देवानां क्षीरसमुद्रक्षोभादमृतस्य सुधाया उल्लासः तथापि स।
तावन्मयस्य सकलस्य नायाराजात्मनः अक्षस्येन्द्रस्य यो विक्षेपः आकर्षा
पकर्षक्रमः स एव क्षोभ भयति १९ यथा कामयेन्द्रभोगं स्मरयति त
था केवि सकलं कोत्थितः एतावन्मते तेनिष्पन्ते पर एके च देवस्य या।

एतावन्मयात्तविक्षेपक्षोभादेवामृतोद्गमः भक्तानां क्षीरजलधि
क्षोभादिव दिवौकसां १९ एतां केवलममृतं येन कामडुच्चामि
व सुधापायायाधिकरसायये मन्त्रेश्वरापरे २० भक्तानामन्तवि।
क्षेपोप्यवमर्शसारसंमतः उपनीयकिमप्यन्तः प्रत्याहार्यो महे।
श्वरे २१ भक्तितोभवशादीशस्वात्मश्वभ्रेणैर्वर्णनत्वयि ॥

पारायिकाः अमृतपानानि पायी रसः श्रमरयस्या लो एतावन्मेव काम
येत्वमेतत्स्वलोः सेनोपयंति पिबंति सद्य एव चमत्कुर्वंतो मध्ये: २० अ
न्तर्विक्षेपः इंद्रियप्रसरो लोकसंसारत्वेन संमतः किमपीत्यलौकिक
मानंद के उपनीय प्रापय्य भक्तानां करणैश्चक्रप्रसरस्याविष्टानां
अर्वीमहेश्वरे स्वरूपविश्रान्तिं प्रस्ताति तथा च ममैव प्रत्तामेदर
मंथितानामममहाभेदोदये कृतानां तत्तेपविवर्तनाभिरभिनोदयापाय
तान्पादयात् वं विना थ विकल्पैरविविरहं अनीरनादमपेपायेपायम
लेपिवति जगतिस्वात्मास्वापप्रवामराशंति २१ त्वयिस्वात्मश्वभ्रेयद्भक्ति
तोममभावेशावेवप्रपादचेनं अशेषस्य विश्वस्य सार्वेनं तत्स्वित्रमाध्वर्ये

दैन्यायनं भवति न कोविहीनेनो फलति अन्येषां हे तदा कांतस्य
यानमेव केवलमेवं यावत्श्रुत दीनतया लौकिकाः स्पृहया पर
पार्यंतिकमानेन दृष्टविभवादिफलस्यापि फलत्वेन परं च स्वर्गादिफलं 
केषांचिदिति भेदनिष्ठानां त्वन्मदाश्रये त्वदीयं पदं श्राम्य उपचारप
दक्रियास्यः आराधनोपायमात्रमेव भक्तानां तु भवदेकात्म्यस्वरूपाया
निर्वृतेः प्रसरो विकासः १७ स्त्रानामनागपि विकल्पितया नास्था
भावेप्रसवायः यः प्रक्रियाशास्त्रेषूक्तः आश्चर्यं उ त्वदिदं भक्तानामादे
व निरर्गलैः विसृत्वैरिति कर्तव्यतानियमानियमैः संवद्धरूपापि प्रस

चिद्वैदैन्यायनो यावद्धीनतायाः परं फलं १८ उपचारपदेष्वना
केषांचित्त्वन्मदाश्रये भक्तानां भवदेकात्म्यनिर्वृतिप्रसरस्तु सः
१९ अपि संवद्धरूपाणां भक्तानां मादनिर्गलैः वितन्यमानाल
भैनैः प्रतिष्ठां त्वयि कामपि ५० स्वादुभक्तिरसास्वादंत्वयी
भूतमनस्त्वं शंभो त्वमेव ललितः स्त्रानां किल भाजनं ५१

मंनस्यापि प्रर्वाचीनवितन्यमानानाप्रसाद्यमाणाकामपीति क्रियानिष्ठैः से
भाविनमपि प्रशक्यामस्मामान्यांप्रतिष्ठां समग्रामभिप्रायेणावस्थि
त्वयि लभते रत्नभुतधनिः ५० स्वादुः चमत्कारसारो यो भक्तिरस।
स्तस्यास्वादनेन तन्मयीभूते चलितं वा चरस्यं यन्मनः ततः श्रुतं च्य
वनं प्रसरो यासां स्त्रानां विस्मापणक्रियाणां तासां ललितो
रुचिरः उचितस्त्वमेव विरामात्मा शंभो श्रयो नियेभाजनमाश्रयः
किलेति प्रसिद्धौ एतदेव युज्यते रम्यं स्वः अन्यस्य ब्रह्मादेर्भेदमया
त्वेन दृग्गर्वीपात्रत्वाभावात् स्त्रानामिति बहुवचनं विचि।
त्रविस्मृतिस्तास्त्रां प्रदर्शनाय ५१ ॥

उ. स्तो. टी. ६३

63

भवतस्त्रिजगत्स्य सृजाविधौ प्रवशपकार्यायामर्वीयां मम साधनानि
वत्सरादीनि कारणानि परिस्फुरणानि निरस्यापादिदेवीव क्रोल्लासमया
नि अतएव विस्मरीचिमयत्वाङ्कुरानि भक्तिमेति विश्वापिएन त्व।
त्सेवापराणि कदाचिदपि पाशवत्वा मनाप्रष्टुत्वात्स्थिराणि नित्य
मोहरूपेव भवन्तु ५१ इमामेव दशां विमृशन्नाह शक्तीनामुल्लास।
प्रसरादिप्रभवशीलप्रभो अशेषाणां प्रजानां विचित्राणां सकोशे
शोभनं गजनं रूपेण त्वत्प्रजाकर्माणि श्रीचिदानन्दघनस्त्रीमुखानमै
रवसरूपविश्रान्तौ करणाहेदस्य रश्मिचक्रस्य अहो कापि स्वसंविन्मा

परिस्फुरणानि शुद्धानि भक्तिमेति स्थिराणि च भवत्सृजाविधौ न
थ साधनानि भवन्तु मे ५२ अशेषप्रजासकोशे त्वत्सृजाकर्म।
णि प्रभो अहो करणाहेदस्य कापि लक्ष्मीर्विजृम्भते ५३ एवमेव पेश
शलिमा नाथ तवैव किल दृश्यते विश्वस्यापि मर्त्यैर्यदष्टमे
यश्चिलम्भने ५४ सदामूर्तीदमूर्तीह्यभावाद्यहाश्यभावतः उ
दयान्मे प्रशास्तस्य भवत्सृजामहोत्सवः ५५

त्रिकालस्त्रीः दीप्ति।

विजृम्भते स्फुरतीति महार्थपरिस्फुरणाः साम्यसमारोपदेशावधीनि इ
मानि सृजकानि उल्लसन्ति ५२ तान्येवाह पेशलिमा सरलतां तवैवेति
विहन्तनेन सर्वेषामात्मनो विश्वस्यरत्नेपि सदाशिवादीनामपि स्वामी
अर्थमेसमाविशपसेलम्भसे निरर्गलमात्मीक्रियसे ५४ मूर्तो भावोघ
टादिः अमूर्तः सुखादिः मूर्तो भावो घटस्य कपालानि अभावो विक
ल्पकल्पितप्रसज्यप्रतिषेधात्मा ततउत्पत्यादितिसमस्तभावाभावप
दमधरीकृत्य उन्मज्जनादित्यर्थः भवत्सृजामहोत्सवस्त्वहिक्रान्त्या
दयः भावादित्यादिकाल्पज्ञोपपंचमी ५५

सर्वचित्तवृत्तीनां कामादिभिः स्तोकारालेषामेवोपादानेऽपहारी
कृते विविचार्यतत्त्वेवार्पितैः तन्नतत्त्वशेषमिहर्षामर्षभयक्रोधैर्मुक्तो
यः स च मे प्रियः इत्यभिधानात् तत्र च श्रीमन्महार्थसारोक्तिमयेयमत्र।
लोके यश्च कोऽप्युदयस्थानीयः स तत्र अशेषकामनाथार्थीत्यादिकमपि
स्मितत्वं लोकवदुद्भवतामे निजनिजेषु अस्मिन्नेव जगति अवेद्यकाल
पानाशनवस्त्रमनुभंत न कोऽपि गत्वेत्यादयस्तत्र ग[illegible]णा अष्टत्रयकान
सेति उदयसमसमन्यशायास्तारिणः विद्यावतेसेवश्रमादः एव
मसेषवपितात्रेषु वंशायवहृत्रवितमस्ति तत्र अस्माभिनोहृदितमि
त्यलं सत्कामेवात्रमराम: ४९ अपि: भिन्नक्रमः तेन स्त्वेरपि क्रियमा

काम क्रोधाभिमानैस्त्वात्मपहारीकृतैः सदा येर्चयन्ति नमस्तेभ्य।
स्तेषां तुष्टोऽसि तत्त्वतः ४९ जयरेषभवद्भक्तिभाजोऽस्त्वाविधिः परा
यस्त्वेरः क्रियमाणोपिरत्नैरेवोपकल्पते ५० इति श्रीमदुत्पला
भिताकारोत्पलदेवाचार्यवक्रावर्तिविरचितायां परमेश्वरस्तोत्रा
वल्यादिकाशवह्नमाननामनि सप्तदशस्तोत्रे श्रीराजानकक्षेम
राजाचार्यविरचिता विवृतिः १७ ओं जगतोऽन्तरतो भवतस्सामा
अतेरत्नरवतोऽनवाप्तिभवेते जगदीशतवैवभक्तिभाजो न हिते[illegible]
मिहतोस्ति किंचित् १
णः योरत्नैरेवोपकल्पते रत्नविश्रां
तिप्रदो भवति समवद्भक्तिभाजो न तस्मात्वेषशालिनो यः रत्नैः
रत्नाविधिर्जयतीति शिवम् ५० इति टीकायां सप्तदशस्तोत्रध्याय: [illegible]
हे जगदीश येनैव विरूपस्यातरतोमध्यादाप्तिभवेते यस्मात्तेषांभ।
क्तिभाजां समस्तकामप्रभिन्नानविद्यानकत्वस्वरूपाणामिह जगति
हे तेन किंचिदिति सर्वस्याभोगकल्पनेन स्फुरणात् तदुक्तं योमां
पश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति इत्यादिगीतासु १

उ॰ लो॰
टी॰
९५
64

कच्चिद्देवेति श्लोकः कच्चिदिति तदुपायता या भोगे च भवानी पराश
क्तिः सकलः कलादिक्षित्यन्तः अर्थक्रमः प्रमेयराशिर्गर्भितः
शिविकाबीजवदन्तस्थो यस्याः परमार्थपदे गलितकल्पनायां
तत्रिकाहृष्टौ पुनर्जगत्त्रयस्यापि भवाति भवदात्मनः त्वत्तो भेदो
नास्ति किं पुनः शक्तेः २ लोकास्तावदवलेपवन्तः सन्तः स्वभगव
न्निविदात्मकरूपं भावानां न जानन्ति यतः प्रयत्नेन सर्वथा निश्चयेन
स्वभगा उत्कृष्टा एव निखिलाः सर्वे भावाः प्रकाशमानत्वेन चिन्मय
त्वात् पुनरात्मा भावस्वरूपज्ञाने आश्चर्ये आत्मनोऽपि रूपमुद्घट
मपि चेतो यत्नेनैव गृह्णाति समावेशयागारूढत्वरणारणाकाक्रान्तम

कच्चिद्देव भवान्क्वचिद्भवानी सकलार्थक्रमगर्भिणी प्रधाना
परमार्थपदे तु नैव देव्या भवतो नापि जगत्त्रयस्य भेदः २
नो जानते स्वभगमप्यवलेपवन्तो लोकाः प्रयत्नसुभगानि
खिलान्हि भावाः चेतः पुनर्यदिदमुद्घटमप्यवैति नैवास्य रूप
मिह हा तदहो हतोऽस्मि ३ भवन्मयस्वात्मनिवासलब्धसंपद्
गाभ्युत्थितपुष्पदृष्टिः नभोजनाच्छादनमप्यनुस्वमपेक्षते य।
लमहं नमामि ४ सदा भवद्देहनिवासस्वस्थोऽप्यतः परं दृश्यत

एष श्लोकः

पि यश्चिरेकास्पदनल्पभूते तत्र हतोऽस्मि व्यापादितोऽस्मि इति जगति
समावेशप्रकर्षमलभमानस्यात्मन उपतापोक्तिः ३ भवान्चिद्रूपः
प्रकृते रूपं यस्य तथाभूते स्वात्मनि निवासेन विश्रान्त्या लब्धेन संपद्
रेण परमानन्दभूतिप्रसरेण अभ्युत्थितो गाढमभेदेनावष्टब्धो पुष्प
दृष्टीयेन तथाभूतो नम्र यो भोजनमाच्छादनमपि नापेक्षते अपरन्या।
दाउहेति स्थिमात्मावहस्समपेक्षते: एनापरमेवतमहं नौमि ४ स
दा भवदीये देहरूपे चित्तेस्वरूपे निवसनेन वस्तुतः आनन्दमयो

प्यघलोकः तवैव स्तुतः स्वयः अनेदमयोप्यघलोकाः तवेछया
भेदप्रकारहरूपयाव स्मायाशक्त्या अतः परमतिशयेन तद्दुःखैरायाः
स्यते यत एवं यस्मात् तवेछया न निवृत्तयाऽवलिते विषयेत्वमेव भक्त
स्य तदिति तथा कुरु यथाहं त्वदर्चनानंदमयः स्याम् ४ स्वबेनेन अ
प्रयत्नेनैव उदिताया शुभदं द्रिहज्ञानं त्वत्समावेशमेयत मेवास्तु तथा
नेन उमसक विनो विश्रांतिमानसः सकलेषु हेयोपादेयाद्यभिमते
षु अर्थवर्गेषु व्यवहारेषु अहं त्वत्स्वरूपस्पर्शमात्रलोकयाऽभवेयं स्वा
नंदोल्लासमसारजगद्व्यवहारः स्याम् ६ सर्वदा सदा अनिशं निर्विघ्ना

तवेछयातत्क्रमेय यथाऽत्वदर्चनानंदमयोभवेयं ४ स्वरमो
दित शुभ द्रिप य हृदयज्ञानसत्तमानसकविताः सकलार्थेव
येषु अहं भवेयं त्वत्स्वरूपस्पर्शनमात्रलोकयाऽ ६ सकलव्यवहा
रोवैरेकट मतः स्फारितिविषियषुभो उपयाममपयाति वानिश
ममवस्तूनि निर्विभाति सर्वदा ७ सततमेव तवैव पुरेथवाप्यरहि
तोविवेरयम ह तया लालवोध्यत्य मस्मभवेत्समेन विजयेत
त्रयत्रभवन्मयः ८ मध्यवहारविषयसंतानममवयिविरूपेसु
टस्फुरतिसतिसर्वाणि वस्तूनि उपयांति अपयांति वस्तुसमानानि
संह्रियमाणानि वस्फुरंत तदाविशेषहसदाभावसर्गसंहारकत्वा
मिमर्थः उपयाममपयाति वेतिपाठे आगछतोपि दर्पणे प्रतिबिंब
वद्विलीयमानापव तनन्नवद्धिति मनागपि भजमाना भांतवृतिया
ऐयं चपवार्थेऽउधतो विनश्यन्त स्वलोकवदृश्या भाति तथा भाति
तिवायोऽर्थः ७ तवैवमंदेयि निस्शरेपकेशाक्रे पदेविचरीयशा
कसमावेशमालीस्ना अथवातयाविरहितरति संभवसमावेशम
यः अथवाभवन्मयइति तद्रूपोविश्वस्य भावो यत्र तविजये

उ. स्तो. नसर्वोत्कर्षेणवर्तिते मलतृणलवोपि मे माभूदित्यनेनोत्तरं सातिश
टी. यत्वेनाशंसापरमेतत् ८ ननुवितर्के नवभक्ताःभवदर्चनसंपदाव
६५ हिर्भ्रान्तिसंपदा उपलक्षितः इहसंसारमरुस्थो भवस्मानुद्रस्थानेरमा
थेचरन्तिव्यवहरेति कीदृशी भवदीयास्मरणान्तिकपादेगात्मवितः
समन्तान्त्यवद्भिः मम्पशीतलैः दुःखानलतापोपशान्तिदैरमृतसै
रानेरोल्लासैः समन्ताद्भरितेश्वरिते इति यावत् ९ महामंत्रः परवाग्रूपः
शुद्धाहंविमर्शएवशक्तिपाल्लाशातैः अस्तत्वात्तत्स्वच्छायया का
माशीतले भेदसंतापहारिणि त्वन्महावने त्वमेवचिदानन्दात्मा म

भवदंगपरिष्वंगस्पर्शामृततरैरभरितेसमन्ततोऽपि भ
वदर्चनसंपदेहमत्तोऽस्त्वसंसारमरौ नरेवरति ९ महा
मंत्रतरुच्छायाशीतले त्वन्महावने निजात्मनि सदाना
थ वसेयं तव पूजकः १० प्रतिवस्तुसमस्तजीवतः प्रतिभा
सि प्रतिभामयो यथा मम नाथ तथा पुरः प्रथां व्रज नेत्रत्रय
फुल्लशोभितः ॥

हावने विपुले विश्रान्तिस्थाने तत्र निजात्मनि स्वस्वभावे नाथ सदा
त्वत्पूजकः त्वदर्चाप्रीतो वसेयं स्थितिं विभीयाम् १० प्रतिवस्तु प्रतिभा
वं समस्तजीवतः सर्वेषां जीवानाम् असित्वं यथा प्रतिभामयः संवि
द्रूपः नीलादिग्रहणात्मतथा उपपन्ना प्रतिभासि अप्रतिभिन्नात्मा
पि वस्तुतः स्फुरसि तथा मम दासस्य नाथ पुरोऽग्रे सर्वत्र नेत्रत्रयेण
फुल्लेन च शोभितः निरतिशयायासापरतया भिन्नानेन सम्यक् प्रति
भिन्नानःसन् प्रथां व्रज प्रकटीभव समावेशेन स्फुरेत्यर्थः नेत्रत्र
यफुल्ले श्रमायरणाभिज्ञानोपलक्षणपुरे त्वपुनराकारेभ
रः समस्तजीवत इति योगपाम् ॥ ॥

अभिमानः अहंकार एव चरुः स्थालीपाकः तस्य उपहारो भगवतः अर्पणं
पराहंभावग्रहणं ततः कीदृशात् मम महेश्वरः स्वामी अस्मीत्येवंस्व
मताग्रयानः यो भक्तिरसः सेवाप्रसरः तेन कल्पितात् संपादितात्
परितोषंगतः प्रसन्नः सन् भवान् कदा सर्वत्र समदृशो दर्शनस्य पदं वि
षयातिभो भवेत् गलिते देहाद्यभिमाने तन्मयमेव विश्वं साक्षात्कुर्या
मित्यर्थः १२ अहं भवदर्चनविधिमात्रैकमग्नचित्तः आसक्तः सन् परमा
मृताब्धिमध्ये चिदानंदसमुद्रस्नातं वसन् सकले जनवृत्ते लोकचेष्टित
माचरेयं कीदृक् सर्वतः सर्वस्य एव मध्यात् किंचनापि अलौकिकमानं
दस्वरूपमभीष्टरसायनं आस्वादयन् १३ इह जगति यावत् किंचिदस्ति

अभिमानचरूपहारतो ममताभक्तिभरेण कल्पितात् परितोष
गतः कदा भवान्मम सर्वत्र भवेद्दृशः पदं १२ निवसन्परमामृता
ब्धिमध्ये भवदर्चाविधिमात्रमग्नचित्तः सकलेजनवृत्तमाचरेयं र
सयन्सर्वत एव किंचनापि १३ भवदीयमिहास्तु वस्तु तत्त्वं विवरी
तेकरवाणि पात्रमस्मि इदमेव हि नामरूपचेष्टाद्यसमेते हरते।
हरोस्मि यस्मात् १४ शान्तये न सुखलिप्सुतया मनागभक्तिसंभृतप
देशतः प्रभोः ।

तत्सर्वं भवदीयं तद्धि श्रुतिरूपमिति एतदीमिलेवास्तु अत्रार्थे तत्त्वे
विवरीतेकरवं भक्तिमान् पात्रं कश्चित् यतो यावदहं एतद्विचार
यितुं प्रक्रमामहे तावद्यदुपक्रमविचारः तद्भदीयमिदमेव अस्मा
कं मम तु भवसिद्धनामरूपचेष्टादि महेश्वरः स्मादिनामचिह्नेन रूपं
सर्वसृष्टिसंहारकारिणी चेष्टा आदिग्रहणात् सर्वज्ञतास्वतंत्रतादिरूपः
तत्स्वमेव स्फुरत् उद्धरते समावेशवैकल्यापादनेन विस्फुरत्तयापापात्
स्मान्संपादयति शुष्कं चैतत् यतस्तद्धरतीति हरः इत्यन्वर्थनाम्ना १४
भक्त्यासंभृतो मदीयत्वेन स्वतद्धाम सुविषये शान्तये दुःखनिवृत्तये

३. स्तो. टी. ६६

यास्त्वालिखिता भोगस्पृहास्तामनागपि नास्ति भक्तिसंभूतमदत्वा
देव नैव स्पृशः प्रभो इति सा त्वात्कृतस्याग्रे मोक्षमार्गणफलाप्यर्थनान
स्पृश्यते कीदृशस्य प्रभोः हृदयहारिणः प्रमात्रनाशमयतः अतएव
वयत्रो हृदयमेवहृतं तेनकथमन्तःस्मेरस्फुरितेषां समावेशपरत्वेनोक्ता १५
जागरादवस्थायाः सेवयिनीयाकाचित् जागरस्वप्नसुप्तमदशासमना
गितिसेक्रुपिनापि सा सर्वा भक्तिमतः त्वत्सनाथमनसः त्वदेयिशि
नविनस्य महोत्सवो महाक्ष्मदयः त्वत्सनाथतादेव १६ हे नाथ श्राम
नः मनः पर्यन्ते अत्तवलसेंद्रियग्राम सूत्रनयो व्यापाराः सर्वथा शिथि
लहृत्नयस्त्ववला अपियाताः भक्तिपत्वेन मोक्षणेण शुभिस्त्वितावो

मोक्षमार्गणफलापि नार्थना स्पृश्यते हृदयहारिणः प्रभुः १५ जा
गरेतरदशाथवा शुभा यापि काचनमनागवस्थितेः भक्तिभाज
नजनस्य साखिला त्वन्मनाथमनसो महोत्सवः १६ आगमोक्त
वलयस्य सूत्रयः सर्वथा शिथिलहृन्नयोपिनाः त्वामवाप्य ट।
फदीर्घसंविदो नाथ भक्तियन मोक्षणाकथं १७ नचविभिन्न
मस्त्यतः किंचिदन्यथ सुखेतरद्वयेन निर्मिते ।

विद्रूपपाप टफाप्रशिथिलाः दीर्घाश्चनैदेकास्येनत्वद्देवा
वस्थानयः शुद्धवुद्धरूपाः कथमिति स्वात्मसंवोधवि
लयः १७ आदिसर्गादोन्वया नचनैवभिन्नंकिंचित् अस्ति
अतस्त्वेनाथ्यस्तित्वतो विभिन्नं किंचित् अथवाशब्दः अथथ
सर्वस्य चैतन्यमानत्वेन विनमयत्वाद्दरासंभवः अथवा सुखेतरः
दुःखरूपेण किंचिन्निर्मितम् उत्कोटेवृत्तेनोः किंचित्सृष्टिः।
योसः अथ वैवं सर्वथैवं दुःखविभिन्नं व अपिरवशब्दार्थेः
वेदकान्याप्रतिभिन्नानाश्चैव पवव प्रसमविस्मयायाम

ग्रस्तमात्मानमर्थयेऽहमेतेन त्वं भंन मोऽस्तु ।१८ एवं विषमायां निषेध
एवं दावदग्धोऽति दीनस्याः अथ तेन न दहयपी हेषणयस्मरणेत
न उच्छलितशुस्त्राविते अतएव यौनं विकल्पमलेयस्यतस्यतथाद
लितः वृणिनोऽजेयः संशयएव वैरी रिपुर्येन तादृशः सतोमम त्व
दवलोकनेन चिह्नं न त्वदात्मस्मरणेन निरंतरं गतनमस्तु १९ हे नाथ त्वं
तावत् स्फुटं प्रकटं कृत्वा न तु रहितं मे न समाविश अथानंतरमेवं
विधेन विषमति उपजातस्मामर्थ्योऽस्मि अहं भवंतं सततमाविशेय
गाढावष्टंभेन स्वीकरोमि एवेति नियोगे लिङ् । यस्मादिति एवं सति

अथ चेद्दुःखि च मेदिव सर्वथाप्यसमविस्मयधाम नमोऽस्तु ते १८
एवं निषेधखदास्तनस्मरणोच्छलितयौनविकल्पमलस्य मे दलि
तदुर्जेयसंशयवैरिणस्त्वदवलोकनमस्तु निरंतरं १९ स्फुटमा
विश मामथानिवेशं सततं ननाथ भवंतमस्मि यस्मात् एवमेनव
पुल्लवैवस्यातामरमासनिगतः समर्थयेयं २० त्वयि नस्त्वतिशा
कि रलिकस्याप्यथवा स्येव यतो तिमंदोऽस्मि सततेपुनर्वधि
तेममेन यदविश्रांतिविलोकयेयमीशम् २१

परमास्मनिगतोऽति निकंटशामः नैव वरमेसेनत्वरया स्मान्तादृशस्ता
निकंत्स्वरूपसम्यगवेयं समाविशेयमिति यावत् २० कस्यापीति
अस्मोपेंद्रकद्रादेरपि भेदमयेन चिह्नं न परमेश्वरस्वरूपोऽस्त्यभिज्ञाना
न् अतिमंदाः इति विदनंदयनस्ताम्मरूपत्वादति स्फुरणीयोऽल।
दयहारी अतो यस्मा मात्मानं प्रत्यभिजानाति न स्यकस्यापि अस्मा
मामस्यात्वयि स्वनिशाकिरस्येव कस्यापि त्यावर्षेयोऽस्य ममपुनः स्तो
कः सतः सततमेनदर्थि नेवांछितेयदविश्रांति निर्विरामत्वमीशं
समवलोकयेयं सातत्याकर्णी मिति शिवम् २१

अ. स्तो. टी. ९७

67

संकल्पनकरं वांछितमेव ददाति शिवस्तु प्रार्थयितुमशक्यमपीत्य
र्थोऽनन्तः १ तदिति तत्त्वतः स्वात्मनः सर्वार्थैकश्रयाकिल विश्वलंभ
प्रसेतिसदात्वरूपनिभालनप्राणवस्यसमपुनः परं लभ्यमात्मा तमे
वनिजमात्मानं स्वस्वरूपं तत्प्रसे इतियावत् २ सर्ववस्तुषुविदपुत्री
नक्रियात्मा परमेश्वर आत्मैव सर्वेण प्रकारेण तदशाधिष्ठानेन वपुः
स्वरूपं स्यादस्तीति संभाव्यते पद्य इति स्फुरद्रूपः तत्र विचित्रकार्यका
रणेनानानादेशस्वरूपाणां कथमेके स्यात् अस्तीति संभाव्यते इत्याह ५

इति श्रीमदमलदेवाचार्यविरचितायां स्तोत्रावलौ प्रविकारत्ना
म्यष्टादशस्तोत्रे श्रीराजानन्तमराजविरचिताविवृतिः १८ श्रीय
नाशमितकालोत्तविचित्रफलदायकः जयत्यपूर्ववृत्तान्तः शिवः स
कल्पपादपः १ सर्ववस्तुनिचयैकनिधानात्स्वात्मनस्त्वद विल
किललभ्य अस्य मेपुनरसौ निजमात्मानमेव वदसे परमात्मा २
ज्ञानकर्ममयचिद्वपुरात्मा सेवितो परमेश्वर एव स्याद्वस्तु
निखिलपदार्थेषु पुनाम न भवेत् किमतोऽन्यत् ३ विषमातिसुखा
नेन फलेन तवदृगात्मना अभिलीयपथ्यानाथ ममास्तु तन्मयीग
तिः ४ भवदमलचरणाश्चिन्तनरत्नालनतालेऽस्तुना करसंसिद्धिः ॥

पुवस्तुपुप्रमथापुनर्नामेव संतेव न भवेत् किंपुनरन्यत् कार्यकर
णस्वरूपादिकं प्रकाशमयत्वं विना कस्याप्यसिद्धेः अस्यैव यदा हार्ये ३
विषमातिसंसारतापप्रस्तानिचयः तवदृगात्मा तत्साक्षात्काररूपः पथ्या
नेनेमं अभिलीयफलेन फलतातन्मयी कतवेदकरूपा गतिः प्राप्तिरस्तु
प्रकाटेश्वदनगमनमितिवत् अभिलीयेमत्र कास्मयैयोजयिता प
रतोऽस्तित्तियोऽसौ अभिलीलेतिपाठे अभिलीलस्फुरस्त्विदानेदविलासे
तिव्याकर्तव्यं ४ भवतः अमलः अहार्यचरणज्ञानक्रियादिमयी वपुः

तेषु चिंताश्रुतः श्रुतिर्निभालनेनैव सर्वं संपत्स्यते ताद्धत्वलताग्रलंकृ
तांसाश्रमतरावेणशोभा कदा मम स्रुणाभिस्थितिः घटेत भवतः सका
शात् कीदृशीस्मि हृजनमानसानां योगिविनानां विस्मयजननी
स्थानावस्थितस्येय भुक्तिः कर्हिनाम विमलेस्रवविवर्णरेशाकेत्र ५
पंतवसमवलोकयतास्मि सात्ताकरिष्यामि अमृतरसमानंदश्रमरे
श्रत्वं अलौकिकं लोकयित्लोकारूपं निमज्जयति ६ तदविभेदप
वविमोतलमेदं वयापगमः तस्यश्रध्याभिरश्रद्या तदीयानिहूनाणिवि
वर्णाणिगहनान्यकांतामयानि गतानिकर्हिकदामेध्यानमात्रसुदि

सिद्धजननमनसानां विस्मयजननी घटतेसमभवतः ५ कर्हिना
थविमलेमत्तविविंनावेकसमवलोकयितास्मि यत्स्रवमस्तृतर
रमहृवं योनिमज्जयतिविस्रमयोः ६ ध्यानमात्रसुदितनवरूप
कर्हिनाथपरमामृतरसैः सरयेतदविभेदविमोहताख्यातिहृ
विवर्णाणिसदाम ७ तदीयाश्रुतररसामंगसंस्पर्शकवापले ना
थापिमेमनोनाथ कर्हिस्यादसृणीश्रुतः ८ मासुष्ककटुकान्येव
परंसर्वाणिसर्वदा तवोपल्सलव्यानिहृदांसप्रापतेत्तमे ९
नाथसांस्रुत्वमायात विस्तृदासवरणमयः ॥

तेचिंतानिरंतरमेव विकसितंतत् तवसंवेयिरूपंकर्हिसदापर
मामृतरसैराणंदविसरैः सरयेत् आस्राववेत् ७ तदीयेश्रुतररसे
रसः परविस्मयरः तदासंगः तत्पारवेतेनापिसमावेशकर्हिघो
घेस्यादिमादिगाफोकंकदापरंत स्रवयति ८ तवोपल्सलव्यानि
विस्मयवेनतत्त्वश्रविशणुस्यानेसमावेशांसत्कारसास्वादनसा
सादिनानिपरंसर्वकालंसर्वाणिहृदानिर्णीतोस्यादीमपिश्रापतेत
शुष्ककटुकान्येवश्रुहृदयस्पर्शामृतरसणिताहूतडः स्वाहशायाणिमा
मेव ९ सांस्रत्वमायांतदेहादिप्रश्णोनिमज्जप्रसंक्रांतनशुद्धांश्रुतयर

३. स्तो. परामर्शमयः शाक्तयः कायमनस्तापतमोभिरिति कायमनस्ताप
टी. एवतमोभिरितिः परिलुप्यंतेसमेनात्रएवतो १ प्रसादः भगवन् त
९८ न्मार्गपरिपंथिकाः परमार्थशाक्तभूमिप्रवेशरोधिनः अतएवप
रमार्थविदमेदंदृशंसंति अपहरंति अत्रउपभोगसंपादयंति येत्र
णाः सत्वादयएवतस्कराः तेवश्यास्युर्यामः तदेक गुणादिसंप
दनिःछिदाः स्तोत्रास्यापरिपंथिनः इतिप्रमोदभूयासमिति लोकि
नो सात्वप्राप्तीर्लिलिशिष्टाप्राप्येनागमयतः यथालनीहिलुनी
हिः इत्यादौलोहिववनेकमथतिहारात् एवमन्यत्रापिस्मनेत्वसा
मित्रसंज्ञो वायवश्याभवति इतिलौकिकोर्थः स्पष्टएव ९ मान

यावत्कायमनस्तापतमोभिः परिलुप्यते १ देवप्रसीदयावन्मे
तन्मार्गपरिपंथिकाः परमार्थप्रवेशाभवेद्गुणतस्कराः ॥
तदेकस्यासारे मानसमासृयेतात ममास्तुविभो यावदिमान
सेतानिःशेषासारवासनालता २ मोक्षदशायामकिल्ययि
गतः इवमस्थयमिणोपिनसा राजतिततोनुरूपासारोपयस्मि
हिभूमिकामजमा ३ सिद्धिलवलाभलेशमात्रमवलेपनमा
विभोमस्याः।

मानसेविनेमरस्थअसाराः कुत्सिताः सरस्य
मोरेः इतितेसारवासनाः कटुदकवामनाः स्पष्टउत्सन्नएवयमे
वउद्येनेवहिःसरेति २ मोक्षदशापरमशिवता जीवन्मुक्तताश्र
कप्रायता यदनेनैवोक्तं तस्यामादिदशाभूत्वाप्तकल्पावयत
नः इति मम्पयमिणाइति अप्रत्यभिज्ञातात्मस्वरूपस्य अनुरूपा
मिति प्रागवदुद्दशाकिसमावेशमयीपरमसिद्धिभूमिनत्रैवप्रभुदा
सभावस्यस्फुटस्फुरणात् ३ समावेशात्मकस्तोत्रसिद्धपेतयाभेद
मयाणिमादयः सिद्धिलवालतालाभलेशमात्रमस्याः अवलेपनेति
मांसिद्धिलवलवमात्रकलप्यमावलेपकुर्याइतियावत् ॥

नत्वपारमेश्वानयेश्वायकानांसिद्धयुपभोगानंतरंमुक्ताभोगाच्छि
वंव्रजेत् इत्याम्नायेषुशिवैतैव श्रूयते नकिमत्रशाहचिवित्माशंका
युक्तिमाह प्रोल्लसदणिमादिपक्षादनंतरंकालांतरेयोमोक्षस्व
ड्रुकिमत्वेवतत्समावेशानंदस्वरतः तमःप्रसत्या: १४ एतावदि
ति नत्वणिमादिप्रसीदत इति त्रिभुवनेश्वागवत् यस्यसंभा
व्यसफलस्य तत्फलमाहरूपामिति नताहरणोदृशइतिवेदः १९
पादाम्बुजयुग्मंभगवत् विकसत् भेदंसकोचवशकृत मर्वपरमाने

तामस्त्वहंकिम्भवेप्रोल्लसदणिमादिपक्षतोमोहः १४ दास
स्यमेप्रसीदत भगवानेतावदेवनतुयाचे दातात्रिभुवननना
थोयस्यनतन्माहरणोदृशोविषयः १९ तवचरणतिस्यथाद
मरणीमानसेतवपदाम्बुजयुग्मं माविकसद्दलमदेवप्रस
वम्वयुकिमपरिनिलोके १९ ग्रसमेप्रभुरसौजनकोथअंबको
थ्जननीवभवानी नहितीयइहकोपिममास्तीत्यवनिहन्ता
नमोविचरेयं १९ इतिश्रीमदुत्पलदेवाचार्यचक्रवर्तिविरचि
तायांस्तोत्रावल्यांउद्योतनाभिधानेएकोनविंशेस्तोत्रेश्रीक्षेमरा
जकृतविवृतिः १८

दस्यमाहश्रेयम् प्रतिलोकमलौकिकेरसहरणेवमानसे अंबु
जेविकसन्मभुस्सवति १९ प्रसाविति विहृतोमेप्रभुरस्ताह
कः जनकः प्रमात्तो ह्यासकपंबकः नथाभवानीपरा
शक्तिः जननी प्रभुश्चास्ति ईदृशांसेवप्रमाभिनातमहेश्वरस्व
रूपस्यमे इहजगति नहितीयःकोप्यस्ति ममेतिमेषइत्येव ए
तावतैवनिहन्तनमोत्पलोप्रसादितोविचरेयंविहरेयमितिशि
वम् १९ इतिश्रीमदुत्पलदेवाचार्यविरचितायांटीकाएकोनविंशोध्या
यः १९

उ. स्तो. टी. ६५

69

त्रिभुवनेशोभगवन्नभूतिः विभुमयीविभूतिः तयासितंसेवहे त्रिज
वेषनेश्वरस्यासितशवः त्रीणिश्च्छाज्ञानक्रियाख्यानिनयनानिय
स भेदोहलनहेतोः प्रज्वलज्ज्ञानरूपस्यत्रिशूलस्यधारके उपसमीप
वीतीकृताः विशेषेणाश्रिताः कृताः अनुग्रहीताः तथावह्निः स्वजानि
रताः आभासनेनकोतिमतः कृताः सेहताश्चभोगिनः प्रसन्नायेनश्र
माः वीतरागोत्पस्यच प्रयोगः इंदुकलाविभ्राजीचितिशक्तिः शेखरेस्य
त्वेभ्रंपेयस्यसमग्रमेयमयी इंदुकलाबालातेमप्रणयनेहेतुत्वात् ।
शेखरः श्रीशर्यमाहात्म्येमंडनेयस्यतंवंदे इतिभगवत् वाच्यक्रमेण ।
स्पष्टोर्थः १ निजनतजनस्विमस्येरूपेनतोविनिःसरत् स्फुरत्शोकप

गेंनाथं त्रिभुवननाथं भूतिसितं त्रिशूलधरं उपवीतीकृतभोगि
नमिंदुकलाशेखरं वंदे १ नौमि निजनतजविनिःसरदशुकपा।
रिविषयवलेपरिधानं विलसत्कपालमालाकलितं नोसवा
कसे २ वंदे तान्देवान्येषां हरस्थेष्टा हरोचिताः हरैकप्रवणाः
प्राणाः सदैवभाग्यसंपन्ने १

रिविषोरणिमपुंजप्रसरपवयवलेश
हंपरिधानेप्रावरणंयस्यतत्तस्याकृतिःशिवइतिस्थितायाश्शक्ति
वक्रेणसततमाश्लिष्टमित्यर्थः विकसंत्यास्वात्मनियोजनेनदेदी
प्यमानतयाविलसंत्याःस्फुरंत्याःकपालमालयासदाशिवादिसकला
ता शेषप्रमातृमंडलमालयाकलितोन्ततत्वसवेश्मातेश्वविजं
भाभ्युदयश्चाकलितामंडनेयेन वाच्यक्रमः स्पष्टः २ हरो।
चिताः रुद्रिसहायाः तद्ग्रहादिरूपाः हरैकप्रवणाः नित्य
तन्मयावेशात्मिकाः प्राणाजीविते अतएवसौभाग्यसंपन्ने।
वेपरमानंदरूपेणतेनविश्वस्पृहणीयत्वात् १

समावेशस्फारेणाजगत्क्रीडितेनेत्यपश्यत यत्सूक्तिः तव महेश्वर
नाथाः विश्वप्रभुतायाः दृष्टत एवोपदेशवाक्यादिदं क्रीडितं यथैत
दिति प्रदर्शनार्थं दृष्टमात्रघटितेषु ईक्षामात्रसंपन्नेषु स्वपदाने
षु अद्भुतकर्मसु तवदीयं पदं विपक्वमात्मस्वचरितेषु हृष्टमात्मनाथ
यमेव परिशीलितुपायैः स्वबलाक्रमणक्षेपि शाश्वसितत्समाव
शात्स्वविह्वलमाक्रम्य तद्वदहं पदं विपक्वात्मकारी यत्र तत्त्वापरं
क्रीडितमितिमर्थः एवंकारोभिमतक्रमः ४ विश्ववैद्यरत्रह्यामतन्महः
तदोनोरियति विश्वात्मसमस्मिन् क्रीडति क्रीडने सति तव क्रियान्भूया

क्रीडितं तव महेश्वर नाथाः दृष्टतो मदिदमेवयथैतत् दृष्टमात्र
घटितेषु पदाने स्वात्मनापरत्वपायशुपैमि ४ तवद्वाविश्वविश्ववेद
स्मिन्त्रियति क्रीडने सति तवनाथक्रियान्भूयानानंदरसं संभवः
कथस्त्रभगोमात्रस्था गोर्या वल्लभो हरः हरोपि मा भूदथ्यांकि
गोर्याः परमवल्लभः ५ ध्यानामृतमयं यस्य स्वात्मभूलमनस्वरं

निष्कलत्वः स्वानंदात्तस्वपामेवमर्वः क्रीडति यस्यैव यद्दिष्टं क्रीडा त
स्यापर्ययंतएवानंदः इति स्वात्मनस्तदामत यास्माद्योद्यनकि अनप
धनाथ ध्यानामृतेण ५ सुभगः सर्वस्य स्पृहणीयः गोर्याः परस्यास्या
केः वल्लभः स्पृहणीयः सद्यानंदघनया पराभट्टारिकयालिंगित
इत्यर्थः हरः समावेशचमत्कारेण हृदयहारी हेतपरस्य संहृती
चयः परायाः केः परमवल्लभ एव ५ यस्य समावेशशालिनः स्वा
त्मनो मूलं कारणं ध्यानामृतमयं स्वरूपगोपनोन्मुखविदानंदसार
प्रतिभिन्नानशिवभट्टारकस्वरूपं यथाक्रमं ति प्रपश्येताजनकोव।
ताहि यत्रत्वपरं वितरूपतयैव निसंनतस्यकस्याप्यति दुर्लभस्य मनरोः

३. स्तो. टी. ८.

70

सन्तापहारिणः शोभनपादपस्य संविल्लताः नीलद्रुमवाटिकाना
नित्यानन्दपाश इति ध्यानामृतमय्या एव १ भक्ति भगवदनुराग एव
वैवश्यपरायित्वात् कंदूल्लसाः सम्फुल्लासि सर्वे निःक्षिप्तानाश्रजैवम
हानिकषपाषाणस्याणानिःशेषोपलमयो महानेवः भक्तिकं
द्वेयः प्रशमयत्यप्यानेदत्वेन स्वात्मविशुद्धिति हन्त जायते रसार्थः ८
न देवं व्यवहारेऽपि प्रत्युदेवादिमाविशन् भोंतमेवान्तरेष्यां वमिष्ठ
याभासये हरिहिति त्रिस्थिमादेहादिमाविशतोऽपि भगवान्वृति त
ण नन्वनेनयायस्याख्याहकाद्याभासं संयोजनाविंयोजनक्रमेणास्य

संविल्लतास्तथाश्रपानस्थकम्पापि मन्त्रौः १ भक्तिकंदू सम्फुल्ला
सावसेरपरमेश्वर महानिकषपाषाणस्यणाद्वैव जायते ८
सदासहेश्वि विनोदाय मदाद्यितिमङ्गलासिने सदात्रिभुवनाहार्य
मायस्वामिने नमः ९ नक्कापिगत्वाहित्वापिनिकिंचिदिममेवा
ये भवेन्नद्रामपश्यति भव्यासैम्यानमोनमः १० भक्तिलक्ष्मीस
म्हानाकिमन्यडुपयाचिते ॥

ह्यादिहेव नेव नत्वा मयाः सं
दंसेदो विनम्रनिर्णीतमिति सपवा वेदः ९ एकांतहादर्शनादि
पदं परलोकं वगत्वा भोगानपरस्त्रीः शरीरं वस्कार मेवाप्र
हानोहेयाभिमतेन व्हामविहृनेयेपश्यति भव्याः दिव्यमहार्थिष्टा
द्याविप्राः ते भ्योनमोनमः वीक्ष्य येषामेवपरत्वविन्नेधनति १०
किमन्यदितिशामव्यस्य श्रामत्वानाऽप्यवान्यद्याचितव्यं कि
मन्यदिति परमार्थ्यप्रानाम्प्रादनात्किमन्येनानासार श्रायेण
सार्थः ११ त्रयमप्यनश्चिरानेदत्वेननिजवलाक्रमणादेवभ
वति मार्गपदं शाक्तपदवापकम १२

प्रागवद्युक्तानावस्थितस्य भक्तिः मूले मध्येऽवसाने इति संविद्रूपस्य प्र
सरविश्रान्तिसौदामः युष्मत्योनेनाभिश्रयामहे ॥१॥ प्रभो केषांचित
ज्ज्ञानयोगक्रियाद्युपायैर्भवान्स्फुरति भक्तानां पुनः स्वैरिण्युपा
यानपेक्षिण्येव स्वभावेष्वात्माभवन्महिम्ना च भवान्प्रकाशस्वभावः
सदेति यावत् ॥४॥ भ्रान्तयः क्लेशाः भ्रान्त्यानेशान्यभिलाषेण चिन्तने
न वस्त्वात्मन इति स्वात्मन्येव स्फुरतः तथापीति भक्तानां देव किम

पतयावादरिद्राणां किमन्यदुपयाचितं ॥ ॐ क्वापि सत्क्वापि य
ते विषमध्यमनायते मा स्मायते व संसारो यत्र मार्गः सशङ्करः
॥२॥ मूले मध्येऽवसाने च नाशिङ्कः स्वभवज्ज्ञेषां तथापि वयमी
शानसौदामः कथमुच्यते ॥३॥ ज्ञानयोगादिनान्येषामप्यपेक्ष
नमहेति प्रकाशः स्वैरिणामेव भवान्भक्तिमतां प्रभो ॥४॥ भक्ता
नां नानित्योनाप्यस्त्याध्यानेस्वात्मनस्तव तथाप्यस्ति शिवे मेतं।
किमप्येषवहिम्नुते ॥५॥ सर्वाभासावभासोऽयं विमर्शावलितो
ऽपि सन् अहमेन दितिस्तोमितो क्रियाशक्तिमीशितं ॥६॥ वंतते।
जेनवो शेषाप्यपि व्रह्मेन्द्र विप्लवः ग्रसमानात्ततो वेदे देव विश्व
भवन्मयं ॥७॥ मनो विनाशमेवं यान्मन्यरे निखिलेस्मृषा प्रवेम
वोध्यते नाथ त्वयासे हारलीलया ॥८॥

पीतिपरमानन्दैकात्म्यव्यञ्जकेनिनिमित्तेव ॥१॥ अहमेन दखिलामि
तिथः सर्वाभासावभासः सदाविश्वस्यप्रकाशः कीदृक् विमर्शा
नपरमानन्दचमत्कारेणवलितः वृहितः क्रियाशक्तिमीशितं स्तो
मीति प्राग्वत् ॥६॥ अपि ब्रह्मेन्द्र विप्लवः इति सृष्टिस्थितिकारणः प्र
सिद्धा ब्रह्मन्तो रुद्रान्तस्य सेपियावदशेषाजंतवः तेऽन्तः ग्रसमाणः
सदा स्वविषयाहतिप्रवणावनैनेनिशति यतो हे देव प्रशेषप्रमानादि
रूपेणाक्रीडाशीलनतनोविश्वंभवन्मयंविश्वग्रसनशीलनाद्द्रूपं।

उ॰ स्तो॰ वेदेष्वागतत् १७ इदानीमथसंहारक्रीडयाप्येवमेवोच्यते मनस्विदेकश्मा
टी॰ पायमरमुल्लासितस्वभावतादयिकामिवयकिंचित्सदाशिवाततन
७१ न्तरेषानर्थस्यग्रभवतीत्यर्थः यतः सतो नायिकस्याप्यायिकेनभा
समानस्यविनाशेनसेवयास्थिदात्ममेवविगलितत्वेनस्थितिर्भव
ति तदुक्तं यत्सदाशिवपर्यंतमित्यादि विनाशमत्तिसंस्मृतमिदं।
तेनतथाकायेनानुपयिणीतेत्यादि १८ मितयोगिभिरुक्तित्येतद्भ।
शकमपियत्स्वरूपमक्तियनानंदध्यानमात्रस्थपतिष्ठते ध्यानसमं
तरमेवसत्रिधीयतेइत्यर्थः तेवभक्ताः अखिलायाः अद्भुतचिंता
याः कल्पतोऽशक्तिविजयंते तेपवासामामविस्मयप्रवर्तकाः सर्वे

ध्यानमात्रप्रतिष्ठतएवतद्वपुर्वरदभक्तियनानंदा अप्यविस
मखिलाद्भुतचिंताकल्पतोऽशक्तिवर्तेविजयंते १९ नावकमक्ति
रसामवसेकाविवसखिनममिमंडलस्फुरितैः स्मातिवीरजा।
मोनिशिवेतालकल्लेः कुलोत्साहः २० आरव्यामवदभितति
रश्नुनायेनागकेनममशोभा तेनापर्यंतमिमेकालहृत्फमखि
लमेवमविशेष २१

कषिणरत्यर्थः १९ वाद्योर्थः स्पष्टः विरजनः विदारितसंसारम
हापशुः मकलोकोनिशिमायामप्यएवन्दमतिविहिकासेनवि
लसतितरां कथंनावकमक्तिरसासवैसेकात् तत्समावेशा।
तसेकादिवसखिनानिध्यानेदिनानि मममंडलानिपाशसेवयाः
तेषांसेवयिभिः स्फुरितैरामनश्यवेपैः कीदृशैः वेतालकल्लेः
पशुलद्याद्वेरक्रमनयादयानुवर्तिशक्तिशोतेः कुलोत्साहः पारि
पोषितविरश्रदयश्ननिशिवि २० कविदप्यसाहस्रपंशोलीदमानादा
नाथेरवायश्लोकः तथापिमायायेनेअसनाविदहयमसमावेशा
कथंदर्शिनायेनागकेनसवेजनामलरूपणप्रकाशकोरण।

ग्रपर्यंतमिममखिलं कालेऽत्र क्रमखिलं कृत्वा सोऽभविषीष्टश्रा
स्तुयात् स्वश्रामाविमर्शैतन्नपमितिशिवम् ॥ ११ ॥ इति श्रीमदुत्पल
देवाचार्यविरचितस्तोत्रावलीचर्वणास्तोत्रविशेषे क्षेमराजकृता
विवृतिः १० ॥ क्लेशान्विनाशाय विकासयत्स्वरोजसोजो वि
स्मयनिजं नविनतियोगं चेतस्वकोरविति वह्नमरीचिचक्रमाव
मसमागमस्तोकृतविश्वमेतत् । श्रुतिपथमिताः सूक्तिश्रेणीः श्र
नोतिभवान्तपनिरूपमपरानन्दव्याप्तिं तनोति च तत्क्षणात् इयमि
तिविभोः शंभोर्भट्टारकपरमेष्ठिनो विहितललितव्याख्यास्माभिः
कृतार्थितनार्थितः । विश्वत्रयस्य विशदैरसमैः स्वरूपैः शाम्भस्त
व्याविवरणैः प्रथितैः नवकीर्तिः तस्माद्गुरोरभिनवात्परमेशमूर्तेः
क्षेमो नितां स्म विवृतिं व्यतनोदमूम् ॥
इति श्रीमहामाहेश्वरयतिमितात्कारोत्पलदेवाचार्यचक्रवर्ति
विरचितायां हृदयसमावेशात्मकषट्त्रिंशत्परमेशस्तोत्रावल्यां राजा
नकश्रीमदभिनवगुप्ताचार्यपादपद्मोपजीविश्रीमत्क्षेमराजवि
हिता हृदयस्वतिसूक्तिरियं संपूर्णा इति शिवम् ॥ श्रीनगरे
लि॰ प्रमिदस्पुस्तकम् १९४२ वैशाखे समाप्तं

62

72

नं ५९६

उमलदे री वारता मूल सोरठा

नं. ५९९